

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Фізико-технічний інститут, Факультет будівництва, архітектури та дизайну
(повне найменування інституту, назва факультету)
Підприємства, торівлі та державної діяльності
(повна назва кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломного проекту (роботи)

магістр
(ступінь вищої освіти (освітній ступінь))

на тему *Дослідження експлуатаційних показників ефективності роботи в умовах ПАТ "Мотор Ст" "*

Виконав: студент *VI* курсу, групи *БАД-413*
спеціальності (напряму підготовки)
046. Підприємства, торівлі та державної діяльності
(код і назва напряму підготовки, спеціальності)

Душова Ю. С.
(прізвище та ініціали)

Керівник *Килишкова Л. В.*
(прізвище та ініціали)

Рецензент *Муліна Т. В.*
(прізвище та ініціали)

м. Запоріжжя
20 *18* рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Запорізький національний технічний університет
 (повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут, факультет Високо-технічний інститут Факультет Турбощастина архітектури та дизайну
 Кафедра Продуктивності, торгівлі та дрібної діяльності
 Ступінь вищої освіти (освітній ступінь) магістр
 Спеціальність 046 Підприємство, торгівля та дрібна діяльність
 Напрямок підготовки світлий менеджмент, економіка підприємства

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри Д
 д.е.н. проф. А. М. Дикотенко
 " " " 20 року

ЗАВДАННЯ
 НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТУ

Врушева Нікія Серіївна
 (прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) Дослідження основних показників економічної рентабельності в умовах ПАТ "Мотор Січ"

керівник проекту (роботи) Шиндікова Лариса Віталіївна, к.е.н. доцент
 (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від "01" 10 2018 року №245

2. Строк подання студентом проекту (роботи) 05 грудня 2018 року

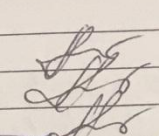
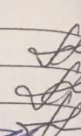
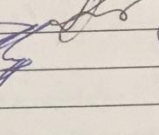
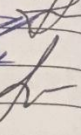
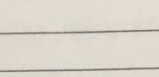

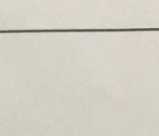
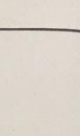
3. Вихідні дані до проекту (роботи) науково-методичні матеріали що стосуються діагностики та аналізу діяльності економічного стану підприємств закладово-підприємстві акції, матеріали періодичного пресу, статистична інформація, діяльність підприємства ПАТ "Мотор Січ"

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) теоретичні основи формування показників економічності роботи судоча підприємства, аналіз узагальненої економічності підприємства діяльності підприємства ПАТ "Мотор Січ" шляхом підвищення ефективності роботи підприємства ПАТ "Мотор Січ"

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

2

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	приймав виконане завдання
I	Шимікова Л.В., к.р.н. доцент		
II	Шимікова Л.В., к.р.н. доцент		
III	Шимікова Л.В., к.р.н. доцент		
IV	Муравель С.М. ст. викл. Зорг.мо-кооператив "Радно Н.В.", см. Нема.		

7. Дата видачі завдання 01.10.2018

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1	визначення ефективності: суть, умови, завдання	30.09.2018	вик.
2	Математичні підходи до оцінювання ефективності роботи	01.10.2018	вик.
3	Методи імовірнісного розв'язку на ефективність	05.10.2018	вик.
4	Вірна ефективності ризику і впровадження	07.10.2018	вик.
5	Математична характеристика фінансової діяльності підприємства	10.10.2018	вик.
6	Вірна математичної ефективності фінансової діяльності підприємства	22.10.2018	вик.
4	Основні напрямки підвищення ефективності роботи	23.10.2018	вик.
8	Проекційна математична характеристика	10.11.2018	вик.
9	Вірна математичної ефективності роботи ПАТ "Мотор СТ"	15.11.2018	вик.
10	Введення праці	29.11.2018	вик.
11	Підання на нагляд на нормоконтроль	05.12.2018	вик.

Студент

Керівник проекту (роботи)

(підпис)

(підпис)

Кучишева Т.С.
(прізвище та ініціали)Шимікова Л.В.
(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота: 152 с., 17 табл., 12 рис., 52 джерел.

Об'єкт дослідження – процес дослідження основних показників ефективності роботи в умовах підприємства ПАТ «Мотор Січ».

Предмет дослідження – теоретичні та методичні підходи до дослідження основних показників ефективності в умовах підприємства.

Мета дипломної роботи – комплексне дослідження теоретичних та практичних аспектів основних показників ефективності роботи в умовах підприємства.

Методи дослідження:

- з числа теоретичних методів – метод узагальнення;
- з числа загально-логічних методів – методи аналізу, синтезу і індукції;
- з числа методів збору маркетингової інформації – традиційний аналіз документів і змісту статей (для збору вторинної інформації).

Основні положення роботи. Визначено теоретичні основи формування показників ефективності роботи суб'єкта господарювання. Проаналізовано управління ефективністю господарської діяльності підприємства. Розроблено шляхи підвищення ефективності роботи підприємства.

ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ, ЕФЕКТ, ЕФЕКТИВНІСТЬ, ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА, ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ, ПРИБУТОК

ВСТУП

Актуальність теми. Максимальне використання ресурсів для найбільшого задоволення потреб суспільства, надання ефективності визначальної ролі в виробництві виступають індикатором результативного управління і регулювання економічних процесів. Сучасні перетворення є базою для активізації діяльності людей, але з іншого боку вони самі по собі не забезпечують більшу зайнятість та високий дохід. Сьогодні якість, продуктивність і гнучкість ресурсів визначають життєздатність, конкурентоспроможність підприємств. Управління виробництвом завжди мало велике значення для розвитку суспільства, але зараз його роль особливо зросла в умовах, які характерні як для України, так і для всього світового господарства. В даний час вітчизняні підприємства не мають чітко сформованої системи управління, яка б відповідала їх специфіці. Крім того, загострення сучасних проблем вимагає своєчасного вжиття таких заходів, як: контроль за процесом прибутковості; забезпечення розвитку підприємства; прогнозування прибутковості; результативність діяльності підприємства та ін. Кожне підприємство щоб вижити на ринку глобальної економіки та жорсткої конкуренції повинно постійно вдосконалюватись. На сьогоднішній день питання ефективності функціонування підприємства та застосування нових концепцій управління, які відповідають сучасним вимогам, займають важливу роль, є актуальними і перспективними. Актуальність обраної проблеми загострюється тим, що на даний час держава та вітчизняні авіабудівельні підприємства прагнуть до позитивних зрушень. Саме це зумовило вибір теми та розробку проблем в дослідженні.

У роботах вітчизняних і зарубіжних авторів досліджено теоретичні й практичні проблеми «економічного ефекту», «економічної ефективності», проте недостатньо висвітленими залишаються питання оцінки економічної ефективності на авіабудівельних підприємствах. Ефективне використання

ресурсів є запорукою стабілізації функціонування підприємства. Аналіз сучасних досліджень і публікацій дозволяє стверджувати, що обраній проблемі приділяють значну увагу вітчизняні і закордонні науковці: В. Нусінов, А. Турило, А. Темченко, М. Афанасьєв, А. Гончаров, П. Орлов, П. Друкер та багатьох інших. з нашої статті «Дослідження показників оцінки ефективності роботи промислових підприємств» та інші.

В той же час поза увагою науковців залишились питання, що пов'язані з шляхами формування основних напрямів підвищення ефективної роботи разом з покращенням конкурентних позицій авіабудівельних підприємств на світовому ринку в сучасних умовах господарювання. Тому подальші дослідження повинні узгодити інтереси підприємств, визначити рівень якості, вибрати найвагомші складові даної проблеми та покращити методичні засади дослідження та оцінки впливу результатів вдосконалення системи управління на ефективність діяльності підприємства. Важливо комплексно підійти до всього процесу дослідження показників ефективності роботи підприємства з урахуванням сучасних змін. Синтез існуючого практичного досвіду, теоретичні напрацювання вчених в області оцінки, управління являє собою цікаву і складну проблему, ставить ряд дискусійних, а отже недостатньо вивчених питань. Раціональне і грамотне їх рішення, ймовірно, допоможе оптимізувати діяльність підприємств в сучасних умовах господарювання, змінити систему оцінки ефективної діяльності підприємства та управлінське мислення керівників і фахівців усіх рівнів. Все це і зумовило вибір теми дипломної магістрської роботи.

Основною метою дипломної роботи є розробка та обґрунтування теоретико-методичних і практичних засад і пропозицій з удосконалення системи оцінки показників ефективності роботи авіабудівельного підприємства, що сприятиме підвищенню ефективності, вартості та розвитку зазначеного підприємства, забезпеченню прибутковості і рентабельності виробництва. Для досягнення визначеної мети в дипломній роботі передбачено постановку,

формулювання та вирішення завдань теоретичного, методичного та практичного характеру, зокрема:

- визначити основи формування показників ефективності роботи суб'єкта господарювання;
- провести аналіз управління ефективністю господарської діяльності підприємства;
- розробити шляхи підвищення ефективності роботи підприємства.

Об'єктом для досліджень було взято Публічне Акціонерне Товариство (ПАТ) «Мотор Січ», яке знаходиться в м. Запоріжжя.

Предмет дослідження є теоретичні та методичні підходи до дослідження основних показників ефективності в умовах підприємства.

Дослідження проводилось із застосуванням діалектичного підходу, як засобу пізнання сучасного стану авіабудівельного підприємства. У процесі дослідження було використано загальнонаукові методи пізнання: поєднання абстрактного і конкретного, індукції і дедукції, аналіз і синтез, групування і порівняння. Теоретичне узагальнення, порівняння, використовувалися для розкриття сутності понять «ефект», «ефективність» та «ефективна діяльність підприємства», а також при дослідженні матеріалів з питань методики дослідження системи оцінки показників ефективності роботи авіабудівельного підприємства. Для обробки даних, наведених у дипломній магістрській роботі, було використано такі методичні прийоми: спостереження, техніко-економічні розрахунки, аналітичні групування, структурний аналіз. Для оцінки показників ефективності господарювання були використані методи економічних розрахунків. Для формування основних напрямів підвищення ефективної роботи та покращення конкурентних позицій застосовувався метод причинно-наслідкового зв'язку та абстрактно-логічний метод.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти, статистичні дані, наукові напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених з зазначеної проблеми; довідково-інформаційні видання; матеріали наукових конференцій; фактичні показники діяльності підприємств.

Основні результати дослідження доповідалися на наукових конференціях:

1. Наукова конференція викладачів, науковців, молодих вчених «Тиждень науки- 2018». м. Запоріжжя, ЗНТУ.

2. Всеукраїнська науково-практична конференція студентів та молодих учених «Сучасні проблеми енергоресурсозбереження в будівництві, містобудуванні та житлово-комунальному господарстві».

За результатами дослідження у фаховому виданні «Економічний простір» Збірник наукових праць Придніпровської державної академії будівництва та архітектури опубліковано статтю «Дослідження показників оцінки ефективності роботи промислових підприємств».

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	10
1.1 Економічна ефективність: суть, значення, завдання.....	10
1.2 Методичні підходи до оцінювання ефективності роботи суб'єкта господарювання	19
1.3 Вплив інноваційного розвитку на ефективність роботи підприємства.....	34
Висновки до 1 розділу.....	41
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ПАТ «МОТОР СІЧ».....	44
2.1 Оцінка ефективності ринку авіадвигунобудування.....	44
2.2 Загальна характеристика фінансової діяльності підприємства ПАТ «Мотор Січ».....	56
2.3 Оцінка економічної ефективності діяльності підприємства ПАТ «Мотор Січ».....	61
Висновки до 2 розділу.....	66
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ПІДПРИЄМСТВА ПАТ «МОТОР СІЧ».....	78
3.1 Основні напрями підвищення ефективності роботи ПАТ «Мотор Січ».....	78
3.2 Удосконалення конкурентних позицій ПАТ «Мотор Січ» на світовому ринку.....	84
3.3 Оцінка економічної ефективності роботи ПАТ «Мотор Січ».....	95
Висновки до 3 розділу.....	105
РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКИ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....	107
4.1 Аналіз потенційних небезпек.....	107

4.2 Заходи по забезпеченню безпеки.....	109
4.3 Заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці.....	111
4.4 Заходи з пожежної безпеки.....	117
4.5 Заходи по забезпеченню безпеки у надзвичайних ситуаціях.....	119
Висновки до 4 розділу.....	120
ВИСНОВКИ.....	122
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	125
ДОДАТОК А.....	131
ДОДАТОК Б.....	137
ДОДАТОК В.....	144
ДОДАТОК Г.....	151
ДОДАТОК Д.....	152

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1 Економічна ефективність: суть, значення, завдання

В сучасних умовах господарювання, особливо за умов фінансової кризи та економічної нестабільності перед підприємствами стоїть складна проблема забезпечення сталого та ефективного господарювання. Особливістю функціонування сучасних вітчизняних підприємств стає їхня залежність від інших суб'єктів господарювання, наслідком чого є жорстка конкурентна боротьба. Це негативно впливає на рівень конкурентоспроможності та стійкість функціонування підприємств.

Ефективно працююче господарство створює стратегічні можливості, так як вивільняються ресурси для нового використання або для здійснення нових виробничих можливостей. Мінлива ринкове середовище і конкуренція вимагають від підприємств України пошуку і впровадження методів, які б підвищили ефективність їх функціонування в нових умовах. Особливо це актуально для підприємств з продажу технічно складної наукомісткої продукції з тривалим періодом експлуатації. В умовах ринку їх подальше ефективне функціонування можливе тільки на основі стратегії розвитку, яка враховує особливості ринкового середовища і можливості підприємства.

Сучасний стан розвитку господарства в Україні характеризується існуванням різних за організацією та складністю виробничих процесів. Узагальнення цих процесів може проходити шляхом формування інформації певної ємності на вході (конвертування ресурсів) та отримання відповідних результатів на виході. Подібний підхід може використовуватися, коли йде мова про загальні характеристики систем, процесів, тощо. Але контроль діяльності, що пов'язаний з детальним мониторінгом конкретних показників роботи підприємства, потребує системи, яка забезпечить найбільш сприятливе сполучення функціональних можливостей підприємства, дозволить

відслідковувати виконання поставлених завдань в перспективі. Всі існуючі підходи призначені для прийняття управлінських рішень, але різноманіття ситуацій, які виникають в процесі господарської діяльності, ускладнюють процес використання типових систем. В зв'язку з цим виробіток останніх базується на специфічному підході конкретного підприємства.

Сучасний стан економіки України вимагає від підприємств приділенню більшої уваги до категорії ефективності. Для успішної роботи будь якого підприємства його діяльність має бути ефективною. Сучасний процес реформування торкається широкого кола питань, де серед іншого бачимо удосконалення понятійного апарату. В літературі широко використовуються поняття «ефект», «ефективність» та «ефективна діяльність підприємства». Для характеристики результативності роботи підприємства потрібно розуміти різницю між цими поняттями.

Термін «ефект» (від лат. Effectus – дія, результат) в широкому розумінні означає результат будь-якого процесу. Тому і ефект і результат можна розглядати як синоніми. При цьому під умовним поняттям економічний результат мають на увазі загальний результат (зокрема, виручка, дохід), а під поняттям економічний ефект – чистий результат (зокрема, прибуток) [12, с. 100].

В табл. 1.1 наведені визначення поняття «ефект» різними авторами.

Таблиця 1.1 – Визначення поняття «ефект» різними авторами [47, 36, 39]

Автор	Поняття
Сурмін Ю. П.	Ефект – результат, наслідок яких-небудь дій [44]
Петрова І. В.	Ефект – корисний результат виражений у вартісній оцінці [52]

Продовження таблиці 1.1

1	2
Сініцина Т. А.	Ефект – це результат, наслідок яких-небудь причин, дій, господарських заходів (уведення нової техніки та інвестиційних проектів, реалізація господарського рішення, здійснення природоохоронних заходів, проведення соціальних заходів) [42]
Лозовский Л. Ш.	Ефект – результат, наслідок якої-небудь дії, який вимірюється в матеріальному, грошовому або соціальному вираженні як різниця між результатами і витратами, пов'язаними з отриманням цього результату [35]

Таким чином, виходячи з понять наданих у табл. 1.1, можна трактувати ефект, як безпосередньо досягнутий або отриманий результат від здійснення певного виду діяльності, процесу, явища або будь-якої іншої взаємодії взагалі.

Щостосується категорії «ефективність», то вона, на відміну від «ефекту», є значно ширшим поняттям і враховує не лише отриманий результат, але й витрати, які були затрачені на його отримання. Разом з цим, під час визначення ефективності потрібно приймати до уваги умови, в яких був досягнутий даний результат і як це вплине в подальшому на діяльність підприємства.

Варто звернути особливу увагу на те, що саме по собі поняття ефективність має досить багато значень. Так, українському слову «ефективність» в англійській мові аналогом будуть одразу чотири поняття, котрі згідно зі словниками вважаються синонімічними:

- effectiveness – здатність досягати поставленої мети (незалежно від того, якою ціною це було зроблено);
- efficiency – оптимальне співвідношення витрачених ресурсів та отриманих результатів (незалежно від того чи була досягнута поставлена мета);
- effectuality – сполучення effectiveness та efficiency;

– performance – загальний стан організації, включаючи як фінансові, так і нефінансові параметри, що характеризують як досягнутий рівень розвитку, так і перспективи.

Ці чотири терміни характеризують ефективність під різними кутами зору, як в вузькому трактуванні, так і в широкому сенсі. Проте, саме термін performance найбільш часто використовується закордонними авторами для позначення ефективності як економічної категорії [12, с. 178].

В табл. 1.2 наведені визначення поняття «ефективність» різними авторами.

Таблиця 1.2 – Визначення поняття «ефективність» різними авторами [39]

Автор	Поняття
Сурмін Ю. П.	Ефективність – показник успішності функціонування системи для досягнення встановлених цілей [40]
Орлов П. А.	Ефективність – співвідношення результату або ефекту будь-якої діяльності і витрат, пов'язаних з її виконанням. Причому це може бути як співвідношення результату і витрат, так і співвідношення і результатів діяльності [29]
Нусінов В. Я., Турило А. М., Темченко А. Г. Орлов П. А. Друкер П. Ф.	Ефективність є результативність, тобто результат діяльності (ефект), який одержує суспільство, підприємство або окрема людина на одиницю використаних (чи застосованих) ресурсів [27, с. 91]
Друкер П. Ф.	Ефективність – це наслідок того, що «правильно створюються потрібні речі» [11]
Сініціна Т. А.	Ефективність – це співвідношення ефекту та витрат на його здійснення [42]

Вищенаведені результати дослідження свідчать про наявність дискусійних питань щодо визначення сутності категорії «ефективності». Такі

автори, як Орлов П. А. та Сініцина Т. А. розуміють цю категорію як відношення ефекту (результату) до витрат або ресурсів, що були витрачені на його отримання. Коли Шеремет А. Д., Сайфулін Р. С., Устенко О. Л., Лямець В. І., Тевяшев А. Д., Нусінов В. Я., Турило А. М., Темченко А. Г. трактують це поняття як досягнення певних результатів. З вищенаведених визначень можна трактувати ефективність, як показник співвідношення ефекту та витрат на його виконання, що показує певний результат діяльності підприємства.

Визначення поняття «ефективності діяльності підприємства» різними авторами надано у табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Визначення поняття «ефективності діяльності підприємства» різними авторами [22, с. 99]

Автор	Поняття
1	2
Белій А. П., Лисенко Ю. Г., Мадих А. А., Макаров К. Г.	Ефективність функціонування підприємства – відношення обсягу виходів підприємства до обсягу входів, які виміряні в сумірних одиницях [21]
Гончаров В. І.	Ефективність діяльності підприємства визначається ступенем раціонального використання ресурсів, навичок і застосовуваної технології, а також зусиль підприємства для виробництва продукції та послуг при задоволенні конкретного ринкового попиту [6]

Продовження таблиці 1.3

1	2
Іващенко Н. П.	Ефективна діяльність припускає отримання максимального результату за рахунок наявних ресурсів або отримання певного результату з мінімальними витратами ресурсів [16]
Осипов В. І.	Ефективність (результативність) діяльності підприємства – виражає величину ефекту на одиницю витрат; відповідно до показників ефекту розрізняється два види ефективності діяльності підприємства: продуктивність і прибутковість (рентабельність) [35]

З аналізу наведеної таблиці 1.3, можна охарактеризувати ефективність діяльності підприємства як категорію, яка виражає відповідність результатів і витрат підприємства цілям діяльності та інтересам власників.

Економічна ефективність виробництва – об'єктивна економічна категорія, що характеризує його результативність, тобто ступінь досягнення конкретних результатів від оптимального використання всіх ресурсів підприємства (матеріальних, трудових, фінансових). Категорія «ефективність виробництва» властива будь-якій економічній системі. За всіх способів виробництва людей цікавить порівняння витрат і результатів своєї праці.

Розгляд теоретичних аспектів досліджуваних понять дає змогу стверджувати, що в сучасній економічній літературі немає єдиного визначення таких широко використовуваних понять як «ефект», «ефективність» та «ефективна діяльність підприємства». Але наявність багатьох точок зору дозволяє розглядати зазначені поняття з різних кутів та висвітлити найважливіші характеристики цих складних понять.

Відповідно, економічна ефективність підприємства визначається основними факторами:

- 1) запровадження максимально досяжних економічних цілей, орієнтованих на весь потенціал підприємства;
- 2) виявлення змін, необхідних для повного розкриття потенціалу підприємства;
- 3) проведення необхідних змін, досягнення поставлених стратегічних цілей.

Усі зазначені фактори є взаємопов'язаними, адже повинні ставитися саме до досяжні цілі. Проте досяжність цілей визначається не власником, не керівником підприємства, а всім колективом.

Об'єктивна оцінка ефективності діяльності підприємства має винятково велике значення, оскільки характеризує успішність менеджменту підприємства, формує його імідж, сприяє доступу на ринки капіталу й обґрунтовує доцільність інвестицій. У цих умовах уміння менеджменту оцінити потенціал підприємства та визначити шляхи його реалізації з максимальною ефективністю є головним завданням.

Під час здійснення контролю ефективності діяльності підприємства необхідно постійно аналізувати показники фінансово-господарської діяльності, визначати місце підприємства на ринку та шукати можливості для його подальшого розвитку з урахуванням усіх факторів впливу.

Підвищення економічної ефективності будь-якого суб'єкта господарювання відіграє визначну роль у його діяльності, тому існує потреба постійного контролю та пошуку шляхів її зростання [51, с. 175].

Основними завданнями оцінювання ефективності функціонування роботи суб'єкта господарювання є:

- контроль за процесом прибутковості;
- забезпечення розвитку підприємства;
- прогнозування прибутковості;
- результативність діяльності підприємства.

На результативність поставлених завдань істотно впливає тип виробництва. Від типу виробництва залежить вибір методів впровадження

технологічних, технічних та управлінських процесів, які безпосередньо впливають на кінцевий результат.

Контроль за процесом прибутковості забезпечує взаємозв'язок між формуванням інформаційної бази, фінансовим аналізом, фінансовим плануванням контролем діяльності підприємства.

Забезпечення розвитку підприємства набуває таких рис, як невідкладність, необхідність, надійність та ефективність, а формування системи стратегічного управління розвитком дозволяє вирішувати важливі для життєдіяльності підприємства завдання і стає запорукою узгодженості різних стратегічних управлінських заходів щодо забезпечення результативності функціонування суб'єкта господарювання.

Перспективне фінансове планування визначає найважливіші показники, пропорції та темпи розширеного відтворення, є основною формою реалізації головних цілей підприємства. Перспективне планування включає розробку фінансової стратегії підприємства та прогнозування його фінансової діяльності.

Основою фінансового прогнозування є узагальнення та аналіз наявної інформації з наступним моделюванням і врахуванням факторів можливих варіантів розвитку ситуації та фінансових показників. Методи та способи прогнозування мають бути достатньо динамічними для того, щоб своєчасно врахувати ці зміни.

Основною метою діяльності будь-якого підприємства є отримання прибутку. В теперішній кризовий стан, велике значення має його прогнозування, для корегування можливих втрат і збільшення вигоди [14].

Визначення рівня результативності діяльності підприємства виступає важливим завданням. Результати такого оцінювання дозволяють визначити перспективи його подальшого розвитку, виявити проблемні зони, а також проаналізувати ефективність обраної стратегії.

Процеси покращення не можуть забезпечуватися автоматично, вони завжди базуються на інтенсивній і якісній праці, прогресивних технологіях, результативній організації робіт тощо, тобто потребують системного підходу.

Важливе значення має виявлення і систематизація резервів і факторів, які діють з різною силою, різною спрямованістю в різні проміжки часу. Кардинальні зміни, суттєве вдосконалення певного комплексу факторів, які сприятимуть становленню та розвитку виробництва в конкретних організаціях, забезпечують вирішення складних проблем результативності та ефективності діяльності підприємств.

Сучасний розвиток українських підприємств характеризується зниженням системної стійкості. Ця тенденція зберігається незважаючи на позитивні зрушення, до яких прагне вітчизняні авіабудівельні підприємства. Як свідчить практика, основна увага приділяється вирішенню тактичних задач і зовсім незначна стратегічним проблемам. Проте саме при їх правильній постановці, обліку чинників, які безпосередньо чи опосередковано впливають на швидкість, темпи, результативність цих процесів, можливий вибір оптимального напрямку розвитку всього підприємства. У ході розвитку підприємство переходить до нових рівнів організації господарської діяльності, досягається стабільність як найбільш бажаний стан. Цільовою функцією цього процесу є підвищення стратегічного економічного потенціалу, який є основою стійкості - оптимального функціонування підприємства в умовах постійної зміни зовнішнього середовища.

Щоб стратегія розвитку підприємства знайшла підтримку у більшості працівників, процес її розробки повинен бути організований з максимальним залученням персоналу всіх підрозділів. Передусім цьому процес побудови ефективної управлінської команди, яка займеться розробкою спеціальної програми цільових заходів щодо управління сталим розвитком.

У цілому, вітчизняні дослідження в галузі вимірювання результативності, є досить інтегрованими і ґрунтуються як на накопиченому прикладному досвіді, так і на дослідженнях зарубіжних теоретичних пошуків. Більшість теоретичних і науково-прикладних питань оцінки результативності в силу їх багатогранності і багаторівневості не враховують особливостей окремих галузей і особливостей продукції, що випускається [50, с. 225].

1.2 Методичні підходи до оцінювання ефективності роботи суб'єкта господарювання

В сучасних економічних умовах діяльність кожного господарюючого суб'єкта являється предметом уваги широкого кола учасників ринкових відносин (організацій і осіб), які зацікавлені в результатах його функціонування. На основі доступної їм звітно-облікової інформації вказані особи намагаються оцінити економічне положення підприємства. Основним інструментом для цього слугує економічний аналіз, за допомогою якого можна об'єктивно оцінити внутрішні і зовнішні відносини об'єкта, що аналізують: ефективність і прибутковість діяльності, перспективи розвитку, охарактеризувати його платоспроможність, а потім по результатам прийняти обґрунтовані рішення.

Головна мета оцінки і аналізу ефективності роботи суб'єкта господарювання – своєчасне виявлення і усунення недоліків в економічній діяльності і знаходження резервів поліпшення ситуації.

При цьому необхідно вирішувати наступні задачі:

- на основі вивчення причинно-наслідкового взаємозв'язку між різними показниками виробничої, комерційної і фінансової діяльності дати оцінку виконання плану по надходженню ресурсів і їх використанню з позиції поліпшення конкурентоспроможності підприємства;

- прогнозування можливих економічних результатів, економічної рентабельності, виходячи з реальних умов господарської діяльності і наявності власних і позикових ресурсів;

- розробка конкретних заходів, направлених на більш ефективне використання економічних ресурсів.

Оцінювання можна охарактеризувати як живий динамічний процес, який змінюється, уточнюється, модернізується, але при цьому зберігаються і посилюються його роль як управлінської функції. Забезпечуючи зворотний

зв'язок між станом інноваційної діяльності підприємства і системою її управління, оцінювання є важелем покращення ефективності діяльності загалом. Зміст оцінювання як процесу полягає у визначенні цінності отриманих результатів та встановленні рівня відповідності ефективності інноваційної діяльності визначеним цільовим пріоритетам функціонування та розвитку підприємства.

Отже, сьогодні для підприємств та науковців важливою є проблема врахування методологічних аспектів у процесі використання різних підходів до оцінювання, їхня адаптація до регіональних умов і формування методологічних компетенцій управлінських кадрів. Важливим у цьому контексті є подальше дослідження методологічних аспектів, зокрема розгляд та уточнення термінологічного апарату оцінювання ефективності [17].

Питання ефективності займає ключове місце в роботі підприємства. В основі успішної роботи підприємства лежить правильно сформована стратегія розвитку. Кожне підприємство має свої цілі та плани на майбутнє, розробляючи свою стратегію система управління формує стратегічні плани до яких входить уміння пристосовуватись до постійних змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі та доцільно використовувати свої реальні можливості. Правильно обраний механізм управління ефективністю забезпечить необхідну результативність роботи підприємства.

Діяльність суб'єкта господарювання неможливо уявити без злагодженої системи управління. Саме ця система є основою ефективного функціонування та підсилення конкурентного статусу підприємства. Завдяки ефективному управлінню, підприємства досягають довгострокового успіху та фінансової стабілізації. Питання стабілізації загострюється в умовах слабкої ринкової економіки і в умовах економічної кризи. Вирішення такого питання формується під впливом як зовнішніх (стан функціонування економічного середовища), так і внутрішніх (рівень забезпеченості матеріальними ресурсами) факторів. Такому процесу необхідно придати більшу увагу та вжити заходи для зміцнення фінансової стійкості.

Досить важко створити ефективний механізм управління підприємством, це пов'язано з необхідністю регулювання всіх факторів, які впливають на результат роботи. Тобто підприємство повинно мати свою методику регулювання певних параметрів для забезпечення прибутковості. Такий процес закріпить фінансову стійкість та визначить ринкову позицію підприємства.

Аналіз стану підприємства визначається завдяки використанню економічної інформації, тобто сукупності необхідних відомостей для формування ефективних стратегічних рішень. На рис 1.1 показана схема формування ефективної роботи підприємства.

Рисунок 1.1 – Формування ефективної роботи підприємства [розробка автора на основі джерела 15]

Кінцевим результатом роботи підприємства є оцінка його господарської діяльності на основі економічних показників, які характеризують ефективність господарювання. Такий аналіз спрогнозує майбутні результати та надасть можливість ефективного управління підприємством. Підприємство має внутрішнє та зовнішнє середовище, які включають в собі чинники що забезпечують функціонування та регулювання роботи підприємства. Внутрішнє

та зовнішнє середовища тісно пов'язані одне з одним, під дією внутрішніх та зовнішніх чинників підприємство адаптується до умов приймаючи ефективні рішення. Внутрішній аналіз проводиться службами підприємства і його результати використовуються для планування, прогнозування і контролю. Його метою є встановлення планомірного надходження грошових коштів і розміщення власних і позикових коштів таким чином, щоб забезпечити нормальне функціонування підприємства, отримання максимального прибутку і виключення банкрутства.

З рис. 1.1 видно, що фактори зовнішнього середовища впливають певним чином на прийняття стратегічних рішень, які націлені на запобігання погроз і формування нових можливостей підприємства. Зовнішні фактори в порівнянні з внутрішніми не залежать від діяльності підприємства, але впливають на його виробничі та фінансові ресурси.

На рівень фінансової діяльності підприємства і, відповідно, на стан його фінансової безпеки впливають:

- внутрішні чинники – рівень операційного і стратегічного економічного менеджменту;
- зовнішні чинники – держава, ринок, конкуренція.

На кожному підприємстві набір чинників і рівень впливу на фінансову безпеку будерізним. Відсутність фінансової безпеки, а інколи і низький її рівень призводить до поглинання чи банкрутства підприємства[15, с. 179].

Зовнішній аналіз здійснюється інвесторами, постачальниками матеріальних і фінансових ресурсів, контролюючими органами на основі звітності, що публікується. Його метою є встановлення можливості вигідно вкласти кошти, щоб забезпечити максимум прибутку і виключити ризик втрати.

Від зовнішнього середовища та внутрішніх змін, які визначають його здатність до ефективного функціонування, залежить розвиток підприємства. Для успішного функціонування є необхідним дослідження змін зовнішнього середовища та оптимізації впливу чинників на підприємство. Необхідність такого дослідження також обумовлена оптимізацією впливу факторів

зовнішнього середовища для якісного управління механізмів господарської діяльності підприємства та використання резервів її підвищення.

Затвердження певних управлінських рішень з приводу рівня ефективного функціонування підприємства формуються на основі результатів комплексного оцінювання діяльності підприємства. Оцінка ефективності формується за окремими елементами економічного потенціалу підприємства та його властивостей. Така оцінка дозволить проаналізувати та сформулювати шляхи удосконалення підприємства.

Методів оцінки існує безліч, проте доцільніше обрати той, який врахує більше елементів і надасть комплексний аналіз в змінах роботи підприємства. При цьому оцінювання надасть об'єктивну картину сучасного стану, перспективи розвитку, доцільність впровадження нововведень, надійність підприємства та його господарське положення в цілому.

Метою будь-якої комерційної організації повинно бути отримання чистого прибутку як сьогодні, так і в майбутньому (абсолютний показник), і встановлений власниками рівень віддачі від інвестицій (відносний показник). Для оцінки ступеня досягнення мети важливий як абсолютний, так і відносний показники, оскільки для отримання одного і того ж значення чистого прибутку можуть бути задіяні різні активи. Добре цей процес ілюструє розкладання показника – «рентабельність власного капіталу» (ROE) з використанням формули Du Pont. Ця модель розкриває взаємозв'язок між рентабельністю і основними фінансовими показниками компанії.

Трьохчленна декомпозиція за моделлю DuPont виглядає наступним чином:

$$ROE = NPM \cdot TAT \cdot EM, \quad (1.1)$$

де NPM – маржа чистого прибутку;

TAT – оборотність активів;

EM – мультиплікатор власного капіталу або фінансовий леверидж.

Відповідно, формулу 1.1 можна виразити через рентабельність активів і мультиплікатор, який описує структуру капіталу:

$$ROE = ROA \cdot EM. \quad (1.2)$$

У загальному вигляді рентабельність власного капіталу можна записати таким чином:

$$ROE = \Pi_q / BK, \quad (1.3)$$

де Π_q – чистий прибуток за звітний період;

BK – власний капітал.

Підвищення рентабельності власного капіталу досягають раціональним та ощадним використанням усіх видів ресурсів, в результаті чого капітал повертається до свого вихідного стану в більшому розмірі, тобто з прибутком

Отже, переваги використання ROE в якості інтегрального показника результативності полягають у наступному:

1. Показник ROE дозволяє відобразити стратегічну мету будь-якої організації – стати високоприбутковою компанією.
2. ROE відображає більш високий рівень результативності діяльності, ніж показники продуктивності, які також розкривають категорію результативності.
3. В теорії корпоративних фінансів ROE розглядається як показник результативності інвестицій.
4. У розвинених країнах він вважається основним і на макро-, і на мікроекономічному рівнях.

В умовах України, напевно, єдино доступним і корисним показником буде саме ROE. Його краще всього визначити як відношення чистого прибутку (представленого як результат господарської діяльності у фінансовій, а не податковій звітності) до власного капіталу (відбитого у пасивах балансу).

Очевидно, що основними чинниками, що впливають на значення показників рентабельності капіталу, є їх «чисельник» і «знаменник». Чинники, які впливають на рентабельність, є показниками нижчого рівня.

Робота з чисельником полягає в поліпшенні фінансового результату, якого можна досягти за допомогою зростання обсягу продаж, підвищення цін продукції, жорсткого контролю над витратами, зменшення вартості ресурсів, оптимізації оподаткування тощо. Робота зі знаменником в основному полягає в правильному відборі інвестиційних проектів, тобто фінансування повинне спрямовуватися у ті проекти, які забезпечують максимальну прибутковість у мінімальний термін [23, с. 41].

Основні економічні показники ефективності роботи підприємства показники наведені в табл. 1.4.

Таблиця 1.4 – Основні економічні показники ефективності роботи підприємства [створено автором на основі джерел: 49, 43, 19]

Назва показника	Позначення	Характеристика
1	2	3
Рентабельність активів	$P_{\text{акт}}$	Характеризує ефективність використання всього наявного майна підприємства
Рентабельність власного капіталу	$P_{\text{вк}}$	Відображає ефективність використання активів, створених за рахунок власних коштів
Рентабельність основних засобів	$P_{\text{оз}}$	Характеризує рівень ефективності використання основних засобів

Продовження таблиці 1.4

1	2	3
Фондовіддача	Φ_B	Показник ділової активності компанії, який демонструє ефективність використання основних засобів підприємства
Фондомісткість	Φ_M	Показник, зворотний показнику фондовіддачі, тобто він показує, на яку суму потрібно придбати основні виробничі фонди підприємству для випуску необхідних обсягів продукції (послуг)
Оборотність оборотних коштів	АО	Показник ділової активності, який вимірює ефективність використання оборотних активів підприємства (грошових коштів, запасів товарів, виробничих запасів, дебіторської заборгованості)

Ефективність виробництва знаходить конкретний кількісний вираз в взаємопов'язаній системі показників, що характеризують ефективність використання основних елементів виробничого процесу. Система показників економічної ефективності виробництва повинна відповідати таким принципам:

а) забезпечувати взаємозв'язок критерію і системи конкретних показників ефективності виробництва;

б) визначити рівень ефективності використання всіх видів, який застосовується у виробництві ресурсів;

в) забезпечувати вимірювання ефективності виробництва на різних рівнях управління;

г) стимулювати мобілізацію внутрішньовиробничих резервів підвищення ефективності виробництва.

Слід зазначити, що рівень економічної ефективності в промисловості залежить від багатьох взаємопов'язаних факторів. Для кожної галузі промисловості внаслідок її техніко-економічних особливостей характерні специфічні фактори ефективності. Варто зазначити, що обов'язковість у використанні (урахуванні) зовнішніх чинників не є такою жорсткою, як по відношенню до внутрішніх чинників ефективності виробництва. Певне ігнорування підприємствами цієї вимоги може лише загальмувати темпи зростання ефективності [13, с. 652].

Узагальнюючий, кінцевий результат роботи підприємства оцінюється рівнем ефективності його господарської діяльності: загальним обсягом одержаного прибутку та в розрахунку на одиницю ресурсів. Прибуток та відносний показник прибутку – рентабельність є основними показниками ефективності роботи підприємства, які характеризують інтенсивність господарювання.

Рентабельність – це відносний показник ефективності діяльності суб'єктів господарювання, який відображає відношення отриманого ефекту (прибутку) з наявними або використаними ресурсами. Показники рентабельності характеризують здатність понесених витрат (використаних ресурсів) окупитися, що є основою подальшої діяльності підприємства. Показники рентабельності більш повно, ніж прибуток, відображають результати діяльності підприємства; вони використовуються як інструменти інвестиційної, цінової політики тощо [18, с. 29].

В практиці держав з розвинутими ринковими економіками для оцінки загальної ефективності діяльності підприємства користуються трьома основними відносними показниками:

1) рентабельність інвестицій – Return on investment (ROI). Рентабельність інвестицій (іншимисловами, рентабельність капіталу або активів) є відношенням загального прибутку до всього інвестованого капіталу підприємства, тобто до загальної суми активів.

2) коефіцієнт прибутковості обороту – Net profit ratio (NPR). Коефіцієнт прибутковості обороту являє собою відношення прибутку до обсягу доходів. Цей показник розглядають як характеристику підприємства щодо його «здатності заробляти». Високе значення цього показника свідчить, зокрема, про те, що підприємство успішно контролює рівень витрат, а також про те, що ринкові ціни задовольняють підприємство.

3) оборотність капіталу – Capital turnover ratio (CTR). Оборотність капіталу або коефіцієнт оборотності капіталу являє собою співвідношення річного обсягу доходів від реалізації до всього капіталу підприємства, тобто до загальної суми активів. Цей показник розглядають як характеристику «ділової активності» [45, с. 158].

Рентабельність активів ($P_{\text{акт}}$) характеризує ефективність використання всього наявного майна підприємства та обчислюється за формулою:

$$P_{\text{акт}} = \frac{\Pi_{\text{ч}}}{C_{\text{а}}} \times 100\%, \quad (1.4)$$

де $\Pi_{\text{ч}}$ – чистий прибуток підприємства за рік, тис. грн.;

$C_{\text{а}}$ – середньорічна вартість активів, тис. грн.

Середньорічна вартість активів розраховується за формулою:

$$A_{\text{ср}} = \frac{A_1 + A_2}{2}, \quad (1.5)$$

де A_1 – вартість активів підприємства на початок року;

A_2 – вартість активів на кінець року [49].

Рентабельність власного капіталу ($P_{\text{вк}}$) відображає ефективність використання активів, створених за рахунок власних коштів:

$$P_{\text{вк}} = \frac{\Pi_{\text{ч}}}{K_{\text{в}}} \times 100\%, \quad (1.6)$$

де K_B – власний капітал підприємства.

Рентабельність основних засобів $P_{OЗ}$ вказує на частку прибутку підприємства, отриманого за рік, від вартості основних засобів. Цей показник розраховується за формулою [19, с. 15]:

$$P_{OЗ} = \frac{Пч}{OЗ_{cp}}, \quad (1.7)$$

$$OЗ_{cp} = \frac{OЗ_1 + OЗ_2}{2}, \quad (1.8)$$

де $OЗ_{cp}$ – середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.

Цей показник займає особливе місце серед показників рентабельності і характеризує ефективність використання власних коштів акціонерів, величину прибутку, отриману на кожну гривню вкладень акціонерів в підприємство і залишаючи в розпорядку підприємства. Значення цього показника відбиває ступінь привабливості об'єкта для вкладень коштів акціонерів. Чим вище цей показник, тим більше прибутку приходиться на одну акцію, тим вище потенційні дивіденди. [43].

Фондовіддача – показник ділової активності компанії, який демонструє ефективність використання основних засобів підприємства. Значення показника говорить про те, скільки продукції вироблено та скільки надано послуг на кожну гривню фінансових ресурсів вкладену в основні засоби. Він розраховується як співвідношення обсягу продажів (виручка) до середньорічної суми основних засобів. До уваги приймається залишкова сума вартості основних засобів.

Застосовуючи цей індикатор можна зрозуміти ефективність використання основних засобів підприємства.

Формула для розрахунку фондовіддачі (1.9):

$$\Phi_v = \frac{\text{ЧД}}{\text{ОЗ}_{\text{ср}}}, \quad (1.9)$$

де ЧД – чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн.

Фондомісткість (представляє собою показник, зворотний показнику фондівіддачі, тобто він показує, на яку суму потрібно придбати основні виробничі фонди підприємству для випуску необхідних обсягів продукції (послуг). Його можна обчислити за формулою (1.10):

$$\Phi_m = \frac{\text{ОЗ}_{\text{ср}}}{\text{ЧД}}. \quad (1.10)$$

Головним питанням управління оборотними коштами підприємства, як і у випадку з основними фондами, є підвищення ефективності їх використання, тобто отримання максимального результату з мінімальними вкладеннями в оборотні кошти.

Ефективне використання оборотних коштів - це таке їх функціонування, під час якого забезпечується стійкий стан фінансових ресурсів та досягаються найвищі результати діяльності при найменших витратах підприємства.

Оборотність оборотних коштів – це тривалість повного обігу засобів з моменту придбання оборотних коштів (покупки сировини) до виходу та реалізації готової продукції. Цей показник розраховується за формулою (1.11):

$$\text{АО} = \frac{\text{ЧД}}{\text{ОА}_{\text{ср}}}, \quad (1.11)$$

$$\text{ОА}_{\text{ср}} = \frac{\text{ОА}_1 + \text{ОА}_2}{2}, \quad (1.12)$$

де ЧД – чистий дохід (виручка) від реалізації продукції;

$\text{ОА}_{\text{ср}}$ – середньорічний обсяг оборотних активів;

$\text{ОА}_{1,2}$ – оборотні активи на початок і кінець року.

Середній або середньорічний темп зростання – це показник ряду динаміки, який показує скільки відсотків у середньому за одиницю часу (щорічно) за певний період становить зміна рівня показника, що аналізується. Цей показник розраховується за формулою (1.13):

$$\overline{T}_{з.м} = \sqrt[n]{T_{з.м_1} \cdot T_{з.м_2} \cdot T_{з.м_3} \cdot \dots \cdot T_{з.м_n}}, \quad (1.13)$$

де $T_{з.м}$ – темпи зростання (зниження) показника за календарний період;
 n – кількість періодів, за які проводиться дослідження.

Часто оцінка економічної ефективності діяльності підприємства зводиться науковцями до оцінки коефіцієнтів оборотності активів та капіталу, а також показників рентабельності. Проте такий аналіз має ряд обмежень у застосуванні. Зокрема статичність аналізу коефіцієнтів, що не дає змоги оцінити динаміку розвитку підприємства; відсутність єдиного інтегрального показника для узагальнення і прийняття стратегічних рішень; складність визначення галузевих (нормативних) значень коефіцієнтів у підприємств з широкою виробничою спеціалізацією і ін. Враховуючи характерні риси сучасного підприємства як цілеспрямованість, динамізм, саморозвиток необхідно визнати, що для оцінки їх економічної ефективності діяльності поряд з зазначеними коефіцієнтами доцільно використовувати співвідношення темпів зміни основних показників розвитку підприємства, яке у економічному аналізі дістало назву «золоте правило економіки підприємства». «Золоте правило економіки» є найбільш загальним вираженням темпів зміни економічної ефективності діяльності і характеризує даний процес як співвідношення темпів зростання чистого прибутку, доходу підприємства та його майна. Таким чином, дане правило характеризує рівень ефективності використання вкладених ресурсів в динаміці.

Найбільш інформативні аналітичні висновки формуються в результаті зіставлення темпів їх змін. У цьому зв'язку найоптимальнішим є зіставлення таких показників:

$$100\% < T_{ск} < T_r < T_p, \quad (1.14)$$

де $T_{ск}$ – темп зміни сукупного капіталу, авансованого в діяльність підприємства (баланс);

T_r – темп зміни обсягів реалізації продукції;

T_p – темп зміни прибутку.

Оінка ділової активності підприємства визначається за допомогою формули (1.14). «Золоте правило економіки» підприємства є найбільш загальним вираженням темпів зміни економічної ефективності діяльності і характеризує даний процес як співвідношення темпів зростання чистого прибутку, доходу підприємства та його майна. Використамо правило: $100\% < T_{ск} < T_r < T_p$, яке охарактеризує рівень ефективності використання вкладених ресурсів в динаміці.

Перша нерівність ($100\% < T_{ск}$) означає, що економічний потенціал підприємства зростає, тобто розширюються масштаби його діяльності.

Друга нерівність ($T_{ск} < T_r$) вказує на те, що в порівнянні із збільшенням економічного потенціалу обсяг реалізації підвищується більш високими темпами, тобто ресурси комерційної організації використовуються більш ефективно, підвищується віддача з кожної грошової одиниці, вкладеної в підприємство.

Із третьої нерівності ($T_r < T_p$) видно, що прибуток зростає випереджальними темпами, що свідчить про відносне зниження витрат виробництва та обігу як результат дій, спрямованих на оптимізацію технологічного процесу і взаємовідносин з контрагентами.

Однак можливі також відхилення від цієї ідеальної залежності, які не завжди слід розглядати як негативні. Причинами порушення системи нерівності

можуть бути освоєння нових перспективних напрямів застосування капіталу, реконструкція та модернізація діючих виробництв, упровадження продуктивних нововведень тощо. Така діяльність завжди пов'язана із значним вкладенням фінансових, матеріальних, інтелектуальних ресурсів, які порушують наведене співвідношення показників, але це не свідчить про зниження ділової активності підприємства.

«Золоте правило економіки» узагальнено відбиває найбільш бажану тенденцію розвитку підприємства чи групи підприємств, адже завжди бажано, щоб активи підприємства зростали (що означало б розширення масштабів діяльності підприємства), власний капітал зростав вищими темпами ніж активи (збільшення фінансової незалежності), чистий дохід (виручка) від реалізації товарів робіт послуг зростав швидшими темпами ніж зростають активи (ефективне використання ресурсів), чистий прибуток зростав швидшими темпами ніж чистий дохід (відносне скорочення витрат).

Підвищення темпів зростання основних показників в умовах ринку є одним із найважливіших завдань кожного економічного суб'єкта, вирішення якого тісно пов'язане із забезпеченням останнього ефективними засобами виробництва, впровадженням ресурсозберігаючих технологій та застосуванням досконалих форм управління. Ми поділяємо позицію М.Д. Білика, що проблема забезпечення зростання основних темпових показників має формуватися на принципово новому підході. Так, підвищення темпів зростання основних показників має бути досягнуто не будь-якою ціною, а вибором оптимального варіанта розвитку, який передбачає мінімальне витрачання виробничо-фінансових ресурсів. Крім того, масштаби виробництва мають оцінюватися з обов'язковим урахуванням рівня конкурентоспроможності продукції та ступенем задоволення ними потреб ринку. Нарешті, проблема динамічного зростання оціночних показників має розглядатися з позиції довгострокової перспективи, протягом якої в певні періоди можливе навіть зниження їх рівнів задля утворення резерву подальшого розвитку.

Недотримання «золотого правила економіки» свідчить про глибокі структурні диспропорції підприємства, відсутність стабільності його розвитку і необхідності змін як на державному рівні, так і на рівні окремих суб'єктів господарювання. Запропоновані напрями збалансування темпів зміни основних показників розвитку підприємства на основі аналізу дотримання «золотого правила економіки» дадуть змогу підвищити ділову активність підприємств і галузі в цілому [26].

Розрахунок методичних аспектів займає значне місце у роботі апарату оцінювання ефективності. Такий аналіз є важливим інструментом, за допомогою якого оцінюється стан підприємства та тенденції за відповідний період. Такий комплексний підхід надасть повну картину діяльності підприємства в цілому.

1.3 Вплив інноваційного розвитку на ефективність роботи підприємства

На сьогодні інноваційна забезпеченість є умовою розвитку соціально-економічного механізму функціонування національної економіки країни на ряду з іншими. Залучення достатньої кількості інвестицій сприяє розвитку підприємств. Інновації використовуються в технологіях, розробках та запуску нових продуктів.

Стаття 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» трактує інновації як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва та соціальної сфери, а інноваційну діяльність як діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

Незважаючи на однозначність трактування вищенаведених понять нормативними документами, в науковій та довідниковій літературі відсутня єдина позиція щодо їх визначення.

Розглядаючи тлумачення терміну «інновація» сучасні вітчизняні та закордонні економічні словники тлумачать інновацію (нововведення) як:

- впровадження нової техніки, технологій, організації виробництва і збуту товарів тощо, що дає змогу здобувати переваги над конкурентами;
- новий підхід до конструювання, виробництва та збуту товарів унаслідок якого інноватор і його компанія здобувають переваги над конкурентами;
- кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у вигляді нового або вдосконаленого продукту чи технологічного процесу, який використовується в практичній діяльності або в новому підході до соціальних послуг [48, с. 7].

Поняття «інновація» трактується порізно, але загалом, можна стверджувати, що воно визначає економічне зростання роботи будь-якого підприємства. Рішення з впровадження нововведень приймається для підвищення ефективності виробництва. Розвиток інноваційної діяльності зумовлений впровадженням науково-технічних розробок, нововведень, вдосконалення технологічних методів, розробкою нових видів продукції.

Для забезпечення ефективного процесу впровадження інновацій потрібно забезпечити здійснення таких завдань:

- оцінювання світових тенденцій науково-технічного розвитку;
- розроблення стратегії інноваційної політики і механізмів її здійснення;
- формування стратегічних цілей інноваційної діяльності;
- розроблення планів та програм інноваційних проектів;
- розроблення організаційно-виробничої структури управління інноваційною діяльністю;
- планування організації інноваційного процесу;

– спостереження (контроль) за виконанням етапів, стадій інноваційного процесу в часі та синхронізацією всіх видів діяльності; підготовка відповідного персоналу для здійснення інновацій [38].

Сучасний етап розвитку інноваційної сфери в Україні слід визнати таким, що не відповідає потребам економіки та рівневі розвитку інноваційних процесів у промислово розвинених країнах. Продовжує зростати зношеність основних засобів та виробничої інфраструктури, залишається низьким технологічний рівень виробництва, зумовлюючи його високу енерго- та матеріаломісткість. Із загального обсягу капіталовкладень в економіку України лише 10-15% спрямовується на фінансування інноваційних і науково-технічних процесів.

Інновації як основа інноваційних процесів мають такі властивості:

- науково-технічна новизна;
- можливість виробничого використання;
- комерційна реалізація.

Існують технічні, організаційні та економічні нововведення націлені на активний розвиток і постійне підвищення ефективності

Технічні нововведення обумовлюють певні організаційні зміни, а останні потребують зрушень в економічному механізмі діяльності підприємств. Наприклад, запровадження автоматизованого виробництва на підприємстві вимагає радикальних змін в організації його технічної підготовки, методах поточного планування, оперативного регулювання, режиму роботи підприємства або його окремих цехів та ін.

Технічні, організаційні та економічні нововведення спричиняють зміни у соціальних процесах на підприємстві, і навпаки, завдання соціального характеру «викликають до життя» нові економічні рішення і потребують нових організаційних нововведень. І, нарешті, будь-які нововведення мають ґрунтуватись на прогресивній нормативно-правовій базі, яка є наслідком активної законотворчої діяльності в державі.

Локальні та глобальні нововведення можуть позитивно впливати на виробництво, якщо підприємства використовують їх постійно і комплексно.

Проте безпосередній вплив на ефективність діяльності підприємства мають Інноваційна діяльність – це діяльність, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок. Вона зумовлює виробництво і реалізацію на ринку нових конкурентоспроможних товарів і послуг технічні та організаційні нововведення, а інші – опосередковано впливають на виробництво через ефективність нових організаційно-технічних рішень [3, с. 225].

Під нововведенням розуміється оформлений результат досліджень і розробок у будь-якій сфері діяльності, пов'язаний з підвищенням її ефективності, а під інновацією – кінцевий результат впровадження нововведення з метою зміни об'єкта управління й отримання економічного, соціального, екологічного і інших видів ефекту. Тобто нововведення – це предмет інновації, вони мають різний життєвий цикл [9, с.216].

З погляду економічної кон'юнктури можливі два типи інвестиційної стратегії підприємства (фірми):

- пасивні інвестиції, які забезпечують принаймні підтримку на заданому рівні показників рентабельності даного підприємства;
- активні інвестиції, які забезпечують підвищення конкурентоспроможності підприємства й прибутковість його операцій в порівнянні з вже досягнутим рівнем.

Як правило, це відбувається за рахунок впровадження нових технологій, організації випуску конкурентоспроможної продукції, завоювання нових ринків збуту й поглинання конкуруючих фірм.

Організація інвестиційного процесу на різних етапах освоєння інвестицій (передпроектні дослідження, планування, проектування, реалізація і експлуатація планування) вимагає широких господарських зв'язків інвесторів з іншими учасниками інвестиційного проекту, розвиток всіляких організаційних форм взаємодії партнерів по інвестиційному процесу спонукає інвесторів на договірних засадах залучати до спільної інвестиційної діяльності різні фірми, функціями яких є надання спеціальних послуг і виконання різного роду робіт

Учасники інвестиційної діяльності – це громадяни і юридичні особи України, інших держав, які забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або на підставі доручень інвесторів. Визначаючи цілі, напрями і обсяги інвестицій, інвестор для реалізації своїх намірів може залучати на договірній основі будь-яких учасників інвестиційної діяльності. Учасники інвестиційної діяльності різноманітні та зображені на рис. 1.2 [9, с. 198].

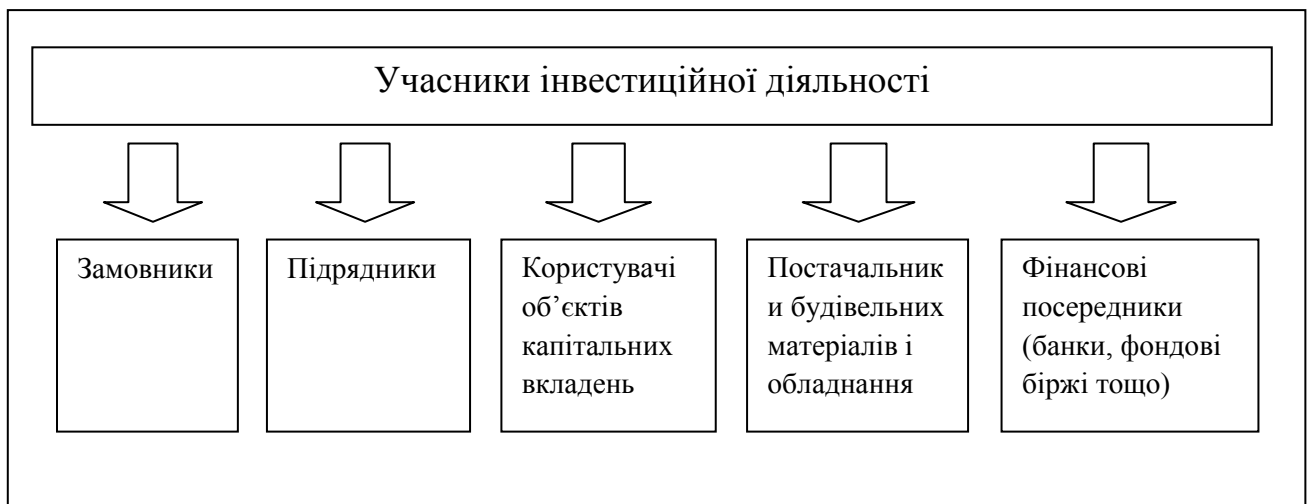

Рисунок 1.2 – Учасники інвестиційної діяльності [1]

Впровадження інновацій на підприємствах потребують значних інвестицій. Гострота питань фінансово забезпечення інноваційного розвитку посилюється дефіцитом фінансових ресурсів самих підприємств та обмеженими можливостями такого фінансування з інших джерел.

Основними джерелами фінансування інноваційної діяльності є:

- грошові кошти у вигляді асигнувань з державного та регіонального бюджетів;
- кошти спеціальних фондів фінансування інноваційної діяльності, які утворюються на підприємствах або регіональними органами управління;
- власні кошти підприємств у вигляді частини прибутку, а також нагромаджені суми амортизаційних відрахувань;

- інвестиційні ресурси різних комерційних структур: комерційних банків, інвестиційних і страхових компаній тощо;
- кредитні ресурси спеціально уповноважених урядом інвестиційних банків;
- кошти вітчизняних та зарубіжних наукових фондів;
- іноземні інвестиції фірм і компаній;
- грошові кошти приватних осіб [3, с. 226].

Активне фінансове забезпечення відіграє значну роль у інноваційному розвитку і стає елементом прогресу технологічних та інноваційних розробок.

Успішний розвиток підприємства пов'язаний з рішенням проблем підвищення його конкурентоспроможності, а саме:

- поліпшення якісного стану сировинної бази;
- розширення виробничої сфери діяльності;
- скорочення витрат на всіх ланках виробничого процесу.

Рішення цих проблем взаємопов'язано з інноваційною діяльністю підприємства [5, с. 346].

Держава також має здійснювати контроль за інноваційною діяльністю суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин, нагляд за її відповідністю вимогам законодавства і державним інноваційним програмам. Законом можуть бути передбачені галузі чи об'єкти інноваційної діяльності, в яких обмежується чи забороняється використання іноземних інвестицій. Сьогодні держава гарантує суб'єктам інноваційної діяльності:

- підтримку інноваційних програм і проектів, спрямованих на реалізацію економічної та соціальної політики держави;
- підтримку щодо створення та розвитку суб'єктів інфраструктури інноваційної діяльності;
- охорону та захист прав інтелектуальної власності, захист від недобросовісної конкуренції у сфері інноваційної діяльності;

– вільний доступ до інформації про пріоритети державної економічної та соціальної політики, про інноваційні потреби та результати науково-технічної діяльності, крім випадків, передбачених законом;

– підтримку щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері здійснення інноваційної діяльності [5, с. 356].

Досить вагомою тенденцією на ринку інноваційного продукту України є підвищення зацікавленості кінцевих покупців, особливо держави, промислових і аграрних підприємств до інноваційних розробок у галузі енергоефективності та екологічних інновацій. Однак, покупці таких інноваційних продуктів бажають отримати готові інноваційні рішення власних проблем при низькому рівні інвестиційних витрат на купівлю інноваційних розробок.

Національний ринок інноваційного продукту досить сильно залежить від тенденцій світового ринку та ринків економічно розвинутих країн, що впливає на його функціонування у останні роки. У сучасних умовах, враховуючи високу конкуренцію на світовому ринку інноваційного продукту, вітчизняні розробники повинні відслідковувати тенденції світової економічної системи та активізувати маркетингові інструменти просування власних розробок. Таким чином, сучасний виробник інноваційного продукту повинен бути не тільки науковцем, а й менеджером, фінансистом та маркетингологом.

Серед головних тенденцій розвитку ринку інноваційного продукту в Україні є збільшення кількості та ускладнення структури продавців і покупців такого продукту. Продавцями інноваційного продукту виступають: навчальні заклади, переважно університети; науково – дослідні центри (НДЦ), у тому числі галузеві інститути, НДЦ підприємств та відповідні лабораторії; організовані наукові колективи; окремі науковці; посередники. Серед покупців інноваційного продукту можемо виділити: державні та муніципальні інститути; приватний бізнес; всі групи продавців інноваційного продукту (див. вище); недержавні фонди (вітчизняні та закордонні); різні види посередників та професійних учасників ринку.

Отже, тенденції розвитку інноваційної діяльності є одним з найважливіших завдань, яке необхідне для формування ефективної роботи підприємства. Для України проблема розвитку інноваційної діяльності є надзвичайно актуальною, тому що проблема підвищення ефективності виробництва стоїть перед кожною підприємницькою структурою, оскільки переважна їх більшість утворена в процесі приватизації на базі колишніх державних підприємств. Інноваційна діяльність (діяльність із питань нововведень підприємства) задає динаміку і темпи розвитку підприємству, сприяє його активній позиції на ринку попиту і пропозицій.

Висновки до 1 розділу

1. У першому розділі було розглянуто сутність понять: «ефект», «ефективність», «економічна ефективність підприємства», які знайшли своє відображення у наукових працях вітчизняних вчених, таких як: В. Нусінов, А. Турило, А. Темченко, М. Афанасьєв, А. Гончаров, П. Орлов, П. Друкер та багатьох інших. Ними висвітлено основні теоретичні аспекти економічної ефективності діяльності підприємств, які є складовою сукупності понять, які відображають еволюційний розвиток поглядів. З цього випливає таке трактування економічного ефекту: економічний ефект – це результат праці людини в процесі виробництва матеріальних благ (кількість випущеної продукції, приріст знову створенім вартості в народному господарстві).

Економічна ефективність виробництва – об'єктивна економічна категорія, що характеризує його результативність, тобто ступінь досягнення конкретних результатів від оптимального використання всіх ресурсів підприємства (матеріальних, трудових, фінансових). Категорія «ефективність виробництва» властива будь-якій економічній системі.

2. Методичні підходи до оцінювання ефективності роботи суб'єкта господарювання були розглянуті в комплексному підході. Методика оцінки показників ефективності роботи суб'єкта господарювання ґрунтується на інтегрованому підході, який окреслює кількісні та якісні параметри. Визначено, що сьогодні для підприємств та науковців важливою є проблема врахування методологічних аспектів у процесі використання різних підходів до оцінювання показників ефективності роботи суб'єкта господарювання, їхня адаптація до регіональних умов.

У цілому, вітчизняні дослідження в галузі вимірювання результативності, є досить інтегрованими і ґрунтуються як на накопиченому прикладному досвіді, так і на дослідженнях зарубіжних теоретичних пошуків. Більшість теоретичних і науково-прикладних питань оцінки результативності в силу їх багатогранності і багаторівневості не враховують особливостей окремих галузей і особливостей продукції, що випускається.

Оцінка ефективності формується за окремими елементами економічного потенціалу підприємства та його властивостей. Така оцінка дозволить проаналізувати та сформулювати шляхи удосконалення підприємства.

Було визначено, що в умовах України, доступним і корисним показником оцінки ефективності буде саме ROE, оскільки ілюструє розкладання показника – «рентабельність власного капіталу» (ROE) з використанням формули DuPont і таким чином модель розкриває взаємозв'язок між рентабельністю і основними фінансовими показниками підприємства. Його краще всього визначити як відношення чистого прибутку (представленого як результат господарської діяльності у фінансовій, а не податковій звітності) до власного капіталу (відбитого у пасивах балансу). Дослідження ефективності виробництва потребує використання комплексного системного підходу, необхідність визначення таких показників: прибуток, рентабельність активів, рентабельність власного капіталу, рентабельність основних засобів, фондоддача, фондомісткість, оборотність оборотних коштів та ін.

Важливо зауважити, що одним з основних аспектів аналізу діяльності суб'єкта господарювання є оцінка ділової активності. Це зумовлено тим, що такий аналіз дає змогу оцінити внутрішній і зовнішній стан підприємства, визначити рівень прибутковості та перспективи його розвитку, дослідити ефективність використання виробничо-фінансових ресурсів.

3. Розглянуто вплив інноваційного розвитку на ефективність роботи підприємства. Інноваційний процес спрямований на створення та удосконалення продуктів і технологій. Впровадження інновацій на підприємствах потребують значних інвестицій виходячи з проблематики цього питання. Визначено, що тенденції розвитку інноваційної діяльності є одним з найважливіших завдань, яке необхідне для формування ефективної роботи підприємства. Інноваційна діяльність (діяльність із питань нововведень підприємства) задає динаміку і темпи розвитку підприємству, сприяє його активній позиції на ринку попиту і пропозицій.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ РОБОТИ
ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА
ПАТ «МОТОР СІЧ»

2.1 Оцінка ефективності ринку авіадвигунобудування

Літакобудування з радянських часів було однією з передових галузей економіки УРСР і давало надії на стрімкий розвиток у майбутньому. Україна, як відомо, за своїм потенціалом авіаційної промисловості входить до семи держав світу, які мають повний цикл розроблення, виробництва та експлуатації авіаційної техніки і може посідати вагоме місце на світовому авіаційному ринку в секторі транспортної та регіональної пасажирської авіації. Галузь літакобудування належить до високотехнологічних галузей національної економіки. Її розвиток визначає можливість переходу до нового технологічного укладу і відповідно справляє істотний вплив на модернізацію економіки в цілому. Рівень розвитку літакобудування як галузі промисловості, що інтегрує у своїй продукції результати діяльності суміжних галузей національної економіки, є для будь-якої країни показником її науково-технічного розвитку і промислового потенціалу.

Потенціал підприємств авіаційної промисловості свідчить про цілком можливе збільшення обсягів розроблення та виробництва авіаційної техніки, зокрема за такими напрямками, як літакобудування (регіональні пасажирські та транспортні літаки), авіаційне двигунобудування, авіаційне агрегатобудування, бортове радіоелектронне обладнання, орієнтоване на використання супутникових систем зв'язку, навігації та спостереження, надлегкі та легкі літальні апарати, вертольотобудування, безпілотні літальні апарати [40, с.11].

В оновленому українському суспільстві, яке намагається поступово виходити із кризового стану на шлях стабільності, особливе значення потрібно надати авіаперевезенням. Сфера перевезення повітряним транспортом є одна із найбільш сприятливих для інноваційного розвитку на даному етапі. Транспорт

виступає однією з найважливіших складових економічної системи будь-якої країни, безперебійна робота якого становить передумови становлення і розвитку економіки.

Ринок авіаперевезень має найшвидші зі всіх видів транспорту темпи зростання. Наприклад, авіакомпанією «Міжнародні авіалінії України» забезпечено зростання обсягів пасажирських перевезень порівняно з попереднім роком на 24,9 відсотка, авіакомпаніями «Азур Ейр Україна» - на 17 відсотків, «Роза вітрів» - на 75,8 відсотка, «ЯнЕйр» - в 6,8 раза та «Атласджет Україна» - в 10,5 раза.

Польоти між Україною та країнами світу упродовж 2016 року здійснювали 10 вітчизняних авіакомпаній до 42 країн світу та 28 іноземних перевізників до 27 країн світу, у тому числі 2 нові («SprintAir» з Польщі та «AirSerbia» з Сербії). Українськими авіакомпаніями перевезено 4944,4 тис. пасажирів, іноземними - 3847,5 тис. пасажирів. Впродовж 2016 року відповідно до затвердженого розкладу руху вітчизняними авіакомпаніями розпочато експлуатацію на регулярній основі 27 міжнародних авіаліній, іноземними авіакомпаніями - 13 авіаліній. Мало місце значне зростання (на 52,5%) кількості перевезених пасажирів вітчизняними авіакомпаніями на міжнародних рейсах на нерегулярній основі, за звітний рік 15 українськими авіакомпаніями перевезено 2531 тис. пасажирів. Найбільші обсяги таких перевезень (91 %) припадають на 5 авіакомпаній: «Міжнародні авіалінії України», «Азур Ейр Україна», «Роза вітрів», «ЯнЕйр» та «Браво».

Середній коефіцієнт зайнятості пасажирських крісел на міжнародних регулярних рейсах українських авіакомпаній у звітному періоді склав 78,2%, на внутрішніх регулярних – 73,3%. Відсутність авіасполучення з Донецьком, Луганськом і Сімферополем, зниження добробуту населення, погіршує економіку і девальвацію гривні істотно скоротили показники ринку. Але все ж ринок потроху зростає. Авіакомпанії, які працюють на внутрішньому ринку, створюються нові рейси по країні. МАУ планує з 12 липня відкрити рейс Київ-Чернівці, Моторс Січ з 6 червня почала літати за маршрутом Київ-Одеса. Крім

того цей же перевізник відкрив рейс Київ-Львів-Ужгород. Для того щоб розвинути внутрішні перевезення авіакомпанії повинні орієнтуватися на розвиток парку регіональних повітряних суден. Велику частку клієнтів по Україні складають пасажери-бізнесмени, які орієнтуються на час вильоту і частоту виконання польотів. Тому, варто виконувати рейси зранку з регіонального аеропорту до Києва, а ввечері назад.

Насьогодні близько 98 % загальних пасажиропотоків та вантажопотоків сконцентровані в 7 провідних аеропортах – Бориспіль, Київ (Жуляни), Одеса, Львів, Харків, ДніпропетровськаЗапоріжжя [40, с.7].

Міністерство інфраструктури склало рейтинг пунктуальності українських авіакомпаній у червні 2018 року. При цьому враховувалася точність вильоту літаків авіакомпаній з України, відповідно до встановленого розкладу.

Таблиця 2.1 – Рейтинг вчасно виконаних рейсів авіакомпаніями України за червень 2018 року [24]

Назва авіакомпанії	Вчасно виконані рейси, %	Кількість рейсів, шт
ПАТ «Мотор-Січ "	100	256
«Міжнародні Авіалінії України»	98	3130
«Авіаційна компанія «Роза Вітрів»	98	531
«Авіакомпанія "Скай Ап»	87	202
«ЯнЕІР ЛТД»	84	267
«Авіакомпанія «Азур ЕЙР Україна»	82	262
«Ейр Аллана»	80	5
«ФАНейр»	70	46
«Авіакомпанія Браво»	68	363
«АНДА ЕЙР»	67	55
«Авіакомпанія Атлас Джет Україна»	64	14

Виходячи з даних табл.2.1, побудовано діаграму яка представлена на рис.

2.1.

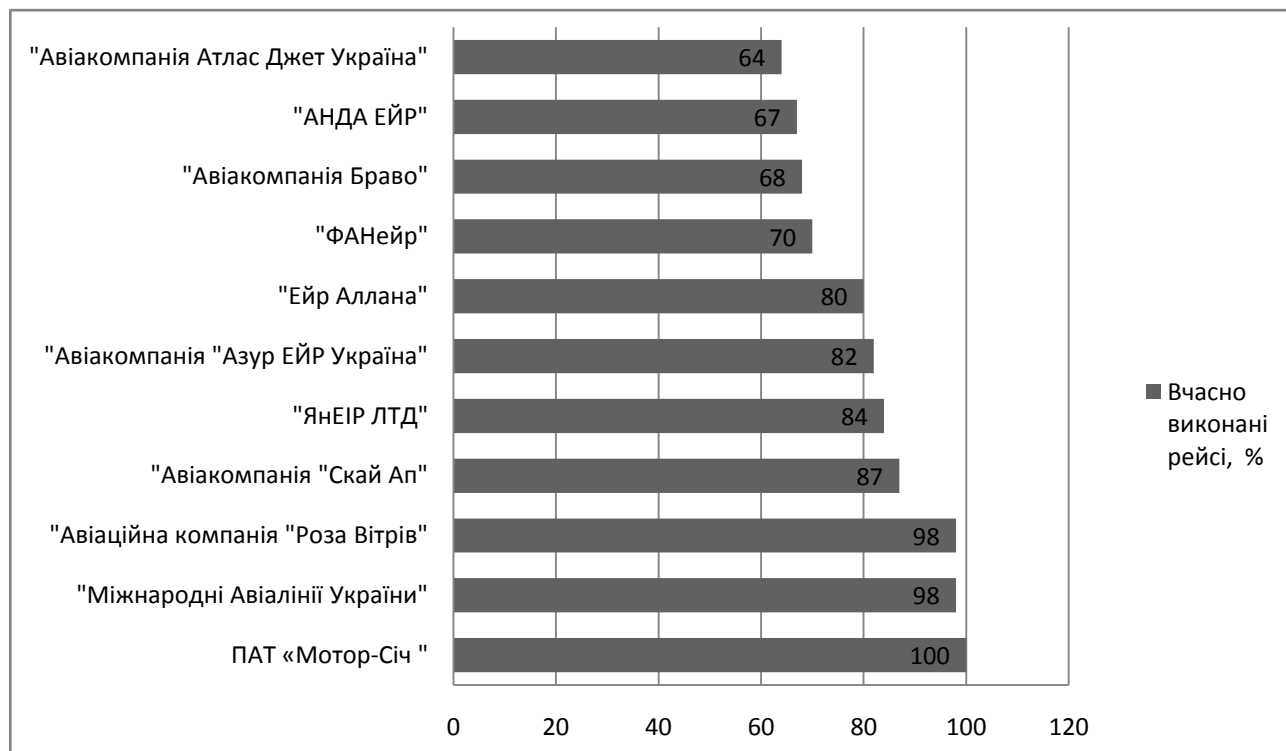

Рисунок 2.1 – Діаграма вчасно виконаних рейсів авіакомпаніями України за червень 2018 року [створено автором на основі табл. 2.1]

З рис. 2.1 видно, що рейтинг очолила авіакомпанія «Мотор-Січ», яка із 256 здійснених у червні рейсів 100% виконала вчасно.

На другому місці - «Міжнародні авіалінії України»: 98% із 3130 виконаних рейсів було здійснено вчасно. Загальна затримка по рейсах у червні становила 61 годину.

На третьому місці - авіакомпанія «Роза вітрів»: з 531 рейсу у червні вчасно були виконані 98%. Загальний час затримок у червні становив 10 годин.

Крім того, до рейтингу увішли авіакомпанії «Скай Ап» (87% вчасно виконаних рейсів), «ЯнЕІР ЛТД» (84% вчасно виконаних рейсів), «Азур Ейр Україна» (82%), «Ейр Аллана» (80%), «ФАНейр» (70%), «Браво» (68%), «АНДА ЕЙР» (67%), «Атлас Джет Україна» (64% вчасно виконаних рейсів).

Загалом, 93% рейсів українських авіакомпаній у червні 2018 року були виконані вчасно [24].

Потужні позиції в авіаційній галузі належать США (Boeing, Lockheed Martin), країнам ЄС, у тому числі, Франції (EADS), Великобританії (BAE Systems), Німеччині (DaimlerCrysler Aerospace AG), а також Бразилії (Embraer), Канаді (Bombardier Aerospace), Японії, набирає обертів авіапромисловість Китаю (Aviation Industry of China). Якщо раніше на США припадало близько 50% світового виробництва продукції авіаційної промисловості, то за останні роки намітилась тенденція скорочення частки країни в авіабудуванні до 32,5% у 2009р. Основною причиною стало зростання частки країн ЄС в авіабудівничій галузі, та перевищення аналогічного показника США у 2009р. на 1,4%.

Основними конкурентними перевагами, що сприяють укріпленню позицій на ринку, збільшенню рентабельності та серійності виробництва, залученню інвестицій, розвитку технологічної бази в країнах-лідерах з виробництва авіатехніки є:

- створення міжнародних консорціумів за участю провідних ТНК (Airbus, Eurfighter);
- організація спільних підприємств (Eurocopter);
- довгострокова кооперація (Boeing та Dassault Systems);
- транскордонні злиття і поглинання (Boeing, BAE Systems);
- державна підтримка аерокосмічної промисловості [20].

Авіаційна промисловість України нараховує 39 підприємств, конструкторських бюро, наукових установ та організацій різних форм власності та призначення, має практично усі складові інфраструктури, що дозволяють розробляти, випробувати, серійно виготовляти літальні апарати із замкнутим циклом, авіаційні двигуни, спеціальне обладнання, виконувати модернізацію та ремонт авіаційної техніки, готувати персонал для роботи в авіаційній промисловості, де на теперішній час працюють понад 60 тис. осіб. Розвиток авіаційної галузі має важливе соціальне значення для економіки нашої країни (розвиток суміжних галузей, інфраструктури, збільшення робочих місць і т. д.).

Авіаційний потенціал України визначають 4 авіазаводи, 15 авіаремонтних підприємств, 2 авіаційних інституту, 3 вищі військові авіаційні училища,

близько 1500 повітряних суден цивільної авіації, більш 6000 літаків ВПС. Все це дозволяє власними силами розробляти, випробовувати і випускати літаки, авіаційні двигуни, спецобладнання, бортову апаратуру.

Основні виробники авіатехніки зосереджені в таких індустріальних та наукових центрах країни, як Київ, Харків, Запоріжжя, де існує досить потужна промислова та наукова база. Найвагомійший вклад в розвиток авіаційної промисловості України здійснюють АНТК ім. Антонова, Київський завод «АВІАНТ», ХДАВП, та АТ «Мотор-Січ». Саме завдяки їм за роки незалежності в країні було створено 5 нових типів літаків (Ан-140, Ан-74ТК-300, Ан-38-100, Ан-3Т, Ан-148) та авіаційних двигунів (Д-436, АИ-450, АИ-222), модернізовано 12 типів літаків. Тобто, можна говорити про конкурентоспроможність української авіаційної промисловості.

Авіаційна промисловість України має досить вагомий потенціал для її подальшого розвитку, проте основними причинами уповільнення темпів розвитку вітчизняного авіаційного комплексу є скорочення технологічних розробок та інтелектуальних ресурсів, а також відсутність активної міжнародної кооперації [36]. На рис. 2. 2 представлені частки ринку найбільших виробників авіадвигунів.

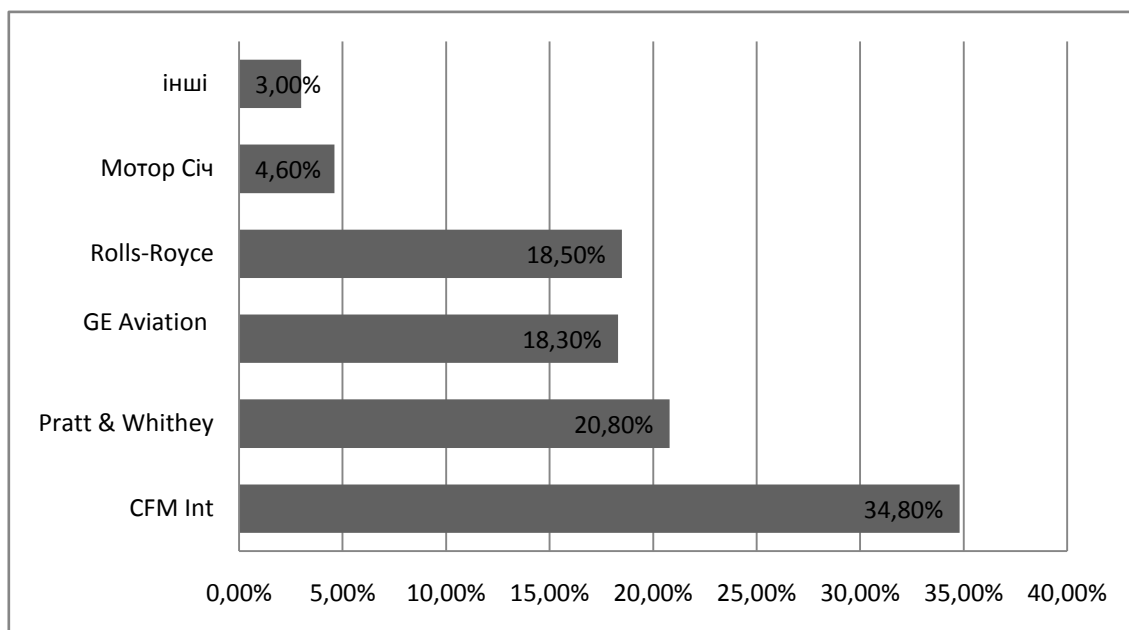

Рисунок 2.2 – Частка ринку найбільших виробників авіадвигунів на 2017 рік
[розробка автора на основі джерела 10]

Основними конкурентами «Мотор Січ» в авіадвигунобудуванні є «CFM Int.» (Франція/США), «Rolls-Royce» (Велика Британія), «Pratt & Whitney» (США), «General Electric» (США) [48].

Найбільшим виробником авіадвигунів є компанія «CFM International» – спільне підприємство французької компанії «Snecma» (дочірня структура «Safran») і американської компанії «GE Aviation» (підрозділ корпорації «General Electric»). Компанія була створена для розробки та обслуговування турбовентиляторних авіаційних двигунів. Дохід компанії за 2016 р. склав 29,6 млрд. дол.

«General Electric» – американська багатогалузева корпорація, найбільший у світі виробник багатьох видів техніки, включаючи локомотиви, енергетичні установки (в тому числі й атомні реактори), газові турбіни, авіаційні двигуни, медичне обладнання, виготовляє також освітлювальну техніку, пластмаси та герметики. Компанія є однією з найбільших публічних компаній світу.

«Pratt & Whitney» (США) – американський аерокосмічний концерн, виробник авіаційних двигунів для цивільної та військової авіації, ракетних двигунів для NASA; є частиною холдингу United Technologies. Компанія входить в «велику трійку» виробників авіадвигунів разом з Rolls-Royce та General Electric. Крім авіаційних двигунів, Pratt & Whitney виробляє модульні та пересувні газотурбінні установки для промислових цілей, двигуни для локомотивів, ракетні двигуни. Компанія налічує більш ніж 35 000 працівників і обслуговує більше 9 000 клієнтів з 180 країн світу [10, с. 302].

ППАТ «Мотор Січ», як провідне підприємство Запорізького регіону та одне з провідних підприємств у світі з розробки, виробництва, ремонту та сервісного обслуговування авіаційних газотурбінних двигунів для літаків і гелікоптерів стикається з певними ризиками.

По-перше, – це галузеві ризики, які проявляються у таких аспектах: незначний попит на продукцію на національному ринку; конкуренція іноземних

виробників; орієнтація виробництва продукції на ринок Російської Федерації та втрата частини споживачів за рахунок політики імпортозаміщення.

По-друге, – це політичні ризики: ймовірність зміни курсу пріоритетних напрямків діяльності влади в питаннях підтримки промислових підприємств. Також дестимулюючим фактором розвитку для підприємства є погіршення зовнішньоекономічних зв'язків з Російською Федерацією.

По-третє, – це правові ризики. Підприємство маючи експортну спрямованість продажів продукції значно відчуває недоліки національного законодавства, які стримують здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема, це проблеми митного оформлення товарів, отримання дозволів на ведення переговорів і виконання експортних контрактів, виконання гарантійних зобов'язань по експортній продукції через необхідність додаткового оформлення дозволів як на експорт самої послуги по гарантії, так і товарів для її виконання [11, с. 80].

Основною вітчизняною компанією, яка має потужності з повноцінного виробництва літаків, є Державний авіабудівний концерн «Антонов», який створений на базі: київського заводу «Авіант»; Харківського державного авіаційного виробничого підприємства; ДП «Завод 410 цивільної авіації». Крім вищезазначених підприємств, в Україні сьогодні функціонує ряд компаній авіабудівної галузі, які виробляють надлегкі літаки, авіаційні двигуни, комплектуючі, надають сервісні, ремонтні послуги техніки тощо [7, с.428].

Номенклатура продукції, яка може бути виготовлена літакобудівним комплексом України, різноманітна. Україна входить до сімки країн, що мають повний цикл виробництва авіатехніки – від проектування до виробництва літаків та двигунів

В Україні сьогодні функціонує ряд компаній авіабудівної галузі, які виробляють надлегкі літаки, авіаційні двигуни, комплектуючі, а також надають сервісні, ремонтні послуги техніки тощо (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Українські підприємства авіаційної галузі [25, 36]

Назва підприємства	Вид діяльності
ТОВ «ХЕЛІТРЕЙНІНГ УКРАЇНА»	Розробка та виробництво сучасних тренажерних систем для вертолітної авіації
ТОВ «Алан-Компані ЛТД»	Розробка та виготовлення елементів меблевого обладнання для будь-яких типів повітряних суден
ТОВ КБ «Вертикаль»	Розробка вертольотів
Луцький ремонтний завод «МОТОР»	Ремонт авіаційних турбореактивних двигунів для сучасних бойових літаків
ЗАТ «Завод Ремсчетмаш»	Виробництво надлегких літаків, супутньої продукції
Компанія «UAvia»	Розробка та виробництво багатоцільових типів безпілотних літаючих апаратів
Компанія «ЛугаПРОП»	Виробництво повітряних гвинтів
ТОВ «Авіа-Про»	Виробництво легких композитних високопланів
СТ SW. Чугуївський авіаційний ремонтний завод	Ремонт авіаційної техніки, ремонт авіаційних двигунів
ПАТ «Мотор Січ»	Одне з провідних підприємств України та світу с виробництва двигунів для авіаційної техніки
Авіаційна фірма «Лілієнталь»	Виробник надлегких літальних апаратів
Підприємство «АЕРОПРАКТ»	Розробка та серійне виробництво надлегких літаків
Компанія «Аерокоптер»	Проектування та складання вертольотів
ТОВ «Аерос»	Виробництво дельтапланів, планері

Продовження таблиці 2.2

ПФ «Секрет-Сервіс»	Виробництво спортивних пілотажних літаків
АНТК ім. Антонова	Виробництвоі летальних апаратів
Київський завод «АВІАНТ»	Виробництво нових, технічне обслуговування та ремонт існуючих літаків, доопрацювання літаків зі встановленням і зміною застарілого бортового радіоелектронного устаткування
Харківське державне авіаційне виробниче підприємство	Забезпечує повний цикл робіт із серійного виробництва, доопрацювання та технічного обслуговування в процесі експлуатації вироблених літаків

Аналіз розвитку авіабудівної галузі за останні роки свідчить, що вона виявилась нездатною протистояти світовій фінансовоекономічній кризі та кризі в Україні насамперед. Фінансові наслідки кризи для вітчизняних авіабудівних підприємств проявляються в зростанні боргів та нездатності здійснювати фінансове забезпечення виробничо-господарської діяльності, зменшенні обсягів продажів тощо. Криза призвела до збільшення кількості фінансово неспроможних підприємств у галузі, що пояснюється не лише об'єктивними причинами, а й нездатністю керівництва здійснювати ефективне управління підприємством, своєчасно виявляти проблеми та вживати необхідних заходів для усунення загрозливих впливів з боку зовнішнього середовища [7, с.428].

Сучасне міжнародне ринкове середовище авіабудівної галузі характеризується такими особливостями:

1) ринок продукції даної галузі є досить насиченим, конкуренція на ньому здійснюється не між окремими компаніями, а між авіаційними державами;

2) в останні роки має місце структурна консолідація і міжнародна інтеграція національної авіапромисловості провідних держав;

- 3) держави надають активну фінансову підтримку авіабудівникам;
- 4) підвищується технологічний рівень проектування і виробництва літаків.

Основними ринками збуту української продукції є країни СНД, Індія, Ірак, Іран, Лівія, Єгипет, Туреччина, Куба та інші країни. Варто відзначити, що в останні роки в авіаційній галузі відбулись суттєві організаційні зміни. Так, ДП «Антонов» в 2015 році підпорядковано концерну «Укроборонпром», а влітку 2016 року – створено корпорацію «Українська авіаційна компанія», до якої увійшли «Антонов», УкрНДІАТ (Український науково-дослідний інститут авіаційної технології), ДП «Новатор», Харківський машзавод «ФЕД», Харківське агрегатне конструкторське бюро і завод «Маяк» [38, с. 31].

В розвитку галузі значне місце займає інноваційність, яка необхідна в конкурентній боротьбі кожному підприємству. Політика підтримки інновацій в економічно розвинутих країнах світу сприяє реалізації їх промислового потенціалу та створює сприятливі умови щодо впровадження наукових розробок на практиці.

За період 2010–2016 рр. частка інноваційно-активних підприємств в Україні зросла на 5,1%, що є позитивним фактором, але в середньому склала лише 14,9%. На низьку результативність інноваційної діяльності вітчизняних підприємств вказує майже критичний рівень частки реалізованої інноваційної продукції, яка з 3,8% у 2010 році знизилась до 1,4% у 2015 році і незначно зросла до 2,1% у 2016 році.

На теперішній час ПАТ «Мотор Січ» планує такі інновації:

- завершити в 2018 році сертифікацію нового легкого цивільного вертольота МСД-2 «Надія»;
- запустити нову виробничу лінію з виготовлення і ремонту несучих і рульових гвинтів для вертольотів у I-II кварталі 2019 року;
- впровадити новий інноваційний проект «Впровадження когенераційної енергозберігаючої установки», який спрямований на підвищення рівня ефективності споживання енергетичних ресурсів і, як наслідок, скорочення

викидів в атмосферу парникових газів, шляхом впровадження новітніх технологій комбінованого виробництва теплової і електричної енергії на основі газотурбінних установок на потужностях ПАТ «Мотор Січ» [41].

Отже, тенденції інноваційної діяльності в Україні за період 2010–2016 рр. засвідчують про її низький рівень розвитку, що негативно відображається на конкурентоздатності продукції та економіки в цілому, з незначними позитивними зрушеннями у 2015–2016 рр.

Сьогодні галузь знаходиться на порозі відповідальних рішень. Основні проблеми українських авіабудівників:

- пошук резервів інноваційної активності галузі;
- неефективна система визначення пріоритетів у розвитку авіаційної галузі (недостатнє врахування кращого світового досвіду);
- недостатньо чітка система визначення перспективних потреб держави та інших країн у літаках певних моделей;
- нерозвинена система стимулювання продажів та попиту на українську продукцію;
- занадто тривала підготовка до серійного випуску моделей літаків, яка може призвести навіть до їх морального старіння ще до початку випуску;
- недостатня кількість прибуткових проектів, які б змогли забезпечити підприємства ресурсами для переходу на серійне виробництво;
- проблема пошуку партнерів для співпраці та взаємовигідної кооперації;
- відсутність коштів необхідних для диференціації виробництва та укріплення самостійних позицій на ринку [4].

Ринок авіадвигунобудування України належить до базових, стратегічно важливих секторів економіки України, яка зараз переживає не найкращі часи, як і вся економіка країни в цілому.

2.2 Загальна характеристика фінансової діяльності підприємства ПАТ «Мотор Січ»

Сучасний стан підприємств характеризується безперервним оновленням технологій, впровадженням та ускладненням комп'ютерних інформаційних систем. ПАТ «Мотор Січ» – це одне з найбільших у світі та єдине в Україні підприємство, яке спеціалізується на розробці, виробництві, супроводі в експлуатацію та ремонті газотурбінних двигунів для військової та цивільної авіації [28, с. 217].

ПАТ «Мотор Січ» засновано у 1907 році. Крім авіаційної техніки підприємство розробляє, виготовляє та супроводжує в експлуатації широку гаму продукції виробничого призначення, товари народного споживання та виробу медичного призначення. Президентом та генеральним конструктором є В'ячеслав Богуслаєв, який у лютому 2018 року скоротив свою частку володіння акці підприємства з 16,85% до 1,12%.

Підприємство станом на 2018 рік організовує виробництво вертольотів Ми-2МСБ, Ми-8МСБ, вертольотів злітною масою 7-8 тонн. Якість продукції підприємства підтверджена міжнародними сертифікатами, сертифікатами Авіаційної адміністрації України.

Підприємство має тривалі партнерські відносини з компаніями з Білорусії, Туркменістану, Казахстану, Узбекистану, Молдови, Азербайджану. Виконуються контракти замовників з Китаю, Індії, Алжиру, Південної Кореї, країн Південно-Східної Азії, Близького Сходу, Африки і Латинської Америки [32].

Підприємство випускає надійні авіаційні двигуни та газотурбінні установки, які є конкурентними на світовому ринку. Продукція підприємства експлуатується на літаках та вертольотах різного призначення більш ніж у 120 країнах світу. Розробка та впровадження у виробництво сучасних технологій, що спираються на найновіші досягнення науки та техніки, професійний,

висококваліфікований та згуртований колектив, унікальна виробнича база, ресурси, ефективна управлінська стратегія – все це є плацдармом для успіху та постійного розвитку [30].

В табл. 2.3 наведена загальна інформація про компанію ПАТ «Мотор Січ».

Таблиця 2.3 – Загальна інформація про компанію [34]

Назва	ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «МОТОР СІЧ»
Скорочена назва	ПАТ «МОТОР СІЧ»
Код	14307794
Директор	Войтенко Сергій Анатолійович
Статус	Зареєстровано
Адреса реєстрації	69068, Запорізька обл., місто Запоріжжя, Шевченківський район, пр. Моторобудівників, будинок 15
Види діяльності (за КВЕД)	30.30 Виробництво повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування
Середня кількість працівників (осіб)	24616

Двигуни виробництва ПАТ «Мотор Січ» встановлюють на літаки та вертольоти таких компаній, як «АНТК ім. О.К. Антонова», АТ «АК ім. С. В. Ільюшина», АТ Московський вертолітний завод ім. М.Л.Міля тощо. В даний час на підприємстві налагоджене серійне виробництво авіаційних двигунів АІ-222-25, Д-436-148, АІ-450-МС, ТВЗ-117ВМА-СБМ1В для літаків Як-130, Ан-148, Ан-158, вертольотів Мі- 24, Мі-35, Мі-17, Мі-171 тощо. Перелік базових авіадвигунів виробництва ПАТ «Мотор Січ» та тип літаку чи вертольоту, на якому він встановлюється наведений у таблиці 2.4 [6, с.217].

Таблиця 2.4 – Базові авіадвигуни виробництва ПАТ «Мотор Січ» [8, с. 218]

Авіадвигуни для літаків	Марка літака	Вертольотні авіадвигуни	Марка вертольоту	Допоміжні силові установки	Марка ЛА
АИ-20	Ил-18 Ан-12	ТВ3117ВМА	Ка-32 Ка-52	АИ450МС	Ан-148
АИ-24	Ан-24 Ан-30	ТВ3- 117ВМ	Мі-8 Мі-24	АИ-8	Ан-24
ТВ3117ВМАСБМ1	АН-140	ВК2500	Мі-28Н Ка-52	АИ-9	Як-40
Д-18Т	Ан-124 Ан-225	Д-136	Мі-26	АИ-9В	Мі-171
Д-27	АН-70	АИ450М	Мі-2М	АИ9-3Б	Ан-140
Д-436ТП	Бе-200	МС-500В	АНСАТ		
АИ222- 25	Як-130 L-15				

До структури ПАТ «Мотор Січ» входять: Запорізький двигунобудівний завод; Запорізький машинобудівний завод ім. В. І.Омельченко; Сніжнянський машинобудівний завод (Донецька обл.); Волочиський машинобудівний завод (Хмельницька обл.); Лубенський верстатобудівний завод (Полтавська обл.); Авіакомпанія «Мотор Січ»; ТРК «Алекс».

ПАТ «Мотор Січ» має розгалужену організаційну структуру управління та контролю діяльності, яка забезпечує відповідний рівень ефективності його існування та економічної безпеки. Безперервне та ефективне функціонування ПАТ «Мотор Січ» забезпечується завдяки чітко спланованій організаційній структурі, керування якою здійснюють операційні директора, в тому числі: технічний директор, директор з виробництва, директор з якості, директор з маркетингу, фінансовий директор, директор з корпоративних прав та інвестиційних проектів, директор з будівництва та соціального розвитку, директор з управління персоналом, директор зі зв'язків з громадськістю,

директор з економічної безпеки, директор з правових питань. До організаційної структури підприємства входить біля 50 основних та допоміжних цехів та понад 50 відділів, що безпосередньо пов'язані з основним виробництвом, а також більш 15 відділів, що непов'язані з основним виробництвом [28, с. 218].

ПАТ «Мотор Січ» експортує свою продукцію в 106 країн. Ринок Росії в загальному обсязі експорту компанії складає близько 50%. В Росії на базі виробничоконструкторського комплексу ВАТ «Климов» (регіональний машинобудівний кластер) здійснюється виробництво та збірка вертолїтних двигунів, що дозволить налагодити повний цикл виробництва техніки всередині РФ. Запровадження РФ імпортозаміщуючих проектів призводить до скорочення виробництва і продажу продукції ПАТ «Мотор Січ». Це вимагає від підприємства пошуку нових ринків збуту, тобто нових країнпартнерів у експорті даної продукції.

Незважаючи на те, що підприємство з 2014 року, початок свою маркетингову переорієнтацію з російського ринку на далеке зарубіжжя, наприклад, відмовившись від поставок своїх двигунів для російських крилатих ракет, воно не відчуває на собі нестачу в завантаженні виробничих потужностей і падіння торгових оборотів. Продажі нових двигунів становлять 50% від чистого прибутку, ремонт і технічне обслуговування двигунів – 27%, енергетичного обладнання виробництва – 14%, а 90% продукції підприємства орієнтоване на експорт. Компанія також бере активну участь у реконструкції української газотранспортної системи. Мотор Січ є одним з найбільш високо технологічних підприємств України [31].

Одним з головних конкурентів ПАТ «Мотор Січ» на вітчизняному ринку є

Державне підприємство «Антонов»(АНТК імені О. К. Антонова), яке спеціалізується на проектуванні та виробництві летальних апаратів.ДП «Антонов» – провідний український розробник та виробник авіатехніки, визнаний світовий лідер у ніші транспортних літаків якнайширокого

призначення. Підприємство співпрацює з більш ніж 75 країнами світу. З квітня 2015 року підприємство входить до складу держконцерну «Укроборонпром».

Для аналізу підприємства ДП «Антонов» і ПАТ «Мотор Січ» було обрано показник ефективності – прибуток. Чистий прибуток – важливіший показник для оцінювання виробничої та фінансової діяльності підприємств, оскільки відбиває ступінь його активності та фінансового благополуччя, а також ефективність менеджменту. За чистим прибутком визначається прийнятний для інвестора рівень дохідності активів підприємства для порівняння з альтернативними варіантами напрямку інвестування. Чистий дохід промислового народного господарства є сукупністю прибутку та податку з обороту, хоча в різних галузях вони представляють різні форми. У важкій промисловості основним джерелом доходу є прибуток, а в легкій превалює податок з обороту.

В табл. 2.5 представлено динаміку чистого прибутку на прикладі двох підприємств ПАТ «Мотор Січ» і ДП «Антонов».

Таблиця 2.5 – Динаміка чистого прибутку підприємства ДП «Антонов» і ПАТ «Мотор Січ» [37]

Показник	2016 рік	2017 рік	Темп приросту, %
ДП «Антонов»			
Чистий дохід, млрд. грн.	3,64	6,052	66,3
Чистий прибуток, млн грн.	178,1	330,22	85,4
ПАТ «Мотор Січ»			
Чистий дохід, млрд. грн.	10,6	15,2	43,6
Чистий прибуток, млн. грн.	1964,4	3104,2	58

Чистий прибуток державного підприємства ДП «Антонов» у 2016 році становить 178,1 млн. грн. і за рік виріс на 85,4% (330,22 млн. грн.) [37].

Підприємство збільшило чистий прибуток за рахунок за рахунок: перевезення вантажів, підтримки льотної придатності літаків і забезпечення авторського нагляду та проведення ремонтів і відновлення авіатехніки.

ПАТ «Мотор Січ» в 2017 році порівняно з 2016 роком збільшило чистий прибуток на 58% – з 1964,4млн. грн. до 3104,2 млн. грн. Чистий дохід також показав позитивні зміни, про що говорить його темпи приросту – 43,6%.

Отже, за аналізованими показниками можна стверджувати, що ДП «Антонов» активніше підвищує темпи приросту як чистого прибутку, так і чистого доходу, що говорить про зародження нового, сильного конкурента для ПАТ «Мотор Січ».

2.3 Оцінка економічної ефективності діяльності підприємства ПАТ «Мотор Січ»

Провідним аспектом оптимального функціонування сучасного підприємства в конкурентних умовах ринку є забезпечення ефективності його господарської діяльності. Оцінка ефективності займає важливе місце в системі управління діяльністю підприємства, оскільки являє собою ефективний інструмент для інформаційно-аналітичного забезпечення діяльністю підприємства. Результати оцінки складають основу для прийняття ефективних рішень, при цьому вони можуть бути використані як для визначення стратегічних, так тактичних цілей. Необхідність оцінки ефективності виробничої діяльності підприємства зумовлюється потребами формування нових цілей, принципів та засад господарювання орієнтованих на задоволення потреб споживачів та вимог ринку. Оцінка ефективності займає важливе місце в системі управління діяльністю підприємства, оскільки являє собою ефективний інструмент для інформаційно-аналітичного забезпечення діяльністю підприємства.

Для повноцінного аналізу стану підприємства ПАТ «Мотор Січ» потрібно розглянути основні показники ефективності, що були зазначені в першому розділі дипломної роботи. Розглянувши показники ефективності в сукупності, можна зробити висновки та відстежити їх динаміку за останні роки. Розрахунок основних показників ефективності надасть точну картину фінансового стану підприємства, та допоможе визначити резерви підвищення ефективності діяльності. Аналіз формується на основі порівняння попередніх років і звітного 2017 року. Дані представлені у вигляді табл. 2.6 і 2.7.

Таблиця 2.6 – Аналіз основних показників фінансової звітності підприємства ПАТ «Мотор Січ» (тис. грн.) [30]

Найменування показника	Фінансові результати			Відношення, %	
	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2015/2016	2016/2017
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	13830655	10546207	15150429	-23,7	43,6
Валовий прибуток	8923315	6328964	8462431	-29,1	33,7
Чистий фінансовий результат: прибуток	3399842	1964443	3104174	-42,2	58,0
Власний капітал	14234040	16252316	19381433	14,2	19,3
Витрати на збут	804270	779587	896893	-3,1	15,0
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	4907340	4217243	6687998	-14,1	58,6

На рис. 2.3 показано динаміку зростання чистого прибутку та доходу підприємства ПАТ «Мотор Січ» впродовж 2015 – 2017 років (млн. грн.).

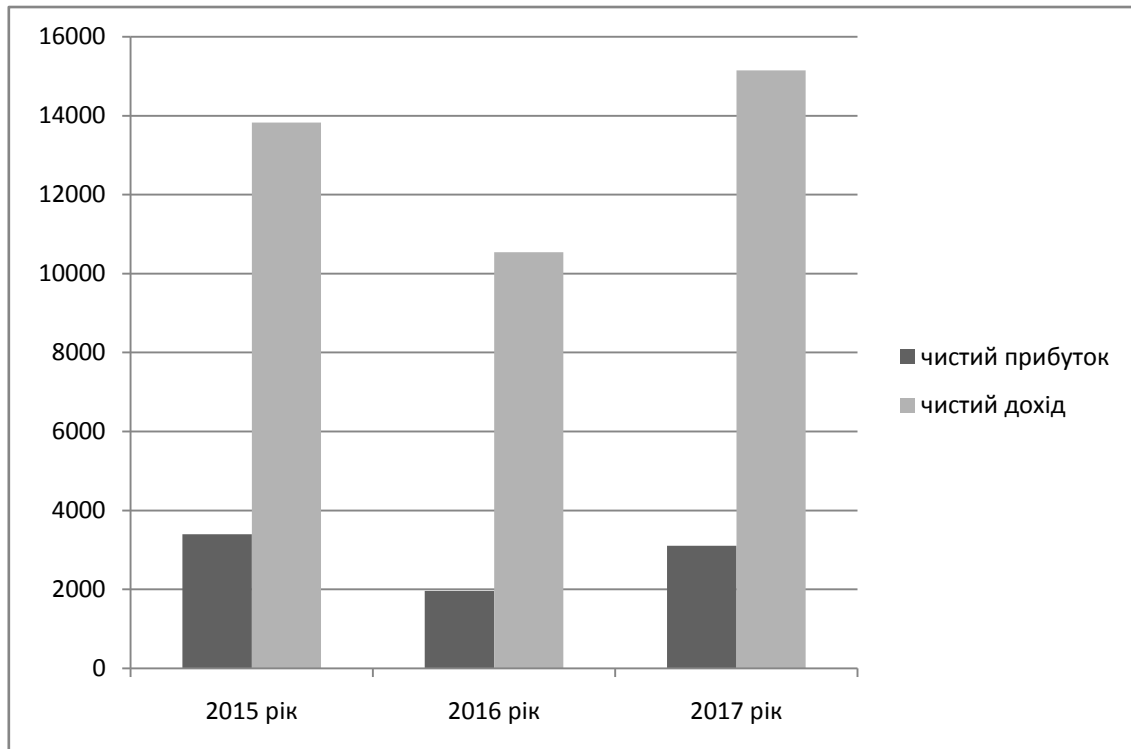

Рисунок 2.3 – Динаміка темпів зростання чистого прибутку та доходу підприємства ПАТ «Мотор Січ» впродовж 2015 – 2017 років (млн. грн.)
[створено автором на основі табл. 2.6]

З рис. 2.3 спостерігається спад обох показників, чистого доходу на 23,7% та чистого прибутку на 42,2% в 2016 році, порівняно з 2015 роком, коли чистий дохід склав – 13830655 тис. грн., а чистий прибуток – 8923315 тис. грн.

В 2017 році чистий прибуток виріс на 58 % – до 3104,2 млн. грн., а чистий дохід збільшився на 44,8% – до 15150,4 млн. грн., що говорить про позитивну динаміку.

ПАТ «Мотор Січ» за підсумками січня-липня 2018 року скоротило консолідований чистий прибуток за міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ) на 60,57% (в 2,5 рази) в порівнянні з аналогічним періодом 2017 року – до 902,19 млн. грн.

Таблиця 2.7 – Показники балансу підприємства ПАТ «Мотор Січ» (тис. грн.) [30]

Найменування показника	2015 рік		2016 рік		2017 рік	
	На початок періоду	На кінець періоду	На початок періоду	На кінець періоду	На початок періоду	На кінець періоду
Балансова вартість активів	16584942	20756541	20629148	25125654	25251032	29243457
Основні засоби	5220414	5817858	5733581	6443786	6444350	7033627
Оборотні активи	11100512	14701387	14672821	18294855	18411573	21607202
Запаси	7224549	10533272	10500001	13192781	13308727	14365601
Виробничі запаси	2030754	3365629	3365997	3816055	3815509	4218462

На основі табл. 2.6 та 2.7 проведемо розрахунок наступних показників за період 2015-2017 рр.: рентабельність активів, рентабельність власного капіталу, рентабельність, фондодіддача, фондомісткість, оборотність оборотних коштів.

Розрахуємо рентабельність активів за формулою (1.4) за досліджуваний період:

$$P_{\text{акт } 2015} = \frac{3399842}{18670741,5} \times 100\% = 18,2 \%$$

$$A_{\text{ср}} = \frac{16584942 + 20756541}{2} = 18670741,5 \text{ тис. грн}$$

$$P_{\text{акт } 2016} = \frac{1964443}{22877401} \times 100\% = 8,6 \%$$

$$A_{\text{ср}} = \frac{20629148 + 25125654}{2} = 22\,877\,401 \text{ тис. грн}$$

$$P_{\text{акт } 2017} = \frac{3104174}{27247244,5} \times 100\% = 11,4 \%$$

$$A_{\text{ср}} = \frac{25251032 + 29243457}{2} = 27\,247\,244,5 \text{ тис. грн}$$

На рис.2.4 зображено результати розрахунку рентабельності активів ПАТ «Мотор Січ» за період 2015-2017рр.

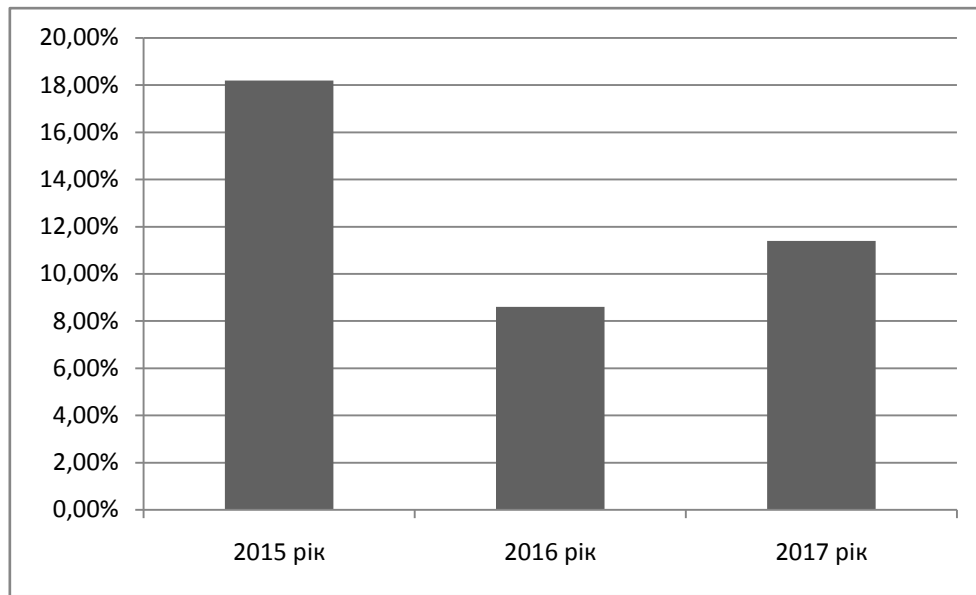

Рисунок 2.4 – Рентабельність активів ПАТ «Мотор Січ» [створено автором]

Отже, з розрахунку можна стверджувати, що за досліджений період показник рентабельності активів знизився з 18,2 % до 11,4%. Такі результати вказують на неефективне використання активів, коли у 2016 році показник впав на 9,6 %, це майже у два рази, але у 2017 році рентабельність активів зросла, проте не змогла досягти результатів 2015 року.

Рентабельність власного капіталу (Рвк) відображає ефективність використання активів, створених за рахунок власних коштів. Цей показник розраховується за формулою (1.6):

$$P_{BK\ 2015} = \frac{3399842}{14234040} \times 100\% = 23,9\%$$

$$P_{BK\ 2016} = \frac{1964443}{16252316} \times 100\% = 12\%$$

$$P_{BK\ 2017} = \frac{3104174}{19381433} \times 100\% = 16\%$$

Такі результати говорять, про ефективність підприємства перетворювати інвестовані гроші в прибуток, що більш цікавить акціонерів.

На рис. 2.5 зображено результати розрахунку рентабельності власного капіталу ПАТ «Мотор Січ» за період 2015-2017рр.

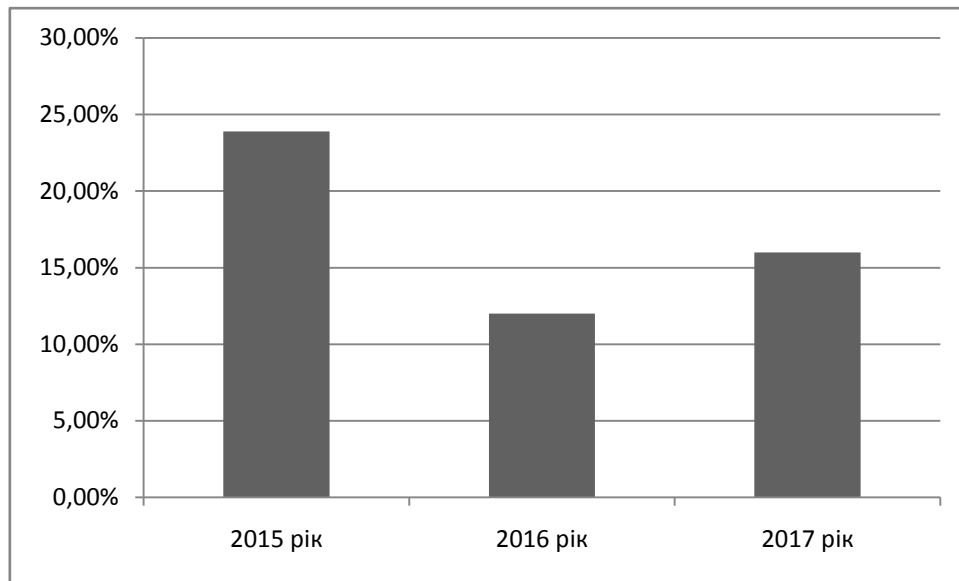

Рисунок 2.5 – Рентабельність власного капіталу ПАТ «Мотор Січ» [створено автором]

Отже, з розрахунку можна стверджувати, що показник рентабельності власного капіталу за останні 2 роки знизився, порівняно з 2015 роком, це зумовлено зниженням чистого прибутку у 2016 році, але у 2017 році цей показник підвищився, що свідчить про відновлення позитивних темпів зростання та про ефективну управлінську політику ПАТ «Мотор Січ», яка швидко реагує на зміни в діяльності підприємства.

Рентабельність основних засобів ($P_{оз}$) вказує на частку прибутку підприємства, отриманого за рік, від вартості основних засобів. Цей показник розраховується за формулою (1.7):

$$P_{оз\ 2015} = \frac{3399842}{5519136} \times 100\% = 61,6\%$$

$$OЗ_{cp} = \frac{5220414 + 5817858}{2} = 5519136 \text{ тис. грн.}$$

$$P_{оз\ 2016} = \frac{1964443}{5519136} \times 100\% = 35,6\%$$

$$OЗ_{cp} = \frac{5733581 + 6443786}{2} = 6088683,5 \text{ тис. грн.}$$

$$P_{\text{оз 2017}} = \frac{3104174}{5519136} \times 100\% = 56,2\%$$

$$OЗ_{\text{cp}} = \frac{6444350 + 7033627}{2} = 6738988,5 \text{ тис. грн.}$$

В табл. 2.6 проілюстровано динаміку показників рентабельності за розрахунками наведеними вище.

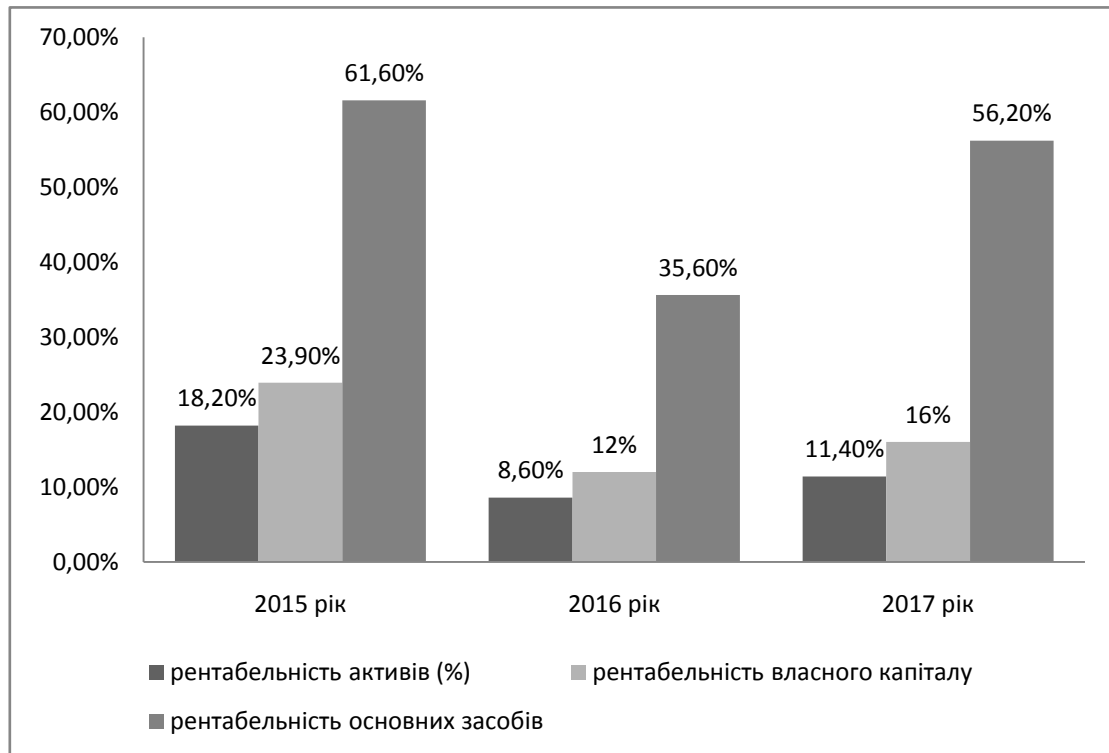

Рисунок 2.6 – Динаміка показників рентабельності за 2015-2017 рр. [створено автором]

Протягом 2015-2016 рр. можна прослідкувати негативні тенденції відносно рентабельності активів, рентабельності власного капіталу та рентабельності основних засобів. Ситуація змінилася на краще у 2017 році.

Формула для розрахунку фондівддачі (1.9):

$$\Phi_{2015} = \frac{13830655}{5519136} = 2,5$$

У 2015 році було вироблено продукції та надано послуг на суму 2,5 гривні на кожну використовувану гривню основних засобів.

$$\Phi_{2016} = \frac{ЧД}{OЗ_{\text{cp}}} = \frac{10546207}{6088683,5} = 1,7$$

У 2016 році було вироблено продукції та надано послуг на суму 1,7 гривні на кожную використовувану гривню основних засобів.

$$\Phi_{2017} = \frac{15150429}{6738988,5} = 2,2$$

У 2017 році було вироблено продукції та надано послуг на суму 2,2 гривні на кожную використовувану гривню основних засобів.

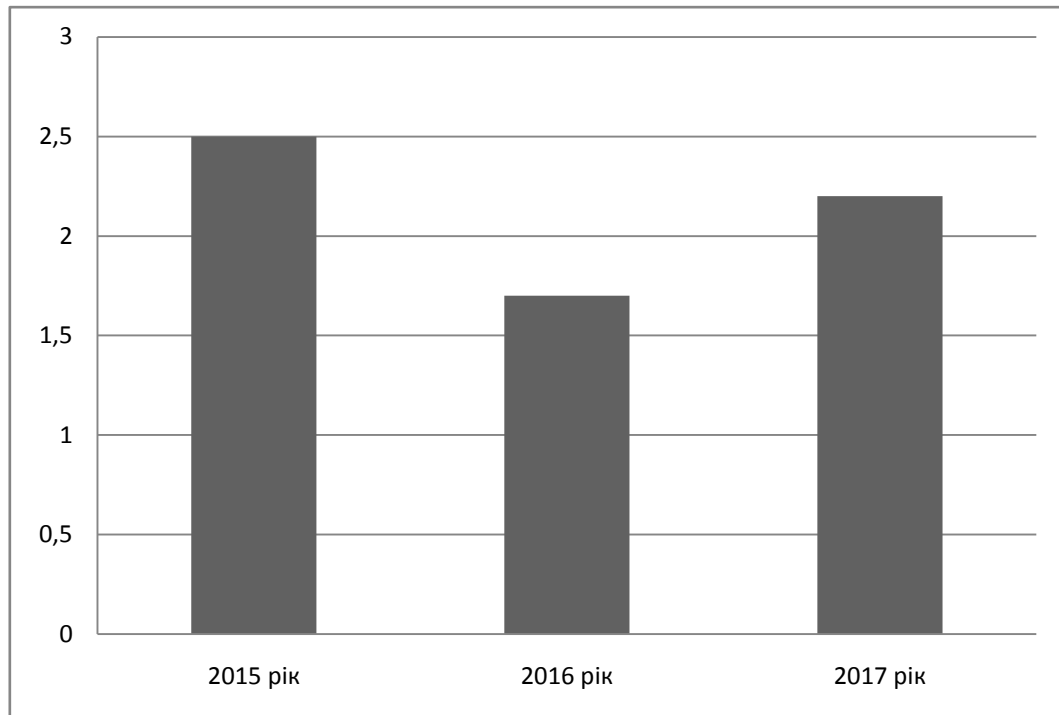

Рисунок 2.7 – Динаміка зміни фондівдачі за період 2015-2017 рр. [створено автором]

У 2016 році порівняно з 2015 показник зменшився, що свідчить про неефективне використання основних виробничих фондів, а у 2017 році фондівдача почала зростати, але до показника 2015 року поки не дотягує.

Розрахунок оборотності оборотних коштів (1.11):

$$AO_{2015} = \frac{13830655}{12900949,5} = 1,07$$

$$OA_{cp} = \frac{11100512 + 14701387}{2} = 12900949,5 \text{ тис. грн}$$

В 2015 році на кожну гривню оборотних активів продано товарів і послуг на суму 0,54 гривні.

$$AO_{2016} = \frac{10546207}{16483838} = 0,64$$

$$OA_{cp} = \frac{14672821 + 18294855}{2} = 16\,483 \text{ тис. грн}$$

В 2016 році на кожну гривню оборотних активів продано товарів і послуг на суму 0,64 гривні.

$$AO_{2017} = \frac{15150429}{20009387,5} = 0,76$$

$$OA_{cp} = \frac{18411573 + 21607202}{2} = 20009387,5 \text{ тис. грн}$$

В 2017 році на кожну гривню оборотних активів продано товарів і послуг на суму 0,76 гривні.

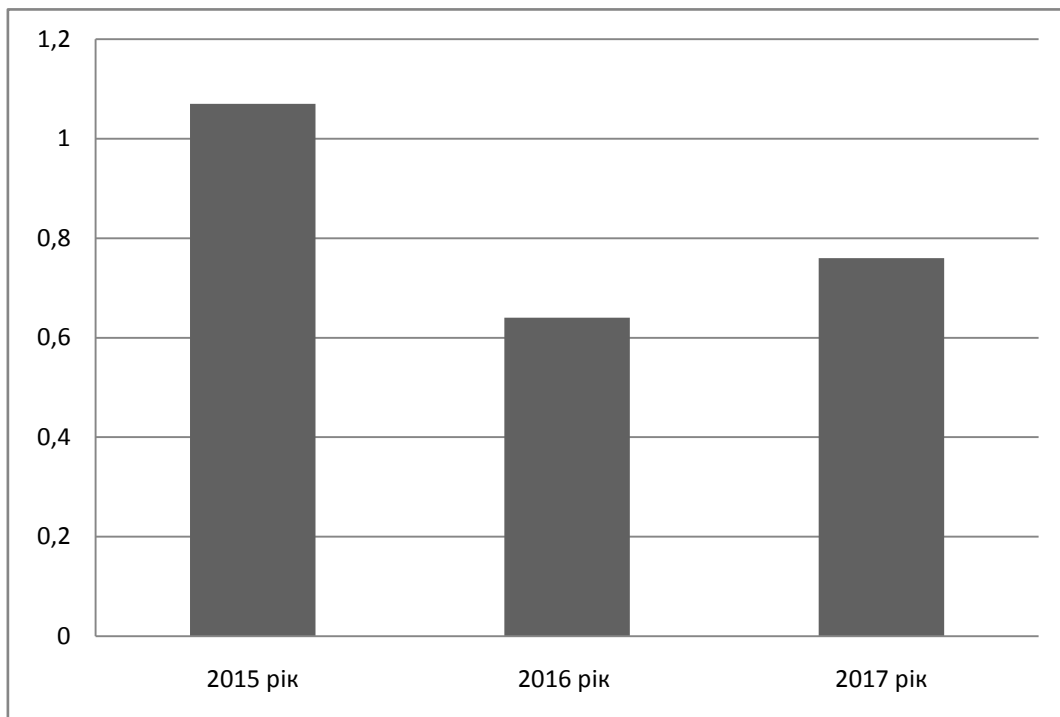

Рис 2.8 – Динаміка зміни оборотності оборотних коштів за період 2015-2017 рр.

[створено автором]

Така позитивна динаміка показника за останній рік відображає підвищення ефективності використання оборотних коштів підприємства,

постійну роботу щодо поліпшення політики управління запасами, дебіторською заборгованістю, грошовими коштами та іншими оборотними активами [18].

Коливання показників оцінки потребують розрахунку загальних середніх темпів змін по досліджуваному підприємству:

Середні темпи зміни рентабельності активів:

$$\overline{T_{зм}} = \sqrt[2]{0,47 \times 1,33} = 0,79\%$$

Середні темпи зміни рентабельності власного капіталу:

$$\overline{T_{зм}} = \sqrt[2]{0,5 \times 1,33} = 0,815\%$$

Середні темпи зміни рентабельності основних засобів:

$$\overline{T_{зм}} = \sqrt[2]{0,58 \times 1,58} = 0,95\%$$

Таким чином, аналіз загальних середньорічних темпів змін рентабельності активів, рентабельності власного капіталу, рентабельності основних засобів по підприємству за досліджуваний період 2015-2017рр. показує низкі темпи що є позитивною тенденцією.

Таблиця 2.7 – Результати розрахунку показників ефективності роботи ПАТ «Мотор Січ»

	2015 рік	2016 рік	2017 рік	Абсолютне відхилення	
				2015/2016	2016/2017
1	2	3	4	5	6
Рентабельність активів (%)	18,20	8,60	11,40	-9,65	2,8
Рентабельність власного капіталу (%)	23,90	12	16	-11,9	4,0

Продовження таблиці 2.7

1	2	3	4	5	6
Рентабельність основних засобів (%)	61,60	35,60	56,20	-26,0	20,6
Фондовіддача	2,5	1,7	2,2	-0,8	0,5
Оборотність оборотних коштів	1,07	0,64	0,76	-0,43	0,12

Протягом 2015-2017 рр. можна прослідкувати негативні тенденції відносно рентабельності активів, рентабельності власного капіталу, фондівіддачі та оборотності оборотних коштів за 2016 рік. Ситуація змінилася на краще у 2017 році, про що свідчить позитивна динаміка зазначених показників.

Розрахуємо темп зміни сукупного капіталу, темп зміни обсягів реалізації продукції, темп зміни прибутку для АТ «Мот Січ» протягом 2016-2017 років (табл 2.8).

Таблиця.2.8 – «Золоте правило економіки» для АТ «Мот Січ» 2016-2017 рр.

Рік	Тск	Тр	Тп
2016	25125654/ 20756541 * 100% = 121%	5471311,4/11835993 * 100% = 46,2%	1964443/3399842 * 100% = 57,8%
2017	29243457/25125654 * 100% = 116,4%	11794797/5471311,4 * 100% = 215,6%	3104174/1964443 * 100% = 158%

Виходячи з отриманих результатів, яка наведені в табл. 2.8, можна скласти такі нерівності:

- за 2016 рік: $121\% > 46,2\% < 57,8\%$;
- за 2017 рік: $116,4\% < 215,6\% > 158\%$.

Далі надамо ці коефіцієнти у вигляді діаграми (рис. 2.9):

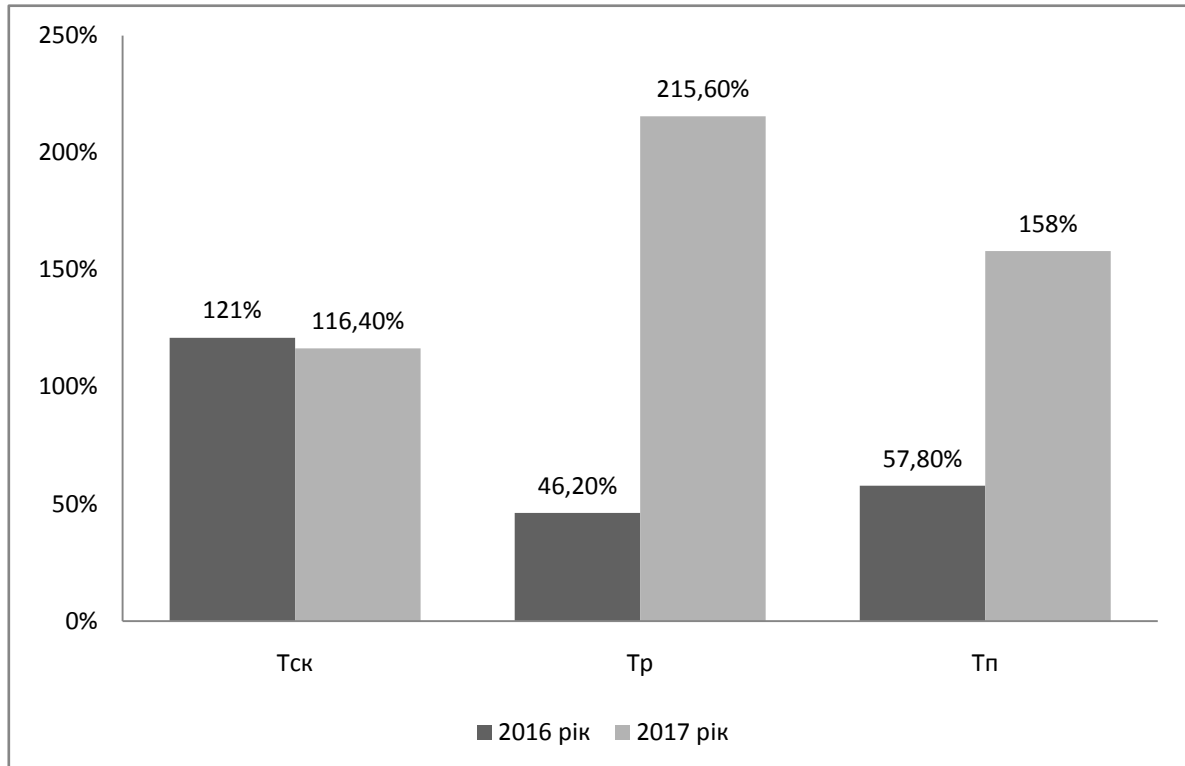

Рисунок 2.9 – Коефіцієнти «Золотого правила економіки» АТ «Мот Січ» 2016-2017 рр.

Отже, протягом досліджуваного періоду $T_{ск} > 100\%$ і дорівнював: в 2016 році – 121%; в 2017р. – 116,4%. Це означає, що економічний потенціал підприємства зростає, тобто розширюються масштаби його діяльності. Рівень економічної активності є високим, що свідчить про активну інвестиційну та інноваційну політику, стійку тенденцію зростання темпових показників, підвищення рівня показників ефективності використання ресурсів, стійкий фінансовий стан.

В 2016 році T_r дорівнював 46,2%, тобто був меншим за $T_{ск}$ і, навіть, меншим, ніж 100%, що свідчить про те, що обсяг реалізації знижується, комерційні ресурси використовуються менш ефективно, знижується віддача з кожної грошової одиниці, вкладеної в підприємство. Рівень ділової активності є середнім, що характеризується інертним (епізодичним) здійсненням інвестиційної та інноваційної діяльності, нестійкою динамікою зростання

оціночних показників, суттєвим зниження рівнів показників ефективності використання ресурсів, нестійким фінансовим станом.

В 2017 році Тр був вже на рівні 215,6%, тобто, значно більшим за Тск, що свідчить про те, що в порівнянні із збільшенням економічного потенціалу обсяг реалізації підвищується більш високими темпами, тобто ресурси підприємства використовуються більш ефективно, підвищується віддача з кожної грошової одиниці, вкладеної в підприємство. Рівень ділової активності є високим.

В 2016 році Тп дорівнював 57,8%, але перевищував Тр, прибуток знижувався, що свідчить про відносний зріст витрат.

В 2017 році Тп знизився до рівня 158%, що свідчить про ще більший зріст виробничих витрат і, відповідно, відносне зниження прибутку. Стан ділової активності є близьким до критичного, що може свідчити про відсутність інноваційної діяльності, звужений тип виробництва, стійка негативна тенденція спаду оціночних показників, неефективне використання ресурсів.

Але, як ми вже зазначали, відхилення від цієї ідеальної залежності не завжди слід розглядати як негативні. Причинами порушення системи нерівності можуть бути освоєння нових перспективних напрямів застосування капіталу, реконструкція та модернізація діючих виробництв, упровадження продуктивних нововведень тощо. Така діяльність завжди пов'язана із значним вкладенням фінансових, матеріальних, інтелектуальних ресурсів, які порушують наведене співвідношення показників, але це не свідчить про зниження економічної ефективності господарської діяльності підприємства.

Очевидно, що з переходом до ринкової економіки суттєво зросла роль та значення управлінських рішень, які приймаються на всіх етапах розвитку діяльності підприємства. Зміна технології виробництва, вихід на нові ринки, розширення обсягів випуску та асортименту продукції потребують прийняття своєчасних та зважених управлінських рішень, результативність яких суттєво підвищується, якщо їх обґрунтування здійснюється з урахуванням факторів, що впливають на виробничо-господарську ситуацію підприємства, а також

відповідний їй рівень господарської діяльності, ділової активності. Такий підхід до управління ефективною діяльністю підприємства ґрунтується на поглибленому аналізі виробничої активності, результати якого дають змогу розробити дійові заходи, спрямовані на зниження негативного впливу наведених чинників на виробничо-фінансовий стан підприємства і, як наслідок, запобігти утворенню кризової ситуації.

В результаті дослідження виявлено, що динаміка економічної активності вказує на відсутність сталості розвитку і необхідність пошуку напрямів економічної стабілізації. За результатами дослідження для підприємства пропонуються рекомендації стосовно поліпшення економічної активності.

По-перше, у сучасних умовах суттєвий вплив на ефективну економічну діяльність суб'єктів господарювання справляє динаміка прибутковості підприємства, тому необхідно здійснювати пошук резервів збільшення прибутку таких, як зниження собівартості, економія ресурсів, підвищення якості, якщо витрати на ці заходи є обґрунтованими, а також моніторинг ринку на предмет зміни цін на продукцію, пошук вигідних умов збуту, робота з партнерами та ін.

По-друге, для вітчизняних підприємств, в яких характерною є нестача обігових коштів і для покращення економічної діяльності необхідне прискорення обертання обігових коштів шляхом надання різноманітних послуг, налагодження тісних економічних зв'язків з партнерами стосовно збуту, інкасації дебіторської заборгованості тощо.

По-третє, розбалансованість показників «золотого правила економіки» спостерігалася і стосовно темпів приросту власного капіталу і активів, тому необхідно здійснювати пошук оптимальної структури капіталу шляхом розробки економіко-математичних моделей оптимізації структури капіталу з максимізацією прибутку. Таким чином, однією з основних причин низького рівня економічної діяльності суб'єкта господарювання є нестійка динаміка прибутковості, в окремі роки збитковість, зумовлена зростанням цін на фактори виробництва і ціновим диспаритетом. Свій негативний вплив у ці процеси вносить і економічна криза. Недостатність оборотних коштів підприємств

призводить до подальшого зростання фінансової залежності підприємств від позикових джерел.

Недотримання «золотого правила економіки» свідчить про глибокі структурні диспропорції сільськогосподарських підприємств, відсутність стабільності їх розвитку і необхідності змін як на державному рівні, так і на рівні окремих суб'єктів господарювання. Запропоновані напрями збалансування темпів зміни основних показників розвитку підприємства на основі аналізу дотримання «золотого правила економіки» дадуть змогу підвищити ділову активність сільськогосподарських підприємств і галузі в цілому.

Висновки до 2 розділу

1. На сьогоднішній день авіаційна промисловість є пріоритетною для України, оскільки має значний потенціал для розвитку не тільки в межах національного ринку, а й у світовому масштабі. Тому досить важливим є дослідження основних показників її діяльності та рівня конкурентоспроможності. Авіаційна промисловість України має досить вагомий потенціал для її подальшого розвитку, проте основними причинами уповільнення темпів розвитку вітчизняного авіаційного комплексу є скорочення технологічних розробок та інтелектуальних ресурсів, а також відсутність активної міжнародної кооперації.

Оцінка ефективності ринку авіадвигунобудування показала, що основними конкурентними перевагами, що сприяють укріпленню позицій на ринку, збільшенню рентабельності та серійності виробництва, залученню інвестицій, розвитку технологічної бази в країнах-лідерах з виробництва авіатехніки є: створення міжнародних консорціумів за участю провідних ТНК; організація спільних підприємств; довгострокова кооперація; транскордонні злиття і поглинання; державна підтримка аерокосмічної промисловості.

2. ПАТ «Мотор Січ» – одне з провідних підприємств у світі з розробки, виробництва, ремонту та сервісного обслуговування авіаційних газотурбінних двигунів для літаків і вертольотів та промислових газотурбінних установок стикається з певними ризиками: галузеві ризики (незначний попит на продукцію на національному ринку; конкуренція іноземних виробників; орієнтація виробництва продукції на ринок Російської Федерації та втрата частини споживачів за рахунок політики імпортозаміщення); політичні ризики (ймовірність зміни курсу пріоритетних напрямків діяльності влади в питаннях підтримки промислових підприємств); правові ризики. На сьогоднішній день основним завданням підприємства є пошук нових ринків збуту, які замінять російський ринок. Для досягнення цього ПАТ «Мотор Січ» має покращити свою діяльність через використання європейського досвіду авіабудування.

3. Аналіз економічної ефективності ПАТ «Мотор Січ» свідчить, що в 2016 році динаміка показників рентабельності та прибутковості знизилась. В 2017 року чистий прибуток виріс на 58 % – з 1964,4 млн. грн. до 3104,2 млн. грн.

Аналіз рентабельності активів свідчить про відхилення показників у 2016 році, який знизився з 18,2 % до 11,4%. Результати рентабельності власного капіталу, вказують на неефективне використання активів, коли у 2016 році показник впав майже в два рази, але у 2017 році рентабельність зросла, проте не змогла досягти результатів 2015 року.

У 2016 році порівняно з 2015 показник фондівддачі зменшився з 2,5 до 1,7, що свідчить про неефективне використання основних виробничих фондів, а у 2017 році фондівддача почала зростати, але до показника 2015 року поки не дотягує.

Визначено, що оцінку ефективності економічної діяльності доцільно проводити з використанням «Золотого правила економіки», яке є найбільш загальним вираженням темпів зміни економічної ефективності діяльності і характеризує даний процес як співвідношення темпів зростання чистого прибутку, доходу підприємства та його майна. В результаті дослідження

виявлено, що динаміка економічної активності вказує на відсутність сталості розвитку і необхідність пошуку напрямів економічної стабілізації.

Завдяки розробкам та впровадженням у виробництво прогресивних науково-технічних та конструкторсько-технологічних рішень, компанія вдало починає відновлювати позитивну динаміку проаналізованих показників В цілому, підприємство є платоспроможним, прибутковим, з достатньо нестабільним фінансовим становищем.

РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ПІДПРИЄМСТВА ПАТ «МОТОР СІЧ»

3.1 Основні напрями підвищення ефективної роботи ПАТ «Мотор Січ»

В умовах глобальної конкуренції пріоритетним завданням для підприємств виступає пошук та створення сучасних зразків вертолітної техніки та їх просування на зовнішній ринок. Кожне підприємство, що здійснює зовнішньоекономічну діяльність, рано чи пізно вирішує питання планування ефективного стратегічного розвитку компанії, що тісно пов'язане із формуванням стратегії управління персоналом, соціально-економічних процесів на підприємствах. На будь-якому етапі розвитку науково-технічного прогресу країни та розвитку залишається актуальним підвищення ефективності роботи підприємства.

В сучасних умовах підприємству ПАТ «Мотор Січ» необхідно вживати упереджувальні заходи, оцінювати можливості та проблеми, вносити корективи на певних стадіях процесу управління з метою пом'якшення негативного впливу.

Підвищення показників економічної ефективності є провідним завданням кожного промислового підприємства. Досить часто підприємства стикаються з низкою таких проблем:

- раціональне використання ресурсів підприємства;
- залучення інвестицій;
- нарощування експортних поставок;
- підвищення технічного рівня виробництва;
- підвищення якості продукції.

Ці проблемні питання впливають на рівень економічної ефективності та створюють умови функціонування промислових підприємств.

В цих умовах проблеми підвищення економічної ефективності найповніше вирішуються суб'єктами підприємницької діяльності, які

раціонально використовують потенціал свого регіону, його природно-кліматичні особливості, територіальне розміщення та кооперують з вітчизняними підприємствами.

Попередній аналіз ефективності господарської діяльності показав, що 2016 рік для підприємства був тяжким, його чистий прибуток зменшився на 42,2%. Саме цей показник є основою економічного розвитку підприємства, завдяки чистому прибутку підприємство купує нове обладнання, приміщення транспорт. Серед шляхів, які підвищують чистий прибуток ПАТ «Мотор Січ» відносяться такі:

- зростання реалізації продукції;
- зниження собівартості продукції;
- впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу;
- підвищення якості продукції та ліквідація втрат від браку;
- зниження різного роду витрат, утрат, збитків.

Підприємству доцільно збільшити чистий прибуток за рахунок збільшення обсягів реалізації продукції. Збільшення обсягів можливе при зростанні обсягу виробництва продукції, зменшенні залишків готової продукції на кінець звітної періоду, та підвищення рівня цін. Побудова на підприємстві відповідних організаційно-методичних систем забезпечення управління, знання основних механізмів формування прибутку, використання сучасних методів його аналізу і планування може значно скоротити шлях до досягнення основної мети підприємства – до прибутку.

До падіння прибутку не в останню чергу призвели проблеми російським авіапромом, коли президент України Петро Порошенко своїм указом ввів в дію рішення РНБО України «Про застосування персональних спеціальних і економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». Під санкції потрапили російські заводи вертолітного кластера, які є основними споживачами продукції запорізького ПАТ «Мотор Січ».

В табл. 3.1 наведені обсяги експорту та імпорту продукції ПАТ «Мотор Січ» за 2013 та 2017 рр.

Таблиця 3.1 – Обсяги експорту та імпорту ПАТ «Мотор Січ» [1]

Частка РФ в структурі експорту		Дохід від експорту в РФ, млн. грн.		Частка РФ в структурі імпорту		Витрати на імпорт з РФ, млн. грн.	
2016 рік	2017 рік	2016 рік	2017 рік	2016 рік	2017 рік	2016 рік	2017 рік
50-55%	25-30%	40000-4500	40000-4500	45-50%	40-45%	2500-3000	1000-1500

Можна проаналізувати негативну динаміку на зменшення частки експорту та імпорту продукції ПАТ «Мотор Січ».

Багато компаній продовжують взаємодію з Російською Федерацією, оскільки їх продукція на інших ринках збуту не користується попитом або є просто неконкурентоспроможна. Імпорт з РФ в Україну зав'язаний в основному на енергоносіях і різноманітній сировині.

Так, підприємство «Мотор Січ» – один з найбільших розробників і виробників авіаційних газотурбінних двигунів – до початку подій 2014 року займало до 25-30% російського ринку. Причому, навіть після денонсації навесні 2015 року угоди між Україною і РФ про співробітництво у військовій сфері, компанія не розірвала контракти з російською стороною [1].

Компанії ПАТ «Мотор Січ» у першому кварталі 2018 року поставила двигуни до чотирьох країн та повністю припинила поставки до Росії.

У 1-му кварталі 2018 р ППАТ «Мотор Січ» експортувало:

- в Білорусь – 6 AI-25ТЛ по 480 тис. дол. за одиницю;
- в Китай – 12 AI-222-25 по 1,875 млн. дол. за одиницю і 40 ТВ3-117 (ВК-2500) по 424,473 тис. дол. за одиницю;
- в ОАЕ – 4 ТВ3-117 (ВК-2500) по 759 тис. дол. за одиницю і 2 по 871 тис. дол. за одиницю;
- до М'янми – 2 ТВ3-117 (ВК-2500) по 1,227 млн. дол. за одиницю.

Шляхами підвищення ефективності функціонування підприємства виступають такі:

- покращення системи управління витратами та ресурсами;
- удосконалення системи виробництва;
- налагодження формування ефективного менеджменту;
- зростання показників використання основних виробничих фондів та використання фінансових коштів (фондовіддача основних фондів, фондомісткість продукції, коефіцієнт оборотності обігових коштів);
- покращення узагальнюючих показників ефективності діяльності (рівень задоволення потреб ринку, виробництво продукції на одиницю витрат ресурсів).

З аналізу стану підприємства пропонуються такі заходи, які необхідно втілити для успішного розвитку у сучасних умовах:

1. Для покращення продажів та просування українських літаків на світовий ринок компанії необхідні зміни в маркетинговій стратегії, у тому числі пошук нових можливостей лізингу та розширення сервісної мережі компанії у світі. Стабільний приток нових замовлень сприятиме економії за рахунок зростання масштабів виробництва та покращить фінансовий стан і ліквідність компанії (наприклад, у 2013 р. компанією Boeing було виготовлено 200 літаків, Embraer – 80, а російським ПАТ «ОАК» – 111 літаків).

2. Необхідними є інвестиції, які можуть бути надані державою шляхом збільшення акціонерного капіталу або довгострокової позики на пільгових умовах. Держава також може розглянути можливість продажу міноритарного пакета акцій іноземному стратегічному інвестору з належною репутацією, що сприятиме просуванню компанії на висококонкурентні світові ринки.

Крім того, при здійсненні інвестиційної діяльності авіапідприємствами необхідно пам'ятати про певні особливості, а саме:

- великі масштаби виробництва та необхідність залучення значних коштів;
- довгостроковий характер інвестиційних вкладень;

- значні амортизаційні відрахування і, поряд з тим, високий рівень зносу основних фондів;
- значна частка підприємств державної форми власності, що є перешкодою для приватного інвестування;
- залежність від національного розвитку та обсягів ВВП;
- низьку конкуренцію всередині країни та конкурентоспроможність на закордонних ринках.

3. Зниження обсягів виробництва (викликані розірванням зв'язків із РФ) можна подолати за рахунок створення або розширення місцевих виробничих потужностей (власних або шляхом інвестицій в інші державні компанії, наприклад ДП «Антонов»), а також шляхом залучення іноземних постачальників.

4. Розширення ринку збуту в регіонах, де експлуатується авіатехніка з двигунами виробництва ПАТ «Мотор Січ». Підприємству потрібно розширювати ринки збуту продукції як за кордоном, так і всередині країни.

Шляхи інноваційного розвитку авіаційної галузі України пов'язані зі створенням нових типів двигунів, створенням нових зовнішностей літальних апаратів, розвитком інтелектуальних систем управління повітряним судном, синтезом та застосуванням нових композиційних та полімерних матеріалів, а також мініатюризацією бортового авіаційного обладнання, розповсюдженням безпілотних літальних апаратів.

5. Підвищення іміджу підприємства на світових ринках, співпраця з замовниками. Участь у найкрупніших світових виставках дозволить закріпити міжнародний престиж ПАТ «Мотор Січ» та репутацію надійного партнера. Цей захід, незважаючи на певну витратність, є життєво необхідним для ПАТ «Мотор Січ», як для підприємства, яке працює в умовах конкурентної боротьби з компаніями зі світовими іменами, та надає можливість виставляти та знайомити світ зі своїми найбільш перспективним розробками.

Кожен шлях виступає можливістю для реалізації в діяльності ПАТ «Мотор Січ» в найближчій перспективі щодо різних товарних груп, а також

різних географічних ринків. Передумовою успішної реалізації будь-якої з них є обґрунтування заходів в межах наступних сфер діяльності:

– оптимізація збутової діяльності за рахунок розширення укладання довгострокових контрактів з іноземними замовникам, створення розширеної збутової мережі, а саме мережі закордонних представництв;

– попередження виникнення різного роду ризиків, а саме:

1) галузевих, які обумовлені незначним рівнем попиту на продукцію підприємства на внутрішньому ринку, високим рівнем конкуренції на міжнародному ринку, втрати крупних закордонних партнерів, порушення налагоджених коопераційних зв'язків з ними;

2) правових, які обумовлені досить частими змінами у законодавстві, наявності значної кількості суперечливих та колізійних положень, недосконалістю закріпленої на законодавчому рівні процедур проведення митного оформлення та отримання експортних дозволів;

3) валютних, які пов'язані з нестабільністю національної валюти, несприятливими коливаннями валютних курсів;

4) застосування сучасних методів збуту, активна участь у міжнародних виставках, ярмарках, симпозіумах.

Отже, визначаючи шляхи запропонованих змін у комплексі дозволить досягти значно вищого рівня ефективності інвестиційної діяльності машинобудівного підприємства.

3.2 Удосконалення конкурентних позицій ПАТ «Мотор Січ» на світовому ринку

Ефективність та конкурентоспроможність промислових підприємств об'єктивно виступає критерієм спроможності за короткий термін подолати техніко-технологічну, інноваційну, маркетингову та логістичну відсталість від зарубіжних виробників в системі сучасних глобалізаційних процесів та інтеграційного розвитку цільових ринків. Світовий досвід показує, що найбільш раціональним способом підвищення ефективності та конкурентоспроможності промислових підприємств виступає інвестування в інновації, менеджмент та маркетинг. В силу відсутності необхідного досвіду та інвестиційних ресурсів, для промислових підприємств України проблеми ефективного управління закладені протягом попередніх десятиліть і реалізуються в системі ключових тенденцій та чинників, що їх формують. Макроекономічна нестабільність, відсутність інститутів ринкової економіки, відтворення соціального та господарського механізму, сформованих цільових ринків готових продуктів утворюють перелік ключових, проте невичерпних чинників негативних результатів господарської діяльності.

Забезпечення конкурентоспроможності економіки країни на світовому ринку залежить, в першу чергу, від розвитку глобальних, високотехнологічних галузей. Саме вони є ареною боротьби підприємств різних країн, де конкуренція ведеться засобами, що істотно впливають на економічне процвітання країн. Авіабудівна промисловість України може відіграти роль ключового фактора підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Нині авіаринок є досить насиченим, конкуренція на ньому йде не між окремими компаніями, а між авіаційними державами.

Український ринок стає частиною світового ринку, орієнтованого на споживачів і все, що може бути вигідно споживачам, має впроваджуватися тими організаціями, які хочуть розвиватися. Яскравим представником авіабудівельної галузі є підприємство ПАТ «Мотор Січ», яке активно просуває свою продукцію на світовому ринку. Підприємство сьогодні впевнено займає достойне місце у світовому співтоваристві провідних авіадвигунобудівних фірм.

Конкуентоспроможність багатогранне поняття, яке означає відповідність товару умовам ринку, конкретним потребам споживачів не тільки за своїми якісними, технічними, економічними, естетичними, по комерційних і інших умовах його реалізації (ціна, строки поставки, канали збуту, сервіс, реклама).

Проаналізувавши діяльність ПАТ «Мотор Січ», бачимо, що підприємство має безсумнівну конкурентну перевагу в якості своєї продукції та відносно стабільну прихильність споживача, тому основні зусилля керівництва доцільно спрямувати на її збереження з використанням наявного фінансового потенціалу.

На сьогоднішній день головною стратегією підприємства є активне просування продукції в країни ближнього і дальнього зарубіжжя. В наш час ПАТ «Мотор Січ» доводиться працювати в умовах дуже жорсткої конкуренції в авіаційній галузі світового ринку. В умовах світової конкурентної боротьби на ринку авіадвигунобудування ПАТ «Мотор Січ» 19 доводиться стикатися з такими гігантами авіаційної галузі, як «General Electric» (США), «Pratt & Whitney» (Канада), «Snecma / Turbomeca» (Франція), «BMW Rolls- Royce» (Німеччина / Англія), які отримують державну фінансову та правову підтримку, як в науково-дослідних цілях, так і в просуванні на ринку нової продукції. Незважаючи на високо конкурентну боротьбу в авіабудівній галузі ПАТ «Мотор Січ» продовжує налагоджувати постачання своїх двигунів в Польщу та Австрію. А саме, – підприємство зацікавлене у використанні своїх двигунів «МС-500В» на польських вертольотах. Також на початку 2015 року, з австрійською компанією «Diamond Aircraft» – великим виробником легких літаків, був укладений довгостроковий договір, який передбачає поставку для літака «DA50-JP7» турбогвинтового двигуна «AI-450С», розробленого держпідприємством «Івченко-Прогрес» і виготовленого на «Мотор Січі». У 2016 році підприємство продовжило співпрацю і виконання довгострокових контрактів на поставку і ремонт авіаційної техніки:

– для Індії – поставка двигунів «AI-20Д» сер. 5, ремонт двигунів ТВЗ-117 різних модифікацій, AI-20Д сер. 5, AI-9В;

- для Китаю – поставка двигунів AI-222K-25;
- для Алжиру – ремонт двигунів ТВ3-117 різних модифікацій, AI9B, AI-25ТЛ і постачання запчастин до них.

Однак, потенційні і діючі поставки в країни далекого зарубіжжя поки занадто малі і не можна порівнювати з можливою повною втратою російського ринку. Провідні компанії є багатoproфільними структурами, що поєднують випуск продукції з післяпродажним обслуговуванням і надання фінансових послуг (страхування, лізинг літаків і двигунів та інше). На сьогоднішній день вони пропонують замовникам сімейства сучасних авіаційних двигунів у широкому діапазоні тяги для літаків різного призначення, на їхню частку доводиться більша частина поставок нових двигунів.

Авіабудівна галузь України має досить вагомий потенціал для її подальшого розвитку, однак основними причинами уповільнення темпів розвитку вітчизняного авіаційного комплексу є скорочення технологічних розробок та інтелектуальних ресурсів і відсутність міжнародної кооперації.

Тому в майбутньому стратегія українського авіавиробництва має формуватися з урахуванням кон'юнктури ринку, наявного в Україні науково-технічного, виробничого і фінансового потенціалу. Українським авіабудівним компаніям потрібна орієнтація на сегменти ринку, де можна в подальшій перспективі реалізувати конкурентні переваги, в тому числі за рахунок найменшої конкуренції зі світовими лідерами в сфері авіабудування.

У сучасних умовах розвитку ринку ПАТ «Мотор Січ» доводиться усе складніше. Проблеми пов'язані з високим рівнем жорсткої конкуренції, перенасиченням рекламних та інформаційних потоків, зростаючими вимогами до якості продукції, з постійними змінами кон'юнктури й місткості ринку, а також інноваціями, що прагнуть завоювати все більші частки. Істотний вплив на господарську діяльність ПАТ «Мотор Січ» чинять внутрішні та зовнішні фактори впливу, які наведені на рис. 3.1.

Фактори впливу на ефективність роботи підприємства

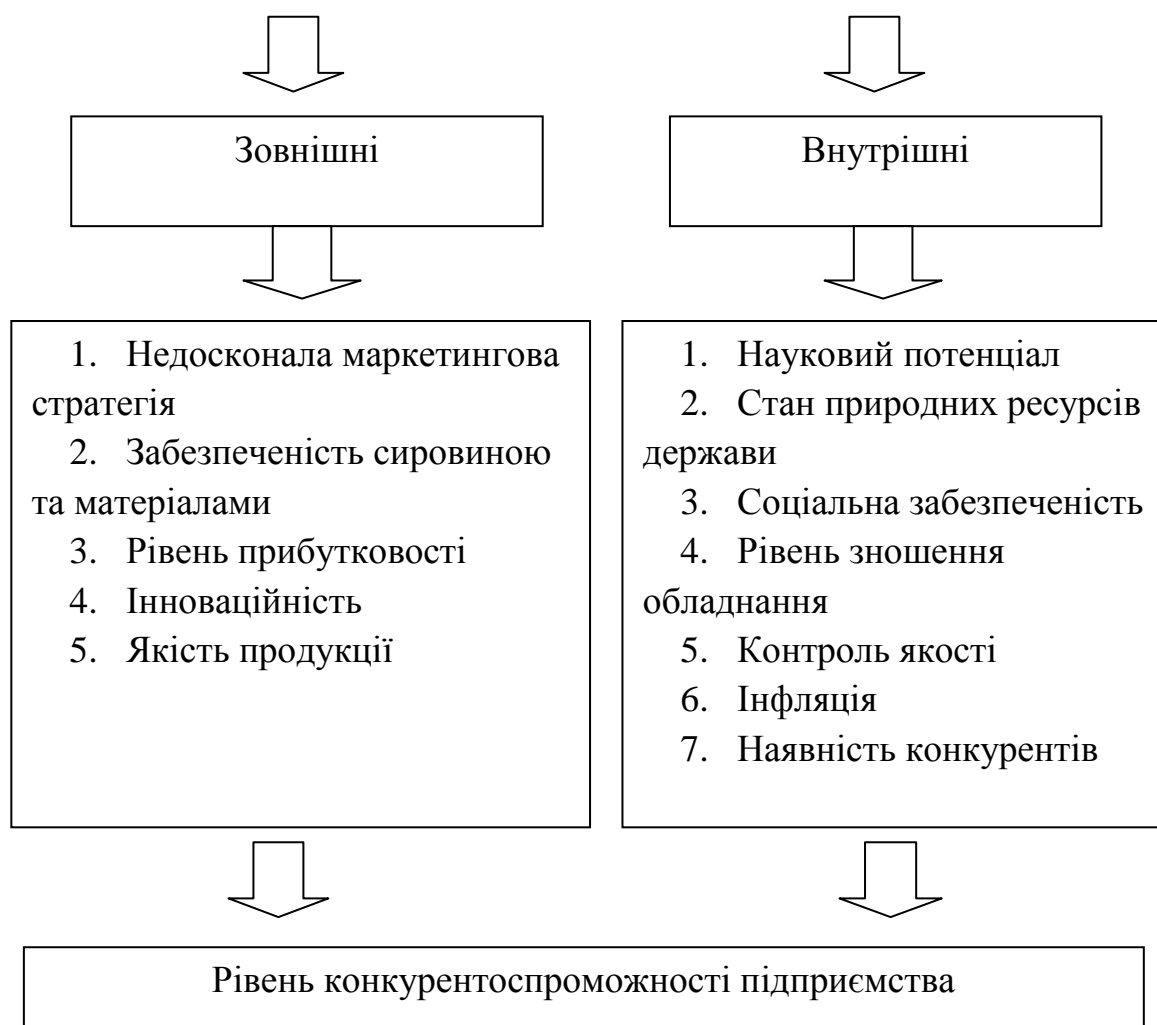

Рисунок 3.1 – Фактори впливу на ефективність роботи підприємства [створено автором]

На економічний стан підприємства впливає ряд внутрішніх та зовнішніх чинників, які несуть в собі як позитивний на і негативний вплив. Данні фактори формують сильні та слабкі сторони підприємства для визначення конкурентних сил ПАТ «Мотор Січ» на ринку.

Аналізуючи стан середовища пропонується виконувати з урахуванням ефективності та параметрів конкурентних позицій (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Ознаки сили і слабкості в конкурентній позиції підприємства ПАТ «Мотор Січ» [створено автором]

Ознаки сили	Ознаки слабкості
<ul style="list-style-type: none"> – тривалі зв'язки з клієнтами; – широкий асортимент продукції та послуг – професійно-кваліфікаційний склад персоналу; – відносно низькі ціни; – виробництво двигунів з унікальними характеристиками; – до- та післяпродажне обслуговування; – партнерство з сильним розробником двигунів КБ «Іванченко-Прогрес». 	<ul style="list-style-type: none"> – недостатня ємність внутрішнього ринку та ринку збуту; – невизначеність стратегії; – систем сертифікації продукції; – низький рівень контролю за операційною діяльністю з боку акціонерів.

Отже, на основі проведеного дослідження, можна зробити висновок, що ПАТ «Мотор Січ» в сучасних умовах функціонування доцільно використовувати стратегії розвитку з позиції лідера у інноваційному розвитку, оскільки підприємство постійно займається диверсифікацією товарної лінії та покращенням старих моделей двигунів, що мають вузькоспеціалізованих характер та використання.

Ми спостерігаємо, що сильними сторонами даного підприємства є:

- підприємство має потужну базу для розробки і впровадження нового обладнання та продукції;
- ціни на продукцію ПАТ «Мотор Січ» є нижчими за ціну конкурентів, що допомагає збільшити обсяг продаж;
- багато двигунів з унікальними характеристиками, що виготовляються на ПАТ «Мотор Січ», є світовими лідерами у своєму ряді.

До негативних сторін діяльності ПАТ «Мотор Січ» відносять такі:

– можливості ППАТ «Мотор Січ» бути окремим підприємством, єдиним і унікальним на ринку обмежені, так як йому потрібно співпрацювати з іншими компаніями цього ж русла виробництва;

– мала кількість молодого покоління в галузі якою займається ППАТ «Мотор Січ», це пояснюється тим, що на підприємстві низька заробітна плата та нажаль закордоном кращі умови роботи в даній галузі;

– нажаль не всі двигуни компанії відповідають стандартам Міжнародної організації цивільної авіації і деякі з товарів забороняються на ринках;

– вік працівників на підприємстві «ПАТ Мотор Січ» є значно високим і працівникам в середньому більше 30 років.

З усього вище вказаного, можна дати такі поради підприємству ПАТ «Мотор Січ» для уникнення загрози банкрутства в майбутньому та покращення його конкурентних переваг, необхідно:

1. Провести курс навчання молодих спеціалістів та найкращих взяти на роботу, щоб покращити продуктивність праці.

2. Збільшити розмір заробітної плати, для стимулювання працівників.

3. Пошук нових партнерів як на зовнішньому так і на внутрішньому ринках.

4. Замінити стару техніку новою для збільшення обсягів виробництва і можливо зменшення обсягів затрат ресурсів для її виготовлення.

5. Покращити систему сертифікації продукції, шляхом покращення стандартів підприємства та автоматизації інформаційних процесів, оскільки інформаційні ресурси по сертифікації.

Аналізуючи стан роботи підприємства, пропонується використати стратегію диверсифікації для підвищення ефективності роботи та підвищення конкурентних позицій на ринку. Ця стратегія розширить господарську діяльність підприємства, асортимент товару, розповсюдить основну діяльності на нові області та розширить ринки збуту як за кордоном, так і в Україні.

Актуальним для підприємства є розширення своєї присутності на європейських ринках. Європа – це платоспроможний і перспективний ринок.

Однак багато буде залежати від світової економічної ситуації, політики України. Європейське бачення авіації у 2050 р. включає такі положення: надання найкращих послуг в області аеронавтики та повітряного транспорту, забезпечення конкурентоспроможності європейської промисловості, залучення кращих кадрів, захист навколишнього середовища та використання альтернативних джерел енергії, забезпечення повної безпеки та надання робочих місць .

Європейський ринок ставить високі вимоги перед імпортною продукцією. ПАТ «Мотор Січ» має обрати конкретний напрям інтеграції у європейське авіабудування. Основою діяльності підприємства має стати направленість на досягнення основних світових тенденцій авіабудування, які є основою успішного функціонування підприємства в складних конкурентних умовах. Одним з перспективних шляхів удосконалення експортної діяльності на підприємстві на майбутнє є розробка стратегій розвитку виробництва на середньо- та довгострокову перспективи.

Підприємству пропонується впровадити нові заходи, а саме:

- організацію серійного ремонту двигунів для головних вертолітних редукторів;
- модернізувати двигуни для літаків типу Ан-124;
- розробити та освоїти серійне виробництво легкого багатоцільового вертольоту.

В комплексі ці заходи в довгостроковій перспективі підвищать рівень конкурентоспроможності підприємства ті ділового середовища. Зазначені заходи стануть великою перевагою у боротьбі з іншими конкурентами.

Підприємство можна вважати конкурентоспроможним за наявності більшості сильних сторін, які є перевагами ПАТ «Мотор Січ» на ринку порівняно з конкурентами. Головним є те, що підприємство вдало реагує за зміни у зовнішньому середовищі та вміло підлаштовується завдяки своїм сильним ознакам. Підприємство проводить систематичну роботу з підвищення якості й характеристик, випускає та розробляє нові конкурентоздатні двигуни й

модифікації, удосконалює систему технічного супроводу двигунів поширюючи асортимент послуг та продукції. ПАТ «Мотор Січ» має всі шанси зміцнитися на світовому й вітчизняному ринках авіаційної промисловості. Головною постає проблема подолання негативних сторін та розроблення реальних заходів щодо підвищення рівня прибутковості підприємства в сучасних умовах. Слабкою стороною підприємства є відсутність інтересу та попиту на внутрішньому ринку.

Підприємство виготовляє широку номенклатуру виробів для оборонно-промислового комплексу і забезпечує роботою понад 20 тисяч українців. Компанія займається модернізацією і ремонтуніверсальністю вертольотів, таких як Мі-2, Мі-8 і Мі-24. ПАТ «Мотор Січ» співпрацює з такими компаніями:

- «Belavia», здійснює регулярні рейси спільної експлуатації за маршрутом Запоріжжя – Мінськ – Запоріжжя;
- «HahnAir» є агентом з продажу перевезень ;
- «Южмашавіа», завдяки співпраці мають можливість експлуатувати транспортні літаки Іл-76 для авіаперевезень великих партій вантажів;
- ДП «Івченко-Прогрес», ведуть спільні роботи по створенню модифікації турбогвинтових двигунів.

ПАТ «Мотор Січ» для втримання своїх позицій на світових ринках проводить систематичну роботу з підвищення якості й характеристик випускаємої продукції. Унікальне виробництво, де сконцентровані новітні авіаційні технології, обладнання, інтелектуальний кадровий потенціал, дозволяє створювати конкурентну на світовому ринку авіаційну техніку нового покоління. Якість і надійність продукції АТ «Мотор-Січ», що випускається, отримали визначення міжнародних організацій. Однією з конкурентних переваг АТ «МоторСіч» може стає його здатність розробляти, випускати та продавати товар з мінімальними витратами порівняно з конкурентами.

Підприємство має тривалі партнерські відносини з компаніями з Білорусії, Туркменістану, Казахстану, Узбекистану, Молдови,

Азербайджану. Виконуються контракти замовників з Китаю, Індії, Алжиру, Південної Кореї, країн Південно-Східної Азії, Близького Сходу, Африки і Латинської Америки.

Такі партнерські відносини виникли в процесі адаптації до мінливих зовнішніх умов з якими стикаються майже всі підприємства, саме такі взаємовідносини виступають передумовою формування конкурентоспроможного підприємництва.

На сьогоднішній день головною стратегією підприємства є активне просування продукції в країни ближнього і дальнього зарубіжжя. В наш час ПАТ «Мотор Січ» доводиться працювати в умовах дуже жорсткої конкуренції в авіаційній галузі світового ринку. Однією з конкурентних переваг АТ «Мотор Січ» може стати його здатність розробляти, випускати та продавати товар з мінімальними витратами порівняно з конкурентами. Для цього підприємство було зорієнтовано на використання високих технологій, що є визначальним як у авіаційній, так і в наземній тематиці. Використання нових технологій дозволило покращити основні параметри газотурбінних електростанцій ЕГ – 6000 та модернізованих електростанцій ПАЕС – 2500.

Саме через низку таких сильних сторін сформувався імідж підприємства. Підприємство зарекомендувало себе на ринку, як надійна компанія з поліпшеною діловою репутацією і підвищеним рівнем популярності підприємства.

Такий статус підприємство отримало через такі пріоритети:

- виробництво двигунів з унікальними характеристиками;
- досвідчений і кваліфікований персонал;
- постійну модернізацію продукції, а саме збільшенням експлуатаційних, технічних та ресурсних характеристик;
- налагоджені партнерські відносини з багатьма компаніями;
- налагоджену систему контролю за якістю виробленої продукції на всіх етапах виробництва.

В умовах світової конкурентної боротьби на ринку авіадвигунобудування ПАТ «Мотор Січ» доводиться стикатися з такими гігантами авіаційної галузі, як «GeneralElectric» (США), «Pratt&Whitney» (Канада), «Snecma / Turbomeca» (Франція), «BMWRolls- Royce »(Німеччина / Англія), які отримують державну фінансову та правову підтримку, як в науково-дослідних цілях, так і в просуванні на ринку нової продукції. Незважаючи на високо конкурентну боротьбу в авіабудівній галузі ППАТ «Мотор Січ» продовжує налагоджувати постачання своїх двигунів в Польщу та Австрію.

Підприємство активно підписує контракти та угоди з різними компаніями. «Мотор Січ» нещодавно підписала контракт на постачання двигунів для китайського літака К-8G. В контракті йдеться мована поставку двигуна АІ-25ТЛК для установки на китайський літак К-8G виробництва китайської компанії ChinaNationalAero-TechnologyImport&ExportCorporation (CATIC). Контракт підписаний на чергову партію в кількості 25 штук на 2018 і початок 2019 року.

У 2017 році підприємство підписало вді угоди про ремонтні роботи з ДП «Конотопський авіаремонтний завод «Авіакон» на загальну суму 128,90 млн. грн. Компанія замовила капітальний ремонт 8 головних вертолітних редукторів ВР-14 та 16 авіаційних двигунів ТВЗ-117. Такі двигуни використовуються на гелікоптерах та літаках «Ан» [33].

До основних тенденцій розвитку ПАТ «Мотор Січ» відносяться:

- розробки і впровадження нових авіаційних двигунів, що дозволяє знизити рівень ризиків, підвищити рівень спеціалізації при розробці і виробництві деталей і вузлів двигуна, знизити собівартість з урахуванням, зокрема, різного рівня оплати праці в різних регіонах світу, розширити ринки збуту і забезпечити лобіювання продажу товару (двигуна) в різних регіонах світу;
- застосування сучасної методології створення авіаційних двигунів, що базується на випереджаючої відпрацювання нових технічних рішень і технологій з підтвердженням їх ефективності при випробуваннях вузлів,

експериментальних газогенераторів і демонстраційних двигунів, яка дозволяє скоротити час розробки двигуна для конкретного літака до 3-5 років і для сертифікації використовувати не більше 8-10 двигунів, при цьому формування науково-технічних напрацювань за кордоном вже кілька десятиліть здійснюється в рамках державних програм;

– регулярне посилювання міжнародних норм на допустимі авіаційний шум і емісію шкідливих речовин літаків цивільної авіації (жорсткість норм по шуму буде пов'язано з розширенням території, прилеглої до аеропорту, в області емісії шкідливих речовин за попередніми даними Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО) у 2016 і 2026 рр. викиди NO_x повинні бути знижені по відношенню до норм 2008 року відповідно на 45% і 65%);

– вдосконалення методів технічного обслуговування двигунів (за кордоном активно впроваджуються системи RCM (ReliabilityCenteredMaintenance - обслуговування, сконцентроване на надійності), які базуються на математичних моделях високого рівня, що описують характеристики надійності і міцності двигуна, динамічні процеси зносу і втомної пошкоджуваності його деталей в реальних експлуатаційних умовах, на застосування засобів контролю і діагностики для оцінки поточного технічного стану двигуна, а також логістична постачка відновлення працездатності двигуна незалежно від тимчасових і територіальних факторів експлуатації);

– перетворення провідних компаній в багатопрофільні структури, які об'єднують випуск продукції різного призначення з післяпродажним обслуговуванням (авіаційні двигуни цивільного і військового призначення, енергетичні установки різного застосування) і наданням фінансових послуг (страхування, лізинг літаків і двигунів, кредитування перспективних розробок та ін.).

Розробка перспективних технологій забезпечать можливість створювати двигуни нового покоління. При цьому слід зазначити, що жоден базовий двигун нового покоління не створювалася без участі держави, яке фінансувало

технологічні програми військового і цивільного призначення. За допомогою цих тенденцій можливе ефективне управління технологічним розвитком авіадвигателестроєння і забезпечення конкурентоспроможності підприємства світовому ринку.

ПАТ «Мотор Січ» має приділяти більше уваги науково-технічним розробкам, що дозволить покращити якість продукції, розширити продуктову лінійку, вдосконалити виробництво, зменшити загальні витрати. Велике значення має залучення інвестицій в інноваційну діяльність підприємства.

3.3 Оцінка економічної ефективності роботи ПАТ «Мотор Січ»

Оцінювання ефективності управління є важливим завданням сучасного розвитку промислового підприємства, тому що промислові підприємства втрачають ринки збуту з причини невідповідності якості продукції вимогам споживачів, що впливає на зниження конкурентоспроможності як продукції так і підприємства в цілому. Тому є необхідність оцінити тенденції розвитку ПАТ «Мотор Січ», як результат управлінської діяльності та розробити рекомендації щодо оцінювання ефективності системи управління на основі комплексного підходу.

В поточний час можна виділити наступні нові напрямки і концепції, відповідно до яких отримує розвиток наука та практика управління.

По-перше, реінженірінг, тобто перебудова на сучасній інформаційній і технологічній основі організації виробничо-господарської діяльності і управління.

По-друге, концепція внутрішніх ринків підприємства, тобто всі підрозділи (лінійні, функціональні, маркетингові і апарат вищих керівників) стають автономними бізнес-одинацями, купують товари та послуги внутрішньо та поза межами фірми і об'єднуються єдиними інформаційними мережами,

фінансовими системи та підприємницькою структурою.

По-третє, теорія альянсів, при якій інтеграційні процеси в управлінні направлені на ефективне використання науково-технічних, інвестиційних, фінансових ресурсів, що призводить до появи різноманітних форм горизонтального об'єднання підприємств.

По-четверте, концепція оцінювання ефективності управління. В багатьох випадках неекономічні оцінки краще характеризують досягнення підприємств, перспективну ефективність управлінських моделей, ніж поточні економічні показники. Такими критеріями оцінки є ділова репутація, імідж, інтелектуальний капітал, задоволення споживачів, вплив комунікацій, комплексність використання інформаційних технологій.

Розвиток підприємства повинен базуватися на постійній діагностиці господарської діяльності, яка дозволяє відслідковувати поточний та перспективний стан підприємства. Основна мета діагностики полягає в постійному моніторингу місця та положення підприємства на ринку; визначення напрямів удосконалення управління; попередження кризових ситуацій; визначення стратегії розвитку та ін.

Аналіз існуючих оцінок ефективності управління не повністю відповідає сучасним тенденціям розвитку економіки підприємства та їх організаційних структур. Тому, необхідно використовувати показники оцінки ефективності управління, які комплексно відображають результати управлінського впливу на розвиток ПАТ «Мотор Січ».

Ефективність та результативність управління ПАТ «Мотор Січ» кількісно можна оцінити узагальнюючим та питомими показниками [2].

Узагальнюючий показник, що характеризує ефективність виробництва як результат впливу управління (результативність управління) і величину витрат на управління:

$$E_y = \frac{P_y}{P_e}, \quad (3.1)$$

де P_y – результативність управління, коеф.;

Π_g – питомі витрати на управління, коеф.

Результативність управління розраховується за формулою:

$$P_y = \frac{T_1}{T_2}, \quad (3.2)$$

де T_1 – темпи зростання (зниження) продуктивності праці, коеф.;

T_2 – темпи зростання (зниження) фондоозброєності, коеф.

Вибір відношення T_1 / T_2 як результативність управлінської діяльності обумовлений тим, що ця величина впливає на рівень усіх найважливіших економічних показників. У свою чергу величина цього співвідношення залежить, насамперед, від результативності управління. Крім того, саме відношення темпів зростання або зниження вище наведених показників дозволяє оцінити поточну ефективність управління у періоді, що аналізується, у той же час як відношення абсолютних величин характеризує результати минулих років.

При визначенні питомих витрат на управління (Π_g) як показник прийнята вартість виробничих фондів. Це обумовлено тим, що даний показник – найбільш стійкий економічний параметр об'єкта управління, і він служить базою для визначення рентабельності виробництва.

Питомі витрати на управління:

$$\Pi_g = \frac{BY \cdot 100}{\Phi_{осн} + \Phi_{об}} = \frac{BY \cdot 100}{\Phi_g}, \quad (3.3)$$

де BY – витрати на управління, тис. грн.;

$\Phi_{осн}$ – вартість основних виробничих засобів, тис. грн.;

$\Phi_{об}$ – вартість нормованих оборотних засобів, тис. грн.;

$\Phi_г$ – вартість виробничих засобів, тис. грн.;

100 – вводиться для збільшення абсолютної величини показника.

Підставивши в формулу ефективності управління (E_y) складові формули результативності управління (P_y) та питомих витрат на управління ($П_г$), отримуємо узагальнену формулу:

$$E_y = \frac{T_1}{T_2} \div \frac{BY \cdot 100}{\Phi_{осн} + \Phi_{об}} = \frac{T_1 \cdot \Phi_г}{T_2 \cdot BY \cdot 100}, \quad (3.4)$$

У приведеному співвідношенні показників формули (4) основні фактори, що впливають на ефективність управління, взаємозалежні. Так, при підвищенні ефективності використання виробничих засобів повинна зростати продуктивність праці і, навпаки.

У практиці роботи підприємств зустрічаються випадки, коли при погіршенні використання основних засобів, продуктивність праці підвищується, що є головним чином наслідком зростання фондоозброєності. Тому однією з умов ефективного управління повинно бути перевищення темпів зростання продуктивності праці над темпами зростання фондоозброєності.

Розрахована ефективність управління (E_y) виражається у виді коефіцієнта. Чим вище значення цього показника, тим краще функціонує система управління підприємством (вище ефективність управління). Позитивним є зростання цього показника в динаміці.

Поточні показники ефективності управління вміщують наступні показники.

Витрати на управління (динаміка):

$$KBV = \frac{BY_i}{BY_0}, \text{ коеф.} \quad (3.5)$$

де BY_i — витрати на управління i -го періоду, тис. грн.;
 BY_0 — витрати на управління базового періоду, тис. грн;
 Витрати управління на 1 грн. обсягу продажу продукції:

$$KBП = \frac{BY_i}{Q_{кр}}, \text{ коеф.} \quad (3.6)$$

де $Q_{кр}$ – обсяги продажу продукції, тис. грн.

Витрати на управління на одного працюючого:

$$BVП = \frac{BY}{П}, \text{ коеф.} \quad (3.7)$$

де $П$ – персонал підприємства, осіб.

Питома вага витрат на управління в собівартості продукції:

$$КС = \frac{BY}{С}, \text{ коеф.} \quad (3.8)$$

де $С$ – собівартість продукції, тис. грн.

Зниження питомих показників, таких як витрати на управління, що приходяться на одну тис. грн. виробничих засобів, витрати на управління, що

приходяться на одну тис. грн. чистого обсягу продажу та ін., в динаміці характеризує підвищення ефективності управління.

Результати оцінки ефективності системи управління використовуються для прийняття управлінського рішення, а також обґрунтування економічних показників розвитку підприємства. Графічне відображення взаємопов'язаних показників дозволяє здійснювати оперативний контроль за поведінкою таких показників як продуктивність праці, витрати на управління, фондоозброєність та ін.

Дослідження, які проведені на ПАТ «Мотор Січ» підтверджують доцільність використання запропонованих рекомендацій оцінки ефективності системи управління.

В табл. 3.3 приведені дані для розрахунку показників ефективності управління ПАТ «Мотор Січ». В табл. 3.4 наведені результати розрахунку ефективності управління ПАТ «Мотор Січ» за вище наведеною методикою. Для наочного відображення отриманих результатів побудовано графіки залежності ефективності управління від результативності управління, що представлені у додатках А та Б.

Таблиця 3.3 – Дані для розрахунку показників ефективності управління ПАТ «Мотор Січ» [розроблено автором на основі джерела 30]

Показник	Період, роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6
Чистий дохід від реалізації продукції	8583924	10730122	13830655	10546207	15150429
Чисельність персоналу, осіб	26365	26040	25528	24616	23840
Вартість основних фондів, тис. грн.	4289067	4875550,5	5519136	6088683,5	14990274,5
Витрати на управління, тис.грн.	657976	774110	997124	1042826	1246056
Вартість нормованих оборотних засобів,	7793151	9759728	12900950	16483838	20009387,5
Чисельність керівників, осіб	580	599	638	640	668
Собівартість продукції (товарів, послуг, робіт), тис.грн.	4974227	5514991	4907340	4217243	6687998

Виходячи з даних табл.3.3, були розраховані показники згідно формул, які наведено вище, результати розрахунку приведені в табл. 3.4.

Таблиця 3.4 – Розрахунок ефективності управління ПАТ «Мотор Січ»
[розроблено автором на основі табл. 3.3]

Показник	Період, роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6
1. Продуктивність праці, тис. грн./ на особу	325,580	412,063	541,784	428,429	635,505
2. Темпи зростання (зниження) продуктивності праці, %	100,000	126,563	166,406	131,589	195,191
3. Фондоозброєність, тис. грн./ на особу	162,680	187,233	216,199	247,347	628,787
4. Темпи зростання (зниження) фондоозброєності, %	100,000	115,093	132,898	152,045	386,517
5. Результативність управління	1,000	1,100	1,252	0,865	0,505
6. Питомі витрати на управління, тис. грн.	5,446	5,289	5,413	4,620	3,560
7. Ефективність управління	0,184	0,208	0,231	0,187	0,142
8. Витрати на управління, динаміка, %	100,000	117,650	151,544	158,490	189,377
9. Витрати на управління на 1 грн. (1000 грн.) обсягів продажу продукції, грн.	0,077	0,072	0,072	0,099	0,082
10. Витрати на управління на 1 грн. (1000 грн) основних та оборотних засобів, грн.	0,054	0,053	0,054	0,046	0,036

Продовження таблиці 3.4

11. Витрати на управління на одного працюючого, тис. грн./на особу	24,956	29,728	39,060	42,364	52,267
12. Питома вага керівників в загальній чисельності працівників підприємства, %	2,200	2,300	2,499	2,600	2,802
13. Питома вага витрат на управління в собівартості продукції, %	13,228	14,036	20,319	24,728	18,631

Аналіз даних таблиці 3.4 та графіків (додачок А, Б) показав, що питомі витрати на управління ПАТ «Мотор Січ» знижуються, разом з тим ефективність управління підвищується. Позитивним є те, що практично у 2013-2015 рр. на підприємстві забезпечується виконання основного закону економіки: темпи зростання продуктивності праці випереджають темпи зростання фондоозброєності. Починаючи з 2016 року спостерігається перевищення темпів зростання фондоозброєності над темпами зростання продуктивності праці, що не є позитивним. На фоні зростання цих показників спостерігається злиття кривих темпів продуктивності та фондоозброєності праці, що негативно впливає на результативність управління. Така ситуація призвела до того, що крива питомих витрат на управління знаходиться значно вище кривих результативності та ефективності управління.

Таким чином, запропоновані рекомендації оцінки ефективності управління рекомендується до використання в практичній діяльності ПАТ «Мотор Січ».

Отже, в сучасних економічних умовах важливого значення набуває вибір методів оцінки ефективності системи управління промисловим підприємством, які могли б відповідати особливостям її функціонування та змінам зовнішнього середовища. Цілеспрямований аналіз ефективності системи управління

дозволяє визначити не тільки рівень досягнень підприємства, а й можливості щодо їх вдосконалення і розвитку.

Рекомендації визначення ефективності системи управління промисловим підприємством на основі комплексного підходу передбачають діагностику системи управління за визначеними напрямками її проведення, оцінювання результатів діагностики, прийняття управлінських рішень, їх обґрунтування та реалізацію.

Запропонований метод оцінки ефективності управління за узагальнюючим показником дозволяє швидко та ефективно здійснити розрахунки відповідно задачам, які виникають в процесі функціонування АТ«Мотор Січ».

В умовах нестабільності вітчизняного ринку і невисокій продуктивності більшості підприємств важливого значення набуває вибір методів оцінки ефективності системи управління підприємством, які відповідатимуть особливостям її функціонування і змінам зовнішнього середовища

Кількісна оцінка ефективності управління за даною методикою, представлена показниками, які відображають зростання (зниження) продуктивності праці та фондоозброєності, витрати на управління, вартість основних і нормованих оборотних засобів, собівартість продукції, а також показниками, що побічно характеризують обсяг виробництва, фондвіддачу, чисельність персоналу, рентабельність виробництва. Розраховані за формулою ефективності управління показники виражаються у виді коефіцієнтів. Чим вище значення показників, тим ефективніше функціонує система управління підприємством (вище ефективність управління).

Висновки до 3 розділу

1. Виходячи з проведеного вище аналізу, можна сказати, що в сучасних ринкових умовах головне завдання підприємства полягає в пошуку своєї ніші в жорстких умовах конкуренції на світовому ринку. Для цього підприємство, що діє в глобальній економіці, має враховувати особливості сучасного ринку.

Пропонуються шляхи, які необхідно втілити для успішного розвитку підприємства у сучасних умовах:

- Удосконалити маркетингову стратегію, для покращення продажів та просування українських літаків на світовий ринок, у тому числі пошук нових можливостей лізингу та розширення сервісної мережі компанії у світі.

- Впровадження інвестицій, які можуть бути надані державою шляхом збільшення акціонерного капіталу або довгострокової позики на пільгових умовах.

- Збільшення обсягів виробництва за рахунок створення або розширення місцевих виробничих потужностей, а також шляхом залучення іноземних постачальників.

- Розширення ринку збуту в регіонах, де експлуатується авіатехніка з двигунами виробництва ПАТ «Мотор Січ». Підприємству потрібно розширювати ринки збуту продукції як за кордоном, так і всередині країни. Пропонується розширення підприємству своєї присутності на європейських ринках.

- Підвищення іміджу підприємства на світових ринках, співпраця з замовниками. Участь у найкрупніших світових виставках дозволить закріпити міжнародний престиж ПАТ «Мотор Січ» та репутацію надійного партнера.

Запропоновані шляхи націлені на підвищення ефективності роботи та покращення конкурентних переваг ПАТ «Мотор Січ» в галузі.

2. Визначено, що авіабудівна галузь України має досить вагомий потенціал для її подальшого розвитку, однак основними причинами

уповільнення темпів розвитку вітчизняного авіаційного комплексу є скорочення технологічних розробок та інтелектуальних ресурсів і відсутність міжнародної кооперації.

Але, на основі проведеного дослідження, можна зробити висновок, що ПАТ «Мотор Січ» в сучасних умовах функціонування доцільно використовувати стратегії розвитку з позиції лідера у інноваційному розвитку, оскільки підприємство постійно займається диверсифікацією товарної лінії та покращенням старих моделей двигунів, що мають вузькоспеціалізований характер та використання.

Визначено, що на сьогоднішній день головною стратегією підприємства є активне просування продукції в країни ближнього і дальнього зарубіжжя.

3. Кількісна оцінка ефективності управління за даною методикою, представлена показниками, які відображають зростання (зниження) продуктивності праці та фондоозброєності, витрати на управління, вартість основних і нормованих оборотних засобів, собівартість продукції, а також показниками, що побічно характеризують обсяг виробництва, фондівіддачу, чисельність персоналу, рентабельність виробництва.

За результатами дослідження для підприємства пропонуються рекомендації стосовно поліпшення економічної активності: необхідно здійснювати пошук резервів збільшення прибутку таких, як зниження собівартості, економія ресурсів, підвищення якості, якщо витрати на ці заходи є обґрунтованими, а також моніторинг ринку на предмет зміни цін на продукцію, пошук вигідних умов збуту, робота з партнерами та ін. ; необхідне прискорення обертання обігових коштів шляхом надання різноманітних послуг, налагодження тісних економічних зв'язків з партнерами стосовно збуту, інкасації дебіторської заборгованості тощо; необхідно здійснювати пошук оптимальної структури капіталу шляхом розробки економіко-математичних моделей оптимізації структури капіталу з максимізацією прибутку.

РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКИ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Тема дипломного проекту (роботи) «Дослідження основних показників роботи в умовах ПАТ «Мотор Січ». Роботи при виконанні дипломного проекту проводяться у планово-економічному відділі.

Робоче місце оснащено оргтехнікою, столом та кріслом. Робоча поверхність столу дерев'яна, тверда, гладка. На столі розміщено комп'ютер та принтер. Конструкція столу має 4 висувні ящики, для зберігання документації, канцелярських принадлежностей та особистих речей.

4.1 Аналіз потенційних небезпек

Основними потенційними небезпеками при проведенні цих робіт є такі:

– ураження електричним струмом, у наслідок несправності електроболаднання, яке використовується під час виконання трудових обов'язків, невиконання правил техніки безпеки при користуванні електричним обладнанням, що може призвести до електротравм різного ступеню або навіть до летального наслідку;

– механічне травмування в наслідок не раціонального розташування робочих місць;

– нервово-психічні навантаження, через специфічність роботи працівників економіко-гуманітарної сфери, яка передбачає постійний контакт з клієнтами, колегами по роботі, керівництвом, контрагентами при вирішенні робочих питань (деякі з них можуть бути конфліктними, суперечливими). Подібний характер роботи може викликати емоційний дискомфорт, внутрішнє роздратування та емоційну нестабільність під час короткотривалих певних

негативних ситуацій, що може призвести до захворювань нервової системи, зниження насаги на працю та стресових станів;

– кістково-м'язові порушення, у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, шиї, рук і ніг, що призводить до ушкодження опорно-рухового апарату;

– негативний вплив електромагнітних, в тому числі і рентгенівських випромінювань при використанні моніторів персональних комп'ютерів (далі ПК) з електронно-променевою трубкою, що призводить до погіршень зору, зниження імунітету;

– недостатнє або надмірне освітлення робочих місць, в зв'язку з несправністю, або хибним вибором освітлювальних приладів, в зв'язку з неправильним розташуванням робочих місць по відношенню до джерел природного та штучного освітлення, що призводить до погіршення зору або ефекту засліплення;

– підвищений рівень шуму, який створюється перетворювачем напруги електронно-обчислювальної машини (далі ЕОМ), її технічною периферією, а також людьми, що працюють у приміщенні, і який призводить до погіршення слуху;

– незадовільні параметри мікроклімату робочого місця, у зв'язку із відсутністю приладів, що забезпечують необхідний повітряобмін та опалювальної системи, які можуть викликати загальні захворювання;

– вірогідність загоряння, в зв'язку з використанням несправного електрообладнання, обігрівачів з відкритим теном, недотриманням, або порушенням правил протипожежної безпеки, відсутністю систем пожежної сигналізації і пожежогасіння, що призводить до пожежі;

– неправильні дії персоналу в умовах надзвичайних ситуацій, які призводять до паніки та загибелі людей;

– низький рівень професійної компетентності. Дана обставина формує прагнення вирішити професійні завдання з порушенням морально- правових норм, що може завдати моральної шкоди, страждань людині, її близьким,

негативно вплинути на авторитет та репутацію фахівця серед оточуючих, сформуванню негативну думку про установу, яку він представляє;

– вірогідність швидкого розповсюдження інфекційних захворювань у зв'язку з недотриманням правил особистої гігієни співробітників;

– негативний вплив шкідливих речовин (озону, оксиду азоту, оксиду вуглецю та ін.) при використанні копіювальних апаратів і принтерів, що призводить до подразнення слизових оболонок і шкіри, різних захворювань.

4.2 Заходи по забезпеченню безпеки

У приміщенні офісу застосовується широке різноманіття електроприладів: персональні комп'ютери, принтери, ксерокси, факси, освітлювальні прилади, кондиціонери, побутові електроприлади тощо. Небезпека ураження електричним струмом при використанні цих приладів з'являється при недотриманні заходів обережності, а також при відмові або несправності цього обладнання. Наслідки ураження електричним струмом залежать від багатьох факторів: опору організму, величини, тривалості дії, роду і частоти струму, шляхів його проходження через життєво важливі органи, умов зовнішнього середовища.

Для запобігання ураження електричним струмом встановлено електроустаткування, яке відповідає вимогам: ПУЕ («Правила устрою електроустановок») і ГОСТ 12.1.030-81 (2001) «ССБТ. Электробезопасность. Защитное заземление, зануление», величина опору захисного заземлення електрообладнання приміщення - 4 Ом; НПАОП 40.1-1.32-01 «Правила устройства электроустановок. Электрооборудование специальных установок», приміщення, в якому розташовуються ЕОМ, різноманітне устаткування, відноситься до класу пожеженобезпечної зони П-Па, тому передбачений мінімальний ступінь захисту ізоляції обладнання IP44; ГОСТ 12.1.009-76 (1999)

«ССБТ. Электробезопасность. Термины и определения» обладнання офісу має подвійну ізоляцію, яка складається з робочої та додаткової ізоляції; ГОСТ 12.2.007.0-75* (2001) ССБТ». Изделия электротехнические. Общие требования безопасности» ЕОМ, периферійні пристрої ЕОМ та устаткування для обслуговування, ремонту та налагодження ЕОМ по способу захисту людини від ураження електричним струмом, належать до І класу, оскільки мають подвійну ізоляцію, елемент для заземлення та провід для приєднання до джерела живлення, що має заземлюючу жилу і вилку з заземлюючим контактом. Експлуатація електроустановок і електроустаткування проводиться відповідно до НПАОП 40.1-1.01-97 «Правила безпечної експлуатації електроустановок» та НПАОП 40.1-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів»

Ймовірність механічного травмування може виникнути внаслідок не раціонального розташування робочих місць, захаращення робочих місць або у зв'язку з недбалістю та неухважністю обслуговуючого персоналу. Для виключення травматизму згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» зроблено більш зручне та раціональне розташування робочих місць, таким чином збільшена відстань між ними, яка відповідає нормованим значенням (площа на одне робоче місце має становити не менше ніж $6,0 \text{ м}^2$, а об'єм не менше ніж $20,0 \text{ м}^3$).

У зв'язку із стресовими ситуаціями та нервово-емоційними навантаженнями у працівників може виникнути ймовірність захворювань загально-невротичного характеру.

З метою зниження нервово-емоційного напруження, стомлення зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків гіподинамії, запобігання втоми, згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» для робітників із застосування ЕОМ, передбачені регламентовані перерви для відпочинку

тривалістю 15 хвилин через кожні дві години, а також обладнані побутові приміщення для відпочинку під час роботи, кімната психологічного розвантаження. В кімнаті психологічногорозвантаження передбачені пристрої для приготування роздачі тонізуючих напоїв, а також місця для занять фізичною культурою.

Для оптимізації відносин у колективі проводяться тренінги з залучанням психологів на теми: «Адаптація у новому колективі», «Поведінка в суспільстві».

Для запобігання кістково-м'язових порушень у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, шиї, рук і ніг необхідно виконувати фізичні вправи 2-3 рази протягом робочого часу.

4.3 Заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці

Внаслідок роботи за ПК, на фізіологію людини негативно впливають електромагнітні випромінювання. Щоб зменшити наслідки впливу на людину та знизити негативні показники у робочій зоні до допустимих значень, згідно з ГОСТ 12.2.007.0-75 «Изделия электротехнические. Общие требования безопасности», вироби, які створюють електромагнітні поля, повинні мати захисні елементи (екрани, поглиначі і т.д.). Вимоги до захисних елементів повинні бути вказані в стандартах та технічних умовах на конкретні види виробів. Згідно з НПАОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин» та ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин», на робочих місцях обладнаних ПК встановлені рідкокристалічні монітори, які не є джерелами рентгенівського та електромагнітного випромінювань.

Основними причинами недостатньої або надмірної освітленості робочих місць є несправність або хибний вибір освітлювальних приладів, неправильне розташування робочих місць по відношенню до джерел освітлення.

Незадовільна освітленість на робочому місці або на робочій зоні може бути причиною зниження продуктивності та якості праці, отримання травм. Недостатнє або надмірне освітлення викликає зоровий дискомфорт, що виражається у відчутті незручності або напруженості. Тривале перебування в умовах зорового дискомфорту призводить до розсіювання уваги, зменшення зосередженості, зоровій і загальній втомі.

У офісному приміщенні, згідно ДБН В.2.5-28-2006 «Інженерне обладнання будинків і споруд. Природне і штучне освітлення» передбачене природне та штучне освітлення. Природне освітлення здійснено через світлові прорізи, які забезпечують коефіцієнт природної освітленості (КПО) не нижче 1,5%. Для захисту від прямих сонячних променів, які створюють прямі та відбиті відблиски на поверхні екранів і клавіатури, передбачено сонцезахисні пристрої, на вікнах встановлені жалюзі або штори.

Розрахунок штучного освітлення відбувається в приміщенні розміром 8 x 4 x 3,5м, ЛПО (растровим) типом світильника, числовим значенням коефіцієнта світильника 1,4, колір стелі, стін, підлоги 70%, 50%, 30%. Площина нормування освітленості, висота площини над підлогою Γ – 0,8, розряд і подразряд зорової роботи Б-1, освітленість робочих поверхонь при загальному освітленні 300.

1. Розрахувати кількість рядів світильників у приміщенні N_p :

$$N_p = \frac{B}{(H - h_p) \cdot \left[\frac{L}{h} \right]}, \text{ шт}; \quad (4.1)$$

$$N_p = \frac{4}{(3.5 - 0.8) \cdot 1.4} = 2 \text{ шт};$$

де: B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м;

$\lfloor/h\rfloor$ – числове значення коефіцієнта світильника.

2. Визначити максимально припустиму відстань між рядами світильників

$L_{\max}$:

$$L_{\max} = \frac{B}{N_p}, \text{ м}; \quad (4.2)$$

$$L_{\max} = \frac{4}{2} = 2 \text{ м};$$

де: B – ширина приміщення, м;

N_p – кількість рядів світильників у приміщенні, шт.

3. Визначити значення індексу приміщення i , що характеризує співвідношення розмірів освітлювального приміщення і висоти розміщення світильників:

$$i = \frac{A \cdot B}{(H - h_p) \cdot (A + B)}; \quad (4.3)$$

$$i = \frac{8 \cdot 4}{(3.5 - 0.8) \cdot (8 + 4)} = 0.99$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м.

4. Визначити значення коефіцієнта використання світлового потоку η , створюваного світильниками вибраного типу. Коефіцієнт використання світлового потоку при індексі приміщення 1.33 : $\eta = 47\%$

5. Визначити сумарний світловий потік освітлювальної установки у даному приміщенні Φ_{Σ} :

$$\Phi_{\Sigma} = \frac{E_H \cdot A \cdot B \cdot k_3 \cdot z}{\eta}, \text{ лм} \quad ;(4.4)$$

$$\Phi_{\Sigma} = \frac{300 \cdot 8 \cdot 4 \cdot 1.4 \cdot 1.1}{0.47} = 31455, \text{ лм};$$

де: E_H – рівень нормованого загального освітлення, лк;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_3 – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості (відношення середньої освітленості до мінімальної освітленості), як правило дорівнює (для люмінесцентних ламп $z=1,1$);

η – коефіцієнт використання світлового потоку.

6. Визначити умовну загальну кількість світильників у приміщенні N_{cv}^* :

$$N_{cv}^* = \frac{A \cdot B}{L_{\max}^2}, \text{ шт}; \quad (4.5)$$

$$N_{cv}^* = \frac{8 \cdot 4}{2^2} = 8 \text{ шт};$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

$L_{\max}$ – максимально припустима відстань між рядами світильників, м.

7. Розрахувати світловий потік умовного джерела світла Φ_l^* :

$$\Phi_l^* = \frac{\Phi_{\Sigma}}{N_l^*}, \text{ лм}; \quad (4.6)$$

$$\Phi_l^* = \frac{31455}{32} = 983, \text{ лм};$$

де: Φ_{Σ} – сумарний світловий потік освітлювальної установки, лм;

N_l^* – загальна кількість ламп у світильнику, яка розраховується за формулою:

$$N_l^* = N_{cv}^* \cdot n, \text{ шт}; \quad (4.7)$$

$$N_l^* = 8 \cdot 4 = 32, \text{ шт};$$

де: n – кількість ламп у світильнику, шт.

8. Обираємо тип стандартної лампи з найближчим значенням фактичного світлового потоку лампи Φ_l , і знаходимо коефіцієнт m (співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи Φ_l^* та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи Φ_l):

Тип лампи BASIC T8 L 18W/765, потужністю 18Вт, світловий потік 1050лк.

$$m = \frac{\Phi_l^*}{\Phi_l}. \quad (4.8)$$

$$m = \frac{983}{1050} = 0.88.$$

9. Визначити оптимальну (фактичну) кількість світильників у приміщенні $N_{св}$:

$$N_{св} = N_l^* \cdot m, \text{ шт}; \quad (4.9)$$

$$N_{св} = 8 \cdot 0.88 = 8, \text{ шт};$$

де: $N_{св}^*$ – умовна загальна кількість світильників у приміщенні, шт.

m – співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи.

10. Визначити фактичну кількість ламп у приміщенні N_l :

$$N_l = N_{св} \cdot n, \text{ шт}; \quad (4.10)$$

$$N_l = 8 \cdot 4 = 32, \text{ шт};$$

де: $N_{св}$ – оптимальна (фактична) кількість світильників у приміщенні, шт;

n – кількість ламп у світильнику, шт.

11. Визначити загальну розрахункову освітленість E_p у приміщенні, що створюється при застосуванні стандартних ламп:

$$E_p = \frac{\Phi_l \cdot N_l \cdot \eta}{A \cdot B \cdot k_3 \cdot z}, \text{ лк}; \quad (4.11)$$

$$E_p = \frac{1050 \cdot 32 \cdot 0.47}{8 \cdot 4 \cdot 1.4 \cdot 1.1} = 320,45, \text{ лк};$$

де: Φ_l – фактичний світловий потік вибраної стандартної лампи, лм;

N_l – фактична кількість ламп у приміщенні, шт;

η – коефіцієнт використання світлового потоку;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_3 – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості.

Таким чином, розрахункова освітленість у приміщенні, що створюється при застосуванні стандартних ламп на 20 лк вища ніж нормована освітленість робочих поверхонь при загальному освітленні, що задовольняє умови освітленості у робочому приміщенні.

Рівні звукового тиску в октавних смугах частот, рівні звуку та еквівалентні рівні звуку на робочих місцях приміщення відповідають вимогам ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» та ДСН 3.3.6.037-99 «Санітарні норми виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку». Зниження рівня шуму в приміщенні здійснено за допомогою:

- використання більш сучасного обладнання;
- розташування принтерів та різноманітного устаткування колективного користування на значній відстані від більшості робочих місць працівників;
- переведення жорсткого диска в режим сну (Standby), якщо комп'ютер не працює протягом визначеного часу;
- використання блоків живлення ПК з вентиляторами на гумових підвісках;

Неправильне проектування або несправність систем опалення та вентиляції в приміщенні офісу може призвести до негативних впливів на здоров'я працівників у вигляді простудних захворювань, перегрівань, проблем із дихальними шляхами тощо.

Метеорологічні умови в приміщенні офісу – температура повітря, відносна вологість повітря й швидкість його переміщення відповідають встановленим санітарно-гігієнічним вимогам ДСН 3.3.6.042-99 «Державні санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень» і ГОСТ 12.1.005-88 (1991) «ССБТ. Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны». Роботи в офісному приміщенні, належать до категорії Іб - легка робота, тому передбачені наступні оптимальні значення параметрів мікроклімату:

- у холодний період року: температура 21-23°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,1 м/с;
- у теплий період року: температура 22-24°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,2 м/с.

Забезпечення таких параметрів мікроклімату досягається оснащенням приміщень пристроями кондиціонування, вентиляції та дезодорації повітря, системами опалювання.

Оптимальні рівні позитивних (n+) і негативних (n-) іонів у повітрі приміщення з ВДТ відповідають вимогам ГН 2152-80 «Санітарно-гігієнічні норми допустимих рівнів іонізації повітря виробничих та громадських приміщень» і становить: n+=1500-30000 (шт. на 1см³); n- = 3000-5000 (шт. на 1см³). Підтримку оптимального рівня легких позитивних і негативних аероіонів у повітрі на робочих місцях забезпечуються за допомогою біполярних коронних аероіонізаторів.

4.4 Заходи з пожежної безпеки

Метою пожежної безпеки об'єкта є попередження виникнення пожежі на визначеному чинними нормативами рівні, а у випадку виникнення пожежі –

обмеження її розповсюдження, своєчасне виявлення, гасіння пожежі, захист людей і матеріальних цінностей.

Роботи при виконанні дипломного проекту проводились в офісному приміщенні планово-економічного відділу підприємства ПАТ «Мотор Січ». В цілях пожежної безпеки в приміщенні встановлена пожежна сигналізація, план евакуації та вогнегасник. Заходи з пожежної безпеки включають в себе основну нормативну документацію, до складу якої входять різні накази, інструкції та рекомендації.

На території підприємства, кожне приміщення має інформаційний знак, які розташовують на висоті 2,0 м від підлоги всередині та зовні приміщення. Згідно з ДСТУ EN 2:2014 «Класифікація пожеж» встановлено, що приміщення відноситься до класу пожежі «А» (пожежа, що супроводжуються горінням твердих матеріалів, зазвичай органічного походження, під час горіння яких, як правило, утворюються тліючі вуглини). Також палаючими об'єктами виявиться електроустаткування, що знаходяться під напругою до 1000. В тому приміщення відноситься до класу пожежі «Е». Робоче приміщення по вибухопожежній безпеці відноситься до категорії «Д» відповідно до ДСТУ Б В.1.1-36:2016 «Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою».

Робоче приміщення в відділі оснащено оргтехнікою, тому в ньому розміщують порошковий або вуглекислотний вогнегасник. Сумарна площа приміщення в офісі 32 м², тож за нормами встановлено один вогнегасник ВП-5. Порошковий вогнегасник ВП-5 (ОП-5) загального призначення, застосовується для гасіння загорянь класів А, В1, С і Е. До них відноситься горіння твердих, рідких (нерозчинних у воді) або зріджених твердих речовин і матеріалів, горіння газів. Гасіння горючих елементів електроустановок порошковим вогнегасником дозволено під напругою не більше 1000В.

4.5 Заходи по забезпеченню безпеки у надзвичайних ситуаціях

Основні норми поведження і дії при аваріях з викидом сильнодіючих отруйних речовин.

Сильнодіючі отруйні речовини (СДОР) – це токсичні хімічні речовини, що застосовуються в господарських цілях і здатні при витіканні зі зруйнованих чи ушкоджених технологічних ємностей, сховищ і устаткування, викликати масові ураження людей.

Аварії (катастрофи) на хімічно небезпечних об'єктах економіки можуть супроводитися викидом (виливом) сильнодіючих отруйних речовин в атмосферу і на поверхню підстилки. Вдихання зараженого повітря може привести до ураження органів дихання, а також очей, шкірних покривів та інших органів людини.

Основним способом оповіщення населення про аварії з викидом (вилити) отруйних речовин є передача мовної інформації через місцеву теле- та радіомовну мережу. Для оповіщення населення про аварії на хімічно небезпечних об'єктах використовується встановлений сигнал «Увага всім!», При якому для залучення уваги населення включаються електросирени, дубльовані виробничими гудками та іншими сигнальними засобами. Почувши сигнал «Увага всім!», Населення зобов'язане включити радіо-і телевізійні приймачі та прослухати мовне повідомлення про надзвичайну ситуацію та необхідні дії.

Норми поведінки та дії населення при аваріях з викидом СДОР залежать від його виду, концентрації, метео умов і т.д.

Для захисту персоналу та населення при аваріях на хімічно небезпечних об'єктах рекомендується:

- Використання індивідуальних засобів захисту та сховищ з режимом повної ізоляції;
- Евакуація людей із зони зараження, що виникла при аварії;

- - Застосування антидотів та засобів обробки шкірних покривів;
- - Дотримання режимів поведінки (захисту) на зараженій території;
- - Санітарна обробка людей, дегазація одягу, території, споруд, транспорту, техніки та майна.

На початок всього захист від СДОР організується і здійснюється безпосередньо на хімічних небезпечних об'єктах, де головна увага приділяється заходам попередження виникнення можливих НС. Вони носять як організаційний, так і інженерно-технічний характер і спрямовані на виявлення і усунення причин аварій (катастроф), максимальне пониження можливих руйнувань і втрат, а також створення умов для своєчасного проведення робіт з локалізації і ліквідації можливих наслідків хімічної небезпечної ситуації.

Висновки до 4 розділу

Отже, з цього розділу можна зробити висновок, що заходи, які проводяться на підприємстві для забезпечення охорони праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях створюють безпечні умови праці, попередження травматизму та сприятливий санітарний стан. Охорона праці включає систему законодавчих актів та соціально-економічні, технічні, санітарно-гігієнічні, організаційні засоби, які направлені на забезпечення безпеки та створення умов збереження здоров'я та працездатності людини в процесі праці.

Пожежна безпека на підприємстві включає в себе не тільки оснащення інструментами пожежогасіння і речовинами, а й розробку плану екстреної евакуації, а також проведення заходів з навчання персоналу.

У розділі було з'ясовано такі питання при проведенні робіт в приміщенні:

- визначено заходи по забезпеченню безпеки;

- оцінка параметрів виробничого середовища на відповідність санітарно-гігієнічним нормам;
- проведені розрахунки рівня штучного освітлення у приміщенні та проведене порівняння їх з нормованими показниками для робочого приміщення;
- запропоновано рішення щодо поліпшення санітарно-гігієнічних параметрів у робочому приміщенні;
- визначено категорію приміщення за вибухопожежною та пожежною небезпекою й ступеню їх вогнестійкості та розробка протипожежних заходів;
- представлено заходи при аваріях з викидом сильнодіючих отруйних речовин;

ВИСНОВКИ

Дипломна робота вирішує важливе науково-практичне завдання з обґрунтування основних показників ефективності роботи підприємства. Отримані результати дозволили сформулювати такі висновки:

Основні висновки та результати, які одержано в ході проведеного дослідження, зводяться до такого.

Підвищення ефективності виробництва являє собою складне господарське завдання, що має величезне значення для економіки підприємства. Аналіз показників економічної ефективності і методів їх розрахунку дозволяє зробити висновок, що, кінцевим результатом роботи підприємства є оцінка його господарської діяльності на основі економічних показників, які характеризують ефективність господарювання. В економічній науці та практиці існує безліч підходів до оцінки економічної ефективності, що підкреслює актуальність вибраної теми. Такий який аналіз спрогнозує майбутні результати та надасть можливість ефективному управлінню підприємством.

Розвиток в технологіях та інформаційній сфері спонукає підприємство орієнтуватися на нові джерела конкурентних переваг та створювати їх. Інновації дедалі більше стають тим фундаментом, який визначає економічну міць підприємства та його перспективи на світовому ринку. Інноваційні процеси відіграють в сучасній економіці, визначення та врахування цих особливостей є неодмінною умовою забезпечення ефективності економічної стратегії держави.

На підставі проведеного аналізу ринку авіадвигунобудівання були визначні такі особливості сучасного ринкового середовища:

1) ринок продукції даної галузі є досить насиченим, конкуренція на ньому здійснюється не між окремими компаніями, а між авіаційними державами;

2) в останні роки має місце структурна консолідація і міжнародна інтеграція національної авіапромисловості провідних держав;

- 3) держави надають активну фінансову підтримку авіабудівникам;
- 4) підвищується технологічний рівень проектування і виробництва літаків.

Управління ефективністю господарсько діяльності було проведено на основі підприємства ПАТ «Мотор Січ». Було визначено сучасний стан підприємства, який характеризується безперервним оновленням технологій, впровадженням та ускладненням комп'ютерних інформаційних систем.

Аналіз ефективності господарської діяльності був проведений на сонові таких показників, як рентабельність активів, рентабельність власного капіталу, рентабельність основних засобів, фондоддача оборотність оборотних коштів. Цей аналіз показав, що 2016 рік для підприємства був тяжким, його основний економічний показник, чистий прибуток, зменшився на 42,2%. Показники ефективності теж знизились і ситуація змінилась на краще тільки у 2017 році, про що свідчить їх позитивна динаміка. Рентабельність активів збільшилась на 1,33%, рентабельність власного капіталу на 1,3%, рентабельність основних засобів на 1,58%, фондоддача підвищилась в 1,3 рази, а оборотність оборотних коштів майже на 1,2 рази.

Розроблено шляхи підвищення ефективності роботи підприємства ПАТ «Мотор Січ»:

1. Впровадження інновацій з з впровадження перспективних технологій..
2. Вдосконалити методи технічного обслуговування. Рекомендується впровадити систему RCM, яка базується на моделях, які описують характеристики надійності і міцності двигунів.
3. Пошук нових партнерів як на зовнішньому так і на внутрішньому ринках.
4. Замінити стару техніку новою для збільшення обсягів виробництва і можливо зменшення обсягів затрат ресурсів для її виготовлення.
5. Покращити систему сертифікації продукції, шляхом покращення стандартів підприємства та автоматизації інформаційних процесів, оскільки інформаційні ресурси по сертифікації.

Запропоновані шляхи сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності ПАТ «Мотор Січ» та розвитку авіабудівельної галузі. Вони направлені на удосконалення технологічних розробок та інтелектуальних ресурсів.

В останньому розділі були визначені заходи, які проводяться на підприємстві для забезпечення охорони праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях створюють безпечні умови праці, попередження травматизму та сприятливий санітарний стан. Охорона праці включає систему законодавчих актів та соціально-економічні, технічні, санітарно-гігієнічні, організаційні засоби, які направлені на забезпечення безпеки та створення умов збереження здоров'я та працездатності людини в процесі праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Без перешкод і обмежень: як український бізнес торгує з Росією [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mind.ua/publications/20190391-bez-pereshkod-i-obmezhen-yak-ukrayinskij-biznes-torgue-z-rosieyu>
2. Бобровникова Р.Г. Оцінка ефективності управління корпораціями машинобудування / Р.Г. Бобровникова, Н.Л. Онуфрієнко, В.А. Бобровников // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. –2012. – Том 3. – С. 83-87.
3. Бойчик І.М. Економіка підприємства: підручник. / І.М.Бойчик. – Київ: Кондор –Видавництво, 2016. – 378 с.
4. Волошина Н.О. Перспективи розвитку авіабудування України [Електронний ресурс] / Волошина Н.О., Кравченко Д.А., Герасимчук В. Г. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/12144/1/2009_3_1_Voloshina.pdf.
5. Гетьман О. О., Шаповал В. М. Економіка підприємства: навч. посіб. – 2-ге видання. – Київ: Центр учбової літератури, 2010. – 488 с.
6. Гончаров В.И. Менеджмент: Учеб. пособие. – Мн.: Мисанта, 2003. – 624 с.
7. Горбачова О.М. Аналіз ефективності діяльності підприємств авіабудівної галузі України на сучасному / О.М. Горбачова, В.М. Ковтуненко// Глобальні та національні проблеми економіки – 2015. – Вип. 4 – С. 427–430.
8. Горошкова Л. А. Оцінка та управління стратегічною стійкістю машинобудівних підприємств / Л. А. Горошкова //Економічні науки – 2018 – № 35– С. 197-236
9. Гринчуцький В. І. Економіка підприємства: навч.пос. /В. І. Гринчуцький, Е. Т.Карапетян, Б. В. Погріщук. – Київ: Центр учбової літератури, 2010. – 304 с.

10. Гуржій Н.М. Аналіз конкурентоспроможності продукції ППАТ «Мотор Січ» на ринку авіадвигунів / Н.М. Гуржій // Глобальні та національні проблеми економіки – 2017-№ 20. – С. 301-304
11. Друкер П. Эффективное управление. Экономические задания и оптимальные решения / П. Друкер. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2003. – 288 с.
12. Ефективність як узагальнююча категорія успішності діяльності підприємства [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2010_1_28
13. Іванілов О. С. Економіка підприємства: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. С. Іванілов – Київ: Центр учбової літератури, 2009. – 728 с.
14. Карімов Г. І., Муравйова О. О. Прогнозування прибутковості діяльності підприємства [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/23_NTP_2010/Economics/70371.doc.htm
15. Катузов Є. П. Визначення фінансової безпеки підприємства: поняття, зміст, значення і функціональні аспекти / Є. П. Катузов // Актуальні проблеми економіки – 2012. – №8(134) – С. 172–181
16. Ковалев В.В., Волкова О.Н. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. – М.: ПБОЮЛ 2000. – 424 с..
17. Костевко В. І. Методологічні питання оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємства. [Електронний ресурс] / Костевко В.І. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/11075/1/10.pdf>.
18. Лебедева А. М. Методичні аспекти аналізу рентабельності діяльності підприємства / А. М. Лебедева // Вісник ОНУ ім. Мечникова. – 2012. – Вип 3-4 – С. 29–36.
19. Левченко Ю. Г. Методичні підходи до визначення ефективності господарської діяльності підприємства / Ю. Г. Левченко, Н. А. Шекмар // Науковий вісник ужгородського університету. Серія «Економіка». Випуск 32. – Ужгород 2011. – С. 130-136

20. Лейш Н. В. Конкуренстоспроможність авіаційної промисловості України на світовому ринку [Електронний ресурс] –Режим доступу до ресурсуhttp://www.rusnauka.com/32_PWMN_2009/Economics/55250.doc.htm.
21. Лямець В.І., Тевяшев А.Д. Системний аналіз. Вступний курс. – 2-е вид., перероб. та допов. – Х.: ХНУРЕ, 2004. – 448 с.
22. Майстро Р. Г. Науково-теоретичні основи ефективності / Р. Г. Майстро, Щербак Ю. С. //Вісник НТУ «ХПІ» – 2014. – № 32 (1075)–С. 97-101
23. Мельникук Л. Ю. Рентабельність власного капіталу як інтегральний показник результативності підприємств /Л. Ю. Мельник // Вісник Хмельницького національного університету –2010. – № 4 – С. 41-46
24. Міністерство інфраструктури України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mtu.gov.ua/>
25. Мотор Січ підписала новий контракт з Китаєм[Електронний ресурс] –Режим доступу до ресурсу:<http://www.patar.com/motor-sich-pidpysala-novyj-kontrakt-z-kytayem/>
26. Надтока Т.Б. "Золотое правило экономики предприятия" как индикатор экономической активности предприятия / Т.Б. Надтока, А.Г. Виноградов // Наукові праці Донецького НТУ. Серія: економічна. – 2009. – Вип. 36—1. — С. 80—86.
27. Нусинов В.Я., Турило А.М., Темченко А.Г. Экономический анализ деятельности предприятий и объединений в промышленности: Учеб. пособие. – Кривой Рог: Минерал, 1999. – 172 с.
28. Олійник О. М.Організаційне забезпечення контролю в системі економічної безпеки машинобудівного підприємства / О. М. Олійник, А. С. Чканта О. В. Волкової // Економічний форум. – 2016. – №3. – С. 216–220.
29. Орлов П.А. Экономика предприятия: Учеб. пособие. – Х.: РИО ХГЭУ, 2000. – 401 с.
30. Офіційний сайт ПАТ «Мотор Січ» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: motorsich.com

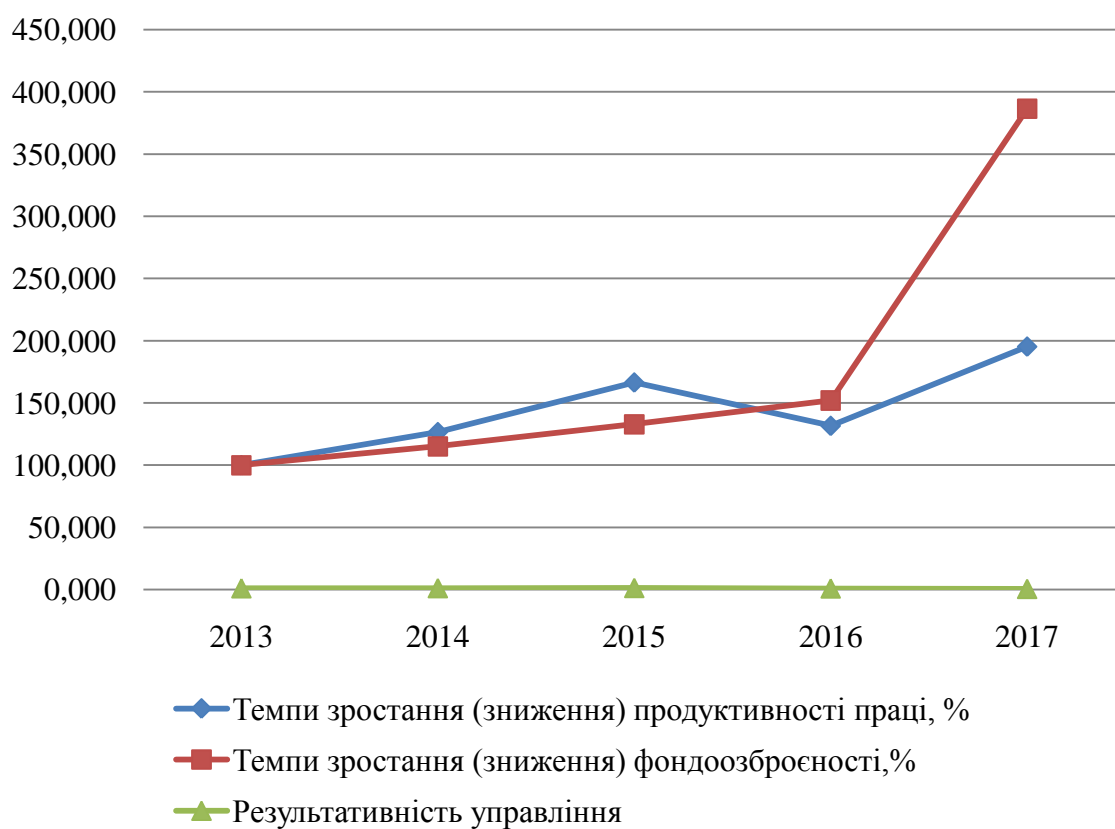
31. Офіційний сайт брокерів Української біржі [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://svitinvest.com.ua/uk/analitika/emitenti/pat-motor-sich/>
32. Офіційний сайт Запорізької обласної державної адміністрації [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.zoda.gov.ua/>
33. Офіційний сайт Національного промислового порталу [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://uprom.info/>
34. Офіційний сайт органу державного нагляду (контролю) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://inspections.gov.ua/subject/view?id=5228>
35. Падерин И. Д. Научные и практические аспекты повышения экономической эффективности современного предприятия / И. Д. Падерин // Вісник Академії економічних наук України. – 2003. – № 1. – С. 89–95.
36. Пономаренко Т. М. Эффект, эффективность і результативність діяльності підприємства / Т. М. Пономаренко // Наукові праці НУХТ –2014. – №20. – С. 115–122
37. Прибуток Антонова два роки поспіль залишається на одному рівні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/pributok-antonova-zalishivsja-bez-zmin-na-fonizbilshennja-dokhodu-2450179.html>.
38. Проблеми впровадження інновацій на підприємствах [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2012/Economics/10_124182.doc.htm
39. Проблеми формування нової економіки XXI століття : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., 21–22 груд. 2012 р. : у 3 т. – Дніпропетровськ : Біла К. О., 2012.
40. Рац О. М. Визначення сутності поняття «ефективність функціонування підприємства» / О. М. Рац // Економічний простір: зб. наук. праць. – № 15. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008. – С. 275–285.

41. Сакун Л. М. Проблеми та перспективи інноваційного розвитку машинобудівної галузі України / Л. М. Сакун // Економічний вісник – 2017 – №3 – С. 119–127
42. Сеницына Т. А. Оценка эффективности системы управления промышленным предприятием – целевой подход: дис. канд. экон. наук: 08.06.01 / Сеницына Татьяна Арнольдовна. – Одесса, ОГЭУ, 2004. – 187 с.
43. Система показників рентабельності [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:<http://www.uaeconomic.com/ulens-1796-2.html>
44. Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ: Учеб. пособие. – К.: МАУП, 2003. – 368 с.
45. Тарасенко, І. О. Фінанси підприємств : підручник / І. О. Тарасенко, Н. М. Любенко. – Київ : КНУТД, 2015. – 360 с.
46. Українські гелікоптери: «Мотор Січ» витратила \$150 000 000 на створення лінії з виробництва та ремонту гвинтів[Електронний ресурс] –Режим доступу до ресурсу: <http://patrioty.org.ua/economic/ukrainski-helikoptery-motor-sich-vytratyla-150-000-000-na-stvorennia-linii-z-vyrobnytstva-ta-remontu-hvyntiv-253627.html>
47. Цемашко Ю.С. Економічні результати діяльності підприємства / Ю. С. Цемашко //«Молодий вчений – 2016. – № 12 (39) – С. 919–922
48. Чорна М. В. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємств / М. В. Чорна, С. В. Глухова. – Харків: ХДУХТ, 2012. – 210с.
49. Як розрахувати середньорічну вартість активів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:<http://tips-ua.com/103189-yak-rozrahuvati-serednorichnu-vartist-aktiviv-litochislennya-seredno-richnijj-vartosti-aktiviv.html>
50. Янголь Г.В. Методичні підходи до вимірювання результативності діяльності підприємства / Г.В. Янголь // Стратегія економічного розвитку України – 2013 – №32. – С. 225–231
51. Ярославський А. О. Економічна ефективність діяльності підприємства: теоретичний аспект/ А. О. Ярославський // Науковий вісник Ужгородського національного університету – 2018 – № 20 – С. 174-177

52. Ячменьова В. М. Ефективність управління діяльністю промислового підприємства та діагностика загроз: монографія / В. М. Ячменьова, М. В. Височина, О. Й. Сулима. – Сімферополь: ВД АРІАЛ, 2010. – 472 с.

ДОДАТОК А

Залежність результативності управління від темпів зростання (зниження)
продуктивності праці та фондоозброєності праці на ПАТ «Мотор Січ»

ДОДАТОК Б

Залежність ефективності управління від результативності та питомих витрат на управління ПАТ «Мотор Січ»

